

FACETTEN UIT HET LEVEN EN OVERLIJDEN VAN DS. L. RIJKSEN

Predikant van de Gereformeerde Gemeenten

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015**

INHOUD

LEVENSOVERZICHT

1. GOD NAM HEM WEG

Verslag van de begrafenis van Ds. L. Rijkxen met de gehouden toespraken

2. Rouwpreek door ds. A. Vergunst

En Zijn dienstknechten zullen Hem dienen. En zullen Zijn aangezicht zien, en Zijn Naam zal op hun voorhoofden zijn. Openbaring 22: 3b-4

3. Rouwpreek van Ds. H. Rijkxen, de eerste zondag na het overlijden

Na dezen zag ik, en ziet, een grote schare, die niemand tellen kon, uit alle natie en geslachten en volken en talen, staande voor de troon en voor het Lam, bekleed zijnde met lange, witte klederen en palmtakken waren in hun handen. Openbaring 7: 9 en 10

4. Oorlogsschade kerken en pastorieën

5. Verzoek aan de scriba's der verstrooide gemeenten in de geteisterde gebieden

6. Afscheid van Ds. L. Rijkxen van de gemeente te Middelburg

7. Bevestiging en intrede van Ds. L. Rijkxen te Rotterdam

8. Ter recensie: "Het leven van Eliza" door Ds. H. Rijkxen.

 Bezwaren

 Ds. H. Rijkxen (62) te Welsum overleden

9. Ds. L. Rijkxen ziek

10. In Memoriam Ds. L. Rijkxen

11. De teraardebestelling van Ds. L. Rijkxen

12. Meditatie door ds. L. Rijkxen

13. Inleiding op betekenis van Wet en Evangelie

14. De betekenis van Wet en Evangelie. Door ds. L. Rijkxen

15. Het aanbod van genade en '1953' door ds. M. Golverdingen.

 Met inbegrip van:

 Weerlegging van L.M.P. Scholten door Drs. P. L. Rouwendal

 Het Evangelie, de schat van de kerk, door Ds. C. Harinck

16. "GG raakten in 1948 in machtsvacuüm", REF. DAGBLAD, Jan van 't Hul

17. Kennismaking met dr. C. Steenblok. Ds. M. Golverdingen

18. Het aanbod van genade (1-3) door Ds. P. de Vries

LEVENSOVERZICHT

Lubertus RIJKSEN, 1902-1969

Lubertus Rijkssen werd op 25 april 1902 te Utrecht geboren uit het huwelijk van Hendrik Rijkssen en Woutertje Vonhof. Het gezin had reeds een zoontje; later werden er nog twee jongens en een meisje geboren.

Vader Rijkssen verdiende zijn brood als huis- en decoratieschilder. Lubertus volgde na de lagere school de Ambachtsschool. Daarna was hij enige tijd werkzaam in het schildersbedrijf van zijn vader.

Hij was nog maar eenentwintig jaar oud, toen zijn vader op 63-jarige leeftijd plotseling overleed. Ondanks dat hij mocht weten van zijn aandeel in Christus, zag vader Rijkssen erg tegen de dood op als de koning der verschrikking. De Heere heeft hem echter voor de doodsstrijd bewaard. Toen hij op een zondagmorgen na een door ds. L. Boone gehouden preek uit de kerk thuisgekomen was, zei hij Psalm 68:8 op in de berijming van Datheen. Na de laatste regels

Waar Hij eeuwig van nu voortaan

Zal wonen zonder te vergaan;

Dit zal Zijn ruste wezen,

blies hij, gezeten in zijn stoel, de laatste adem uit.

Moeder Rijkssen heeft niet lang het weduwkleed gedragen. Zes weken na haar man ging ook zij de weg van alle vlees, nog maar vierenvijftig jaar oud. Zo was Lubertus in 1923 wees geworden.

Samen met zijn oudere broer Geurt zette hij het bedrijf van Rijkssen sr. voort. Kort daarna behaalde Lubertus de akte tekenen. Hij beschikte over voldoende ondernemersgeest om in 1925 een architectenbureau annex bouwbedrijf op te richten, dat later onder de naam Rijkssen en Barreveld uitgroeide tot een bedrijf met meer dan honderd werknemers.

Het sterven van de ouders van Lubertus maakte diepe indruk op hem; hij mocht evenwel geloven dat zowel zijn vader als zijn moeder alle strijd te boven waren. In Utrecht waren zij bekend onder het volk des Heeren en de ouderlijke woning aan de Poortstraat was menigmaal een tent der vromen, als er aldaar gezelschap werd gehouden. Deze gezelschappen van Gods volk lieten niet na een stempel op de jonge Lubertus te drukken.

Kerkelijk behoorde het gezin Rijkssen tot de gemeente van ds. Jac. van Leeuwen Pzn., die in Utrecht naast nog een zestal andere gemeenten een vrije gemeente diende. Deze gemeente kwam in een gebouw aan de Zandhofsestraat samen onder de naam "Vereeniging van Gereformeerden." Vader Rijkssen was daar zelfs enige tijd diaken.

Na de dood van ds. Van Leeuwen op 22 juli 1913 ging de gemeente in Utrecht teniet. Enkele gemeenteleden, onder wie de familie Rijkssen sloten zich aan bij de naburige Gereformeerde Gemeente van Zeist, waar sinds 1913 ds. H. Roelofsen de gemeente diende. Verschillende Utrechtse families hadden reeds ten tijde van ds. Van Leeuwen aldaar een kerkelijk onderkomen gevonden.

Het was op verzoek van Lubertus en zijn oudste broer dat de Zeister predikant in Utrecht catechisatie ging geven.

Op 25 mei 1925 volgde de Instituering van de Utrechtse Gereformeerde Gemeente en op 21 augustus 1929 mocht de jonge gemeente uit de hand des Heeren een eigen herder en leraar ontvangen in de persoon van ds. Martinus Heikoop.

In 1929 trouwde Lubertus met Johanna Geertruida Baauw, die op 17 september 1905 was geboren. Zij kregen vijf kinderen.

Inmiddels werkte de Heere in het hart van Lubertus. Meer en meer gevoelde hij ook een

roeping tot het predikambt. Hij wilde aanvankelijk zich daaraan onttrekken, maar tenslotte moest hij zich gewonnen geven. De Heere overtuigde hem op een bijzondere wijze van zijn roeping tot de dienst des Woords en Lubertus voelde dat hij niet langer tegenstand mocht bieden.

Op 10 juni 1940 ontving hij van de kerkenraad in zijn woonplaats een attest waarmee hij zich op 25 juni meldde bij het curatorium van de Theologische School der Gereformeerde Gemeenten. Daar vond men vrijmoedigheid om hem als enige toe te laten tot het volgen van de theologiestudie.

Door een bijzondere omstandigheid had Rijksen al vóór hij zich aanmeldde, zijn eerste "preek" gehouden. Tijdens de mobilisatie was hij opgeroepen om in dienst te treden. Tijdens deze periode was op een zondag te Austerlitz geen legerpredikant aanwezig om voor te gaan. Hoewel het feit dat Rijksen werkzaam was met zijn roeping aan zijn medesoldaten onbekend was, vroeg men hem of hij een predicatie wilde houden. Hij durfde dit verzoek niet af te wijzen en sprak naar aanleiding van Johannes 14:1.

Tijdens de oorlogsjaren waren J. B. Bel, M. Blok en D. L. Aangeenbrug zijn studiegenoten. Rijksen bleek een volijverig student, die bijna dag en nacht aan zijn studie besteedde.

Rijksen bleef in Utrecht wonen. Intussen was de gezondheidstoestand van de plaatselijke predikant ds. M. Heikoop zodanig, dat deze regelmatig verhinderd was om voor te gaan in de prediking. Meermalen werd er dan een beroep op Rijksen gedaan. Als hij dan voorging in zijn gemeente, was ds. Heikoop onder zijn gehoor te vinden.

Een zwaar verlies leed de gemeente Utrecht toen ds. Heikoop op 6 november 1944 tijdens een bombardement om het leven kwam. Rijksen sprak op 14 november aan de groeve een woord ter nagedachtenis.

In 1944 werd Rijksen beroepbaar gesteld. Uit een dertiental beroepen werd dat van Leiden aangenomen. Op 14 december 1944 bevestigde zijn leermeester ds. G.H. Kersten hem aldaar in het ambt. Zijn bevestiger moest de reis van Rotterdam naar Leiden per koetsje maken, gezien de tijdsomstandigheden. Met de woorden uit Jesaja 40:1 werd Rijksen tot predikant bevestigd. Niet geheel zeker is de tekst die door de nieuwe predikant als intreetekst werd gekozen, maar met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid is dat geweest Jesaja 52:7. Zondags daaraanvolgend bediende de nieuwe dominee het Woord des Heeren uit Jeremia 31:20.

In 1951 werd de woning aan de Witte Singel 69 te Leiden verlaten omdat ds. Rijksen zich van Godswege geroepen wist in Middelburg de herdersstaf te gaan opnemen. Op 4 september 1951 nam hij afscheid van zijn eerste gemeente met de woorden uit Handelingen 20:32; op 13 september verbond hij zich aan zijn nieuwe gemeente na door ds. Aangeenbrug te zijn bevestigd (Jesaja 32:20). De tekst voor de intrepredicatie was Romeinen 1:15-16.

In 1956 leidde Gods weg hem naar Rotterdam-West en moest de pastorie aan de Loskade te Middelburg verwisseld voor die van Rotterdam-Centrum aan de Boezemsingel 27, aangezien er in Rotterdam-West nog geen woning voor hem gereed was. Tot mei 1957 bewoonde hij deze tijdelijke behuizing; daarna vestigde hij zich in de nieuwgebouwde pastorie Schiedamseweg 160, grenzend aan de kerk.

Het afscheidswoord van Middelburg was 2 Korinthe 13:11, uitgesproken op 6 september 1956. Door zijn oudste zoon, ds. H. Rijksen, werd hij aan Rotterdam verbonden met de woorden uit Hebréeën 12:25a; de tekst voor zijn intrede op 12 september was 2 Korinthe 4:15.

De gaven van ds. Rijksen bleven niet onopgemerkt. Van verschillende generale synoden was hij praeses, scriba of assessor. Vanaf 1950 tot zijn overlijden was hij hoofdredacteur van De Saambinder. In 1953 volgde zijn benoeming tot docent aan de Theologische School, welke arbeid hij eveneens tot zijn verscheiden heeft verricht. Van de Deputaatschappen

Hulpverlening in Bijzondere Noden, Buitenlandse Kerken en Hoge Overheid was hij lid of voorzitter. Daarnaast was hij mede-deputaat voor de Zending. Zijn warme belangstelling voor het onderwijs kwam tot uitdrukking door onder andere zijn voorzitterschap van de "Scholenbond" (Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs) en dat van de Stichting Scholengemeenschap De Driestar.

Er verschenen regelmatig preken van zijn hand in de prekenreeks *Uit den Schat des Woords*. In 1960 werd ds. Rijkse tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau benoemd.

Zijn laatste levensjaren leed hij sterk onder het verlies van zijn vrouw, die hem op 26 juni 1963 was overleden.

Aan een werkzaam leven kwam een onverwacht einde. Op 14 januari 1969 had hij nog de gehele dag les gegeven op de Theologische School. Bij het naar huis gaan voelde hij zich niet geheel in orde en hij wees zijn mededocent erop dat hij wellicht de volgende dag niet in staat zou zijn om les te geven. Het advies om snel naar bed te gaan, wees hij af omdat hij die avond nog wilde catechiseren.

Enkele dagen daarna achtte de dokter een ziekenhuisopname noodzakelijk. De eerste dagen van zijn verblijf in het ziekenhuis liet het zich zeer ernstig aanzien, maar al spoedig verklaarden zijn artsen dat het weer bijzonder goed ging. Een plotselinge verslechtering brak echter zijn aardse tabernakel af en op 31 januari 1969 mocht zijn geloof verwisseld worden in een zalig aanschouwen.

Op 5 februari leidde ds. A. Vergunst in het kerkgebouw van de gemeente Rotterdam-Centrum de rouwdienst, die aan de teraardebestelling op de algemene begraafplaats Crooswijk voorafging. Talloos velen volgden zijn stoffelijk overschot naar de groeve, niet ver van de laatste rustplaats van de predikanten G. H. Kersten en H. Ligtenberg. Met hem ging een markante persoonlijkheid heen, die velen aan zich had verbonden door zijn beminnelijk optreden.

De zerk die zijn rustplaats dekt, werd door de gemeente Rotterdam- West geschonken als uiting van liefde en dankbaarheid.

Geschriften

Gedachtenis. Predicatie gehouden door Ds. L. Rijkse op 28 Januari 1946 ter gelegenheid van het 40-jarig Ambtsjubileum van Johan Cornelis Taake, ouderling der Geref. Gemeente te Leiden, Wemeldinge 1946.

Davids roemtaal in den Heere. 50-jarig ambtsjubileum J. de Kok te Middelburg, z.p., z. j.

Predikanten en Oefenaars. Biografisch Woordenboek van de Kleine Kerkgeschiedenis

REDACTIE: A. Bel. P. van de Breevaart. Dr. H. Florijn. J. Mastenbroek. H. Natzijs. Drs. A. Ros. Deel 2. DEN HERTOEG B.V. - HOUTEN

1. GOD NAM HEM WEG

Verslag van de begrafenis van Ds. L. Rijksen met de gehouden toespraken, alsmede een tweetal predicaties van Ds. H. Rijksen, gehouden in het kerkgebouw der Gereformeerde Gemeente te Rotterdam-West op 9 februari 1969, de eerste zondag na de begrafenis

N.V. UITGEVERIJ "DE BANIER" — VIANEN 1969

Woensdag 5 februari 1969 was voor de Gereformeerde Gemeenten in ons vaderland een droeve dag. Het stoffelijk overschot van de beminde herder en leraar Ds. L. Rijksen, op vrijdag 31 januari overleden, werd op die dag op de begraafplaats Crooswijk te Rotterdam ter aarde besteld.

Een zeer grote plaats heeft hij door Gods genade in het midden der gemeenten mogen innemen: als predikant, als docent der Theologische School, als redacteur van De Saambinder, als voorzitter van de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs en van de Kweekschool "De Driestar" en in vele andere functies meer.

De grote waardering voor zijn persoon en arbeid bleek overduidelijk uit de overgrote belangstelling bij de begrafenis en de daaraan voorafgaande samenkomst in het kerkgebouw der Gereformeerde Gemeente aan de Boezemsingel. Behalve de leden van de gemeente van Rotterdam - West en velen der andere Rotterdamse gemeenten, was een grote schare uit alle delen des lands samengekomen.

Vrijwel alle predikanten der Gereformeerde Gemeenten waren aanwezig, en daarnaast vele afgevaardigden, alsook predikanten van andere kerkgenootschappen.

Terwijl het orgel preludeerde over Psalm 103, kwam de diepbedroefde familie de kerk binnen; zij namen hun plaatsen in voor de preekstoel.

Om ongeveer 1 uur opende Ds. A. Vergunst, bij wie de leiding berustte, de samenkomst met het uitspreken van het votum, waarna hij liet zingen Psalm 89:7: "Hoe zalig is het volk, dat naar Uw klanken hoort!" Daarna las hij Openbaring 21: 9 en 22: 1- 5 en ging voor in gebed.

Ds. A. Vergunst:

Geachte familie Rijksen,

Wij zijn met u in droefenis bijeen om het verscheiden van een geliefde vader en een beminde broeder, die in de kring der zijnen een grote plaats heeft ingenomen. Wij behoeven zijn betekenis in de familiekring aan u in deze ure niet in woorden voor te stellen.

Gemeente van Rotterdam West, ge zijt hier aan deze plaats in rouw bijeen om het verscheiden van een beminde leraar, die bijna twaalf en een half jaar de herdersstaf over u voerde en die uw welzijn, uw eeuwig welzijn op velerlei wijze heeft gezocht, zoals ge weet. En gij weet ook welke plaats hij in het midden van uw gemeente innam.

Aanwezigen uit de gemeenten, in het midden waarvan onze ontslapen broeder een reeks van jaren een grote plaats heeft ingenomen, we denken aan de gemeenten van Leiden en Middelburg, uit wier midden er ook velen op deze plaats aanwezig zijn, en de vele andere gemeenten, die hij op velerlei wijze gediend heeft.

We rouwen om het verscheiden van één, die met liefde de gemeenten diende en die al wat God hem gegeven had, gegeven heeft tot de opbouw van deze gemeenten, die hij op allerlei plaatsen en in allerlei aangelegenheden gediend heeft. We denken aan het werk op de Theologische School, aan het werk, dat hij ook in de Scholengemeenschap "De Driestar" verricht heeft, en in vele deputaatschappen, waarin de opbouw van de gemeenten gediend werd en het welzijn ervan gezocht. Dat vruchtbare leven is tot een einde gekomen.

Onverwacht. Want al is het dat hij enige weken ziek was, de berichten dienaangaande waren na aanvankelijke verontrusting toch zodanig hoopgevend, dat wij verwachtten, dat hij eerlang zijn arbeid wederom zou aanvagen. Maar het heeft de Heere behaagd om hem uit ons midden weg te nemen en daarom rouwen wij om zijn verscheiden. Om één, die ons lief was, en in wie velen onzer een vaderlijke vriend hebben ontmoet. Die ook voor velen onzer door Gods genade tot een zegen gesteld is geweest.

Toch willen wij in dit uur van samenzijn ons niet begeven tot het opsommen van het werk, dat hij deed, van de bezigheid, waarmee de dagen van zijn leven zijn gevuld geweest, of u voorstellen al de zaken, waaraan hij gearbeid heeft.

Anderen zullen dat op andere plaatsen en door andere middelen ongetwijfeld doen en ons doen gedenken hetgeen wat God ons in hem gegeven had.

Wanneer wij hier samen zijn, dan is het een ogenblik, waarin wij willen stilstaan bij het Woord onzes Gods, aan de hand waarvan wij met u, familie en aanwezigen, willen letten op het goed, dat God heeft weggelegd voor degenen, die Hem vrezen. Waarin wij willen stilstaan bij die uitnemende zaligheid, die God de Zijnen bereid heeft, en waarvan wij mogen geloven, dat de ons ontvallen broeder nu deel verkregen heeft.

Wij willen dat doen aan de hand van het Schriftwoord, dat u vindt in het u voorgelezene, en wel in Openbaring 22: 3b-4, waar wij de Schrift aldus lezen:

En Zijn dienstknechten zullen Hem dienen.

En zullen Zijn aangezicht zien, en Zijn Naam zal op hun voorhoofden zijn.

In dit Schriftgedeelte worden wij bepaald bij: De uitnemendheid van de zaligheid, die het volk des Heeren zal ten deel vallen, wanneer zij verzadigd zullen zijn met het beeld van God, nadat zij zullen opwaken.

Verzadigd met Gods beeld. Dat is het, waarvan wij met u handelen willen. En dan willen wij letten op:

1. De grond van dat verzadigd zijn met Gods beeld.
2. De inhoud van deze verzadiging.
3. De beleving ervan.

De Schrift bepaalt ons in dit hoofdstuk bij de eeuwige stad Gods, waar aanstonds de gemeente Gods in zal vergaderd zijn. Johannes, die op het eiland Patmos zoveel heeft te zien gekregen, toen God hem tonen ging de dingen, die haast geschieden moeten, heeft niet alleen aanschouwd hoe zegel na zegel van dat boek, dat met zeven zegelen gesloten was, verbroken is, en hoe de raad des Heeren op deze aarde zal worden uitgevoerd, maar hij heeft ook mogen aanschouwen, dat door alle wereldweeën heen, die over deze wereld komen zullen, de Heere Zijn gemeente leidt tot die zalige overwinning en die eeuwige heerlijkheid, die Hij voor haar bereid heeft van voor de grondlegging der wereld. En dan is het aan het einde van dat boek de Heere, Die deze zalige Godsstad, dat nieuwe Jeruzalem, doet inzien en doet aanschouwen wat aldaar zal zijn. Doet aanschouwen het volk, dat Hij uit alle geslachten heeft vergaderd; de gemeente, die met Hem zal verenigd zijn, die de vrouw des Lams genaamd wordt, die zal wandelen in een stad, waarvan Johannes ons de heerlijkheid en de uitnemendheid aan de hand van onderscheidene beelden wil voorstellen om ons het alles overklimmende en het alles overtreffende van deze stad te beschrijven. Het is een zaligheid, die niet is af te meten. Geen oog heeft het gezien, geen oor heeft het gehoord, en in het hart van geen mens is het opgeklimmen. Wij weten het uiteindelijk niet wat wij zijn zullen, zoals ook de apostel Johannes in zijn zendbrief ons voorstelt. Het zijn slechts zwakke woorden, waarmee ons Johannes de heerlijkheid, waarvan God hem iets te aanschouwen gegeven heeft, mag

weergeven.

Maar dit weten we: zoals Johannes in zijn zendbrief zegt, zoals hij ons ook hier betuigt: Daar zullen ze Hem kennen, zoals zij van Hem gekend zijn. Daar zullen zij met Gods beeld voor eeuwig verzadigd en vervuld zijn. Daar zal die mens, welke God tot die heerlijkheid verwaardigt, wederom in de volle zin van het woord beelddrager Gods zijn. Daar zal dat nieuwe paradijs zijn, waar die nieuwe mensheid, welke God Zich uit de gevallen mensheid naar Zijn welbehagen vergaderen zal, dan eeuwig met de Heere vervuld zijn en met God verzadigd vol van Hem zijn om te vertellen de lof, de eer en de aanbidding van Hem, uit Wie, door Wie en tot Wie alle dingen zijn, Die alleen eer en dankzegging toekomt.

Zo ook spreekt de apostel ons er hier van. Want, zo zegt hij, daar zullen zij, die dienstknechten Gods, voor de troon van God en van het Lam zijn, en zij zullen Hem dienen.

Zij zullen als de reinen van hart God zien, Hem volmaakt kennen, en Zijn Naam zal op hun voorhoofden zijn. Daarin vinden wij iets van de grond van de verzadiging. Die Naam op hun voorhoofden. Een beeld, ontleend aan het gebruik om op datgene, wat het eigendom van iemand is, een teken te stellen. Eigendomsteken, als een merkteken aan de hand waarvan het zou kunnen bekend zijn aan wie dat toekomt, wiens eigendom dat is. Dan spreekt de Schrift ook van een teken, dat God op mensen stelt. Een teken, zo spreekt Ezechiël de profeet, aan de voorhoofden van de lieden, die zuchten.

In Openbaring 7 lezen wij van de opdracht, die aan de dienstknechten Gods zal gegeven zijn om te verzegelen aan hun voorhoofden, opdat dit teken, het eigendomsteken Gods, zal worden gehecht aan de voorhoofden van mensen.

Wat een wonder, want ze waren niet meer Zijn eigendom. De mens in het paradijs van de levende God afgefallen, zich van Hem vervreemd hebbende, is het voorwerp van rechtvaardige toorn en van eeuwige vervloeking gemaakt. Maar waarom wil God dan nog mensen met dat eigendomsteken merken, die Hij onderscheidt? Ach, het waarom ligt in God. Het waarom van dat onderscheid, dat God maakt, Die Zijn Naam op voorhoofden van mensen schrijft, ligt in het vrije van Zijn eeuwig welbehagen. Als Hij in Zijn Woord er vans preekt: *Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb Ik u getrokken met koorden van goedertierenheid.*

De diepste oorzaak van die Naam op hun voorhoofden is in het voornemen van Gods liefde. *Ik zal Mij ontfermen diens Ik Mij ontferm.* Want wij waren van nature niet meer God toebehorende. Wij hebben dat beeld Gods, waaraan het Hem toe te behoren moest openbaar zijn, in ons, in onze diepe val teniet gedaan, maar God wil vrijmachtig en uit enkel genade een onderscheid maken; dat leert ons het Woord. En dat eigendomsteken, dat aan de voorhoofden van mensen zal gehecht worden, is naar Gods voornemen, maar ook omdat degenen, die gemerkt zijn, ook gekocht zijn.

Het is het teken van het gekocht zijn met het bloed van het Lam. Die Naam is de Naam van de drie-enige God, dat is de Naam van de Vader, van de Zoon en van de Heilige Geest. Sprekende ons niet alleen van het voornemen van Gods eeuwige liefde, maar ons ook gewagend van het kopen door het bloed van Christus. Die zalig zullen worden, dat zijn ze die gekocht zijn uit deze ondergaande wereld met het bloed van het Lam, Dat geslacht is en Dat Zichzelf gegeven heeft om een eeuwig rantsoen tot behoudenis aan te brengen. En vervolgens worden zij in de tijd gemerkt door de Heilige Geest.

O, dat het God behagen gaat om met Zijn eeuwige Geest intrek te gaan nemen in het hart van een mens, die van nature van God afgewend is en van God niet weet, en daar komt God in om met Zijn Geest Zichzelf woning te maken: het merkteken van het werk Gods.

En familie en aanwezigen, wat is het een voorrecht, dat wij van de ontslapene geloven mogen,

dat hij door God gemerkt is, dat God hem gemerkt heeft inde nooit begonnen eeuwigheid. Dat we van hem geloven mogen, dat hij gekocht was met het bloed van het Lam, en dat in de tijd God door Zijn eeuwige Geest het werk van Zijn wederbarende genade in hem aangevangen heeft. Dat is het voornaamste, dat is het grootste, dat een zondaar, een vijand van God, een afgewende van Hem, tot een voorwerp van Gods genade wordt. Want och, we zijn hier niet om te roemen in menselijke krachten en menselijke vermogens en gaven, in wat we tot stand gebracht hebben, maar om te roemen in de genade Gods, waardoor het Hem behaagd heeft om om te zien naar die, die naar Hem nimmer hebben omgezien.

Nee, want we zijn hier niet om daarin te roemen, dat de ons ontvallen broeder naar God heeft omgezien, maar dat wij tot uw troost en tot verheerlijking van Gods genade zeggen mogen: God heeft naar hem omgezien en Hij heeft hem dat lieve onderwijs gegeven, waardoor hij geleerd heeft, enigermate geleerd heeft, wie hij zelf was. Enigermate, want o, wie is de mens! Arglistig is het hart, dodelijk is het, wie zal het kennen?

Maar ook enigermate heeft mogen leren wie God voor hem was, en enigermate heeft mogen leren wat genade is, ja wat het werk van Gods vrije genade is. Ach, hij heeft er bij zijn leven van gesproken, en daarvan behoeven wij vanmiddag niet in alle uitvoerigheid te gaan verhalen, want dan zouden we soms weer geneigd zijn om in het menselijke te eindigen. Maar God heeft hem onderwezen, en hij heeft geleerd, dat hij in zichzelf voor God niet bestaan kon. O, dat hij voor Hem niet anders was dan een voorwerp, de eeuwige dood waardig. Maar door genade geleerd, dat God hem liefgehad heeft, en dat Hij naar hem omgezien heeft. En dat lieve werk van de Heere Jezus Christus, waarvan zijn mond, tot onderwijzing van anderen, zo menigmaal heeft mogen spreken, om ons de uitnemendheid van Hem voor te stellen, Die de Schoonste van alle mensen is en op Wiens lippen genade en waarheid uitgestort zijn.

Wel, dan heeft hij in dit leven reeds enigermate die Naam op zijn voorhoofd gedragen. Want dat komt in dit leven, zoals we zeiden, enigermate openbaar. Want ach, er is nog zoveel van ons. Hoe groot ook de genade Gods zou zijn in het leven van een mens verheerlijkt, er blijft nog zoveel van dat oude bestaan der zonde over. Het is hier een gedurige worsteling tussen vlees en geest, en dat is in het leven van de heiligen Gods maar al te zeer openbaar. En die door God geleerd worden, weten het, die verstaan het en leven het gedurig in.

En toch, het komt in de vrucht openbaar. Zijn Naam zal op hun voorhoofden zijn. Want dat zult ge in hun levensgetuigenis, in hun spreken en in hun handelen en in geheel hun levensopenbaring zien, maar daar zal het pas volmaakt zijn, daar zal die Naam Gods, op die voorhoofden geschreven, in heerlijkheid en volkomenheid uitstralen. Ja, daar is het dat het beeld Gods in volkomenheid in een mens hersteld zijnde, dan ook die mens tot die zaligheid geraken zal, waarvan ook de apostel hier spreekt als hij zegt: *Zij zullen Zijn aangezicht zien.*

Zijn aangezicht zien, als ze zullen zijn daar bij de troon Gods en het Lam. Ach, wie kan de uitnemendheid van de zaligheid beschrijven? Dat kunnen mensen niet. We zeiden het reeds, het is in het hart van geen mens opgeklommen, maar ze zullen Zijn aangezicht zien. En wat wil dat zeggen? Daar zullen zij tot die volkomen kennis van God geraken. Ach, hier mag Gods kind iets van de Heere leren. Al is het dat sommigen op de leerschool van Gods genade veel van de verborgenheden Gods geleerd hebben, toch is het dat ze hier maar een weinig van God geleerd hebben.

Rutherford schrijft in één van zijn brieven, dat als hij daar zal aankomen, waar ze van aangezicht tot aangezicht de Heere zullen kennen, hij dan zal zeggen: *wat hebben we hier maar weinig van gekend.* En dat sprak een mens, in wiens leven de roem van Gods genade zo heerlijk openbaar was, en van wie anderen gezegd hebben, dat de Roos van Saron nergens heerlijker dekte dan daar, waar Rutherford door de Geest van God gedreven, de heerlijkheid van Christus mocht uitstallen in het midden van de gemeente. Wel, hij zeide: dan zullen we zeggen: wat hebben we er maar weinig van gekend.

Maar daar zullen ze Zijn aangezicht zien, de reinen van hart. Daar zullen ze met God verzadigd zijn met onbedekte aangezichten. Ja, want we lezen in de Schrift van Mozes, die begeerde iets van God te zien, dat de Heere hem stelde in de steenrots en hij zijn aangezicht ook moest bedekken. Want tot die kennis van God zullen we hier in deze bedeling nimmer kunnen geraken, maar daar, waar God ons van de zonde verlost, van onszelf verlost, van de wereld verlost en van al wat vlees is voor eeuwig verlossen zal, daar zullen we Zijn aangezicht zien.

En o, geliefde familie en gemeente en aanwezigen, als we eens een ogenblik dat overdenken, dat onze ontslapen broeder Zijn aangezicht ziet. Ach, dan mogen we wel rouwen om zijn verscheiden. Dat zult ge als familie ongetwijfeld, omdat ge zoveel van hem hield, omdat hij zulk een grote plaats in uw midden innam, ook in de gemeente van Rotterdam-West en in ons aller midden, omdat we ons aan hem verbonden geweten hebben door banden van liefde en vriendschap. Ons aan hem verbonden ook wisten door de zegen, welke de Heere ook door zijn dienst ons medegedeeld heeft, waardoor een band gelegd is in het werk des Heeren. En dan ervaren we zijn verscheiden als een innig verlies en rouwen we om de ledige plaats, die in ons midden ontstaan is.

Maar als de Heere ons vanmiddag daarvan een ogenblik een indruk schenkt, wat dat volk van God, uit deze bedeling uitgeheven wordend, ten deel valt. Zijn aangezicht zien. Met God verzadigd. Daar de troon Gods en van het Lam, die enige troon Gods, waarop God in de Heere Jezus Christus Zijn volk tot een God van eeuwige vreugde en eeuwige zaligheid zal zijn. Dat gaat alles te boven. Dan valt toch uiteindelijk alles weg.

Nee, wie dat gezien heeft, wie daar is ingegaan, zal nimmer enig heimwee kennen naar het gebrekvolle en naar het zondige, dat ons hier op deze wereld aanhing. O, dat gaat alles te boven; dat is hem ten deel gevallen. Dat mogen we aangaande hem zo vast geloven. Zijn aangezicht zien. Met de Heere verzadigd. Nu God te mogen kennen, zoals we Hem hier in deze wereld nooit zouden hebben kunnen kennen. Tot welke kennis van God of van Zijn Woord of van Zijn verborgenheden, van Zijn heil, we ook hebben mogen komen. Welke kennis we ook van de waarheid, zoals die ons in de Schrift geopenbaard is, zouden hebben mogen verkrijgen in het leven en anderen daarmee dienen. Die kennis, in het zien van aangezicht tot aangezicht, als de reinen van hart de vervulling van Gods beloften ontvangen zullen, ze zullen God zien, dat doet dan ook alles wegvallen, wat ten dele was. Want wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal datgene wat ten dele is, teniet gedaan zijn.

En daar zullen Zijn dienstknechten Hem zien.

Ja, dan zullen ze dat beeld van God, in hen uit kracht van Goddelijke genade zo heerlijk hersteld, uitleven, zoals we het in het paradijs niet uitgeleefd hebben. Daar hebben we het verwoest, toen we geschapen waren om God te kennen, lief te hebben en eeuwiglijk met Hem te leven om Hem te loven en te prijzen. Dat hebben we in Adam ons beroofd, maar dat is nu in Christus weergegeven, en dan zullen Zijn dienstknechten voor de troon van God en van het Lam Hem dienen.

Daarmede worden niet alleen maar bedoeld de dienstknechten in de zin van degenen, die hier als ambtsdragers, als leraars de gemeente Gods hebben mogen dienen, maar daar wordt nu dat volk van God mee bedoeld. Daar wordt nu de kerk mee bedoeld. Dat zijn die dienstknechten, die zullen Hem dienen. Die zullen dan eeuwig in God opgaan om voor Zijn aangezicht te wandelen, om Hem te loven en te prijzen.

Daar zal het lied van Mozes en het Lam gezongen worden. Daar zal de kerk, vergaderd uit alle geslachten, verenigd zijn in het uitroepen van: *Het is door U, door U alleen om het eeuwig welbehagen.* Daar zullen zij nimmer eigen eer zoeken noch zichzelf bedoelen, maar eeuwig God bedoelen en buigend aanbidden en aanbiddend buigen om God te lieven, God te

loven en God eeuwig te verheerlijken vanwege al hetgeen Hij gedaan heeft. Daar zal het zijn: *Het is door U, door U alleen.*

O, die kroon van heerlijkheid, die de Heere aan hen bereidt, die zullen ze als tot Hem weer brengen om te zeggen: We hebben het uit Uw hand ontvangen. O zaligheid niet af te meten. Als we dat geloven mogen - en dat mogen we naar levensgetuigenis van onze ontslapen broeder geloven - wat is het dan een zoete troost ook in dit verscheiden, dat de Heere hem ingenomen heeft in die plaats waar geen inwoner meer zal zeggen: Ik ben ziek.

Daar zal Gods Naam nu eeuwig op zijn voorhoofd zijn. Daar zal de drie-enige God in Zijn werkvoor eeuwig verheerlijkt zijn.

Dan zouden we het de familie zo van harte toewensen, dat de gedachtenis aan hun geliefde vader ook in de familiekring tot een rijke zegen moge zijn.

Kinderen, ge verliest één, die u zo onuitsprekelijk dierbaar is. We weten hoe hij u liefgehad heeft, hoe hij uw belangen in zijn hart gedragen heeft, zijn gebeden voor Gods aangezicht gebracht heeft. Ook hoe nauw ge aan hem verbonden waart. Wel, ge verliest dan ook veel in zulk een vader. Zijn verscheiden zal voor u allen een grote leegte achterlaten en een ledige plaats betekenen. Moge de God, Die Zich over hem ontfermde, ook in uw familiekring en in uw kinderen Zich bij de aanvang en bij de voortgang ontfermen tot roem van Zijn genade. Opdat u wandelen moogt in de wegen, waarin hij u is voorgegaan.

Gemeente van Rotterdam-West, u hebt uw geliefde leraar u zien ontvallen. U weet, dat het zijn zielsvermaak was *om u de uitnemendheid van Christus te vertellen*, om het u toe te roepen, dat buiten Hem geen leven was, maar een eeuwig zielsverderf.

Dat het zijn zielsvermaak geweest is om u voor Hem te gewinnen, en ach, dan heeft zijn dienst ook in uw midden en in het midden van de gemeenten, waar God hem heeft doen arbeiden, sporen getrokken. Dan heeft zijn dienst ook vruchten mogen voortbrengen, waarvan de eeuwigheid gewagen zal. We zien ze hier ook in ons midden, die daarom zo aan hem verbonden geweest zijn, omdat het Gode behaagd heeft door zijn dienst hun harten voor de Heere te gewinnen en het werk Zijner genade in hen te doen aanvangen.

Ach gemeente van Rotterdam-West, gedenk de u ontvallen leraar, *gedenk uw voorgangers, die u het Woord van God verkondigd hebben, en volg hun geloof na, ziende de uitkomst van hun wandel.* Dat het woord, dat God door zijn mond tot u spreken deed, nimmer tegen u getuigen zal. Want de Heere komt eenmaal op het woord, door Zijn knechten tot u gesproken, terug.

O, dat zouden we allen ook aan deze plaats wel aan het hart willen leggen. En moge de Heere dan dat woord nog in de nawerking daarvan ook in uw midden tot een zegen doen zijn. Er is rouw om zijn verscheiden. En we weten: wanneer geliefde leraars ons ontvallen, dan gevoelen we hoe nauw we aan hen verbonden zijn.

Dat is in de kring der gemeenten ook in ons land wel waargenomen, welke plaats hij innam en met welke liefde hij de gemeenten heeft liefgehad en wederzijds ook geliefd is geworden. De Heere doe ons echter dit ook bedenken, dat Hij blijft. We behoeven nimmer ook bij een gelegenheid als deze zo in het verlies op te gaan, of met hem ons alles ontvallen zal, want het Woord onzes Gods blijft tot in der eeuwigheid. Dat is het wat de Heere ons ook toespreekt, wat ook Johannes op het eiland Patmos zag, toen hij Christus zag wandelen in het midden van de zeven gouden kandelaren. Die tot Zijn dienstknechten zegt: Ga, en hij gaat; kom, en hij komt. Tot de ene aldus en tot de ander alzo, maar Die Zelf blijft. *Ik ben met ulieden al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.*

Moge naar de trouw, die God ook in de kring der gemeenten, in de jaren, die voorbijgegaan zijn, geopenbaard heeft, Hij ook bij den voortduur Zijn wacht over ons waken en Zijn wandelingen in ons midden heerlijk maken. Zijn scepter over ons voeren en Zijn beschermende handen over ons uitstrekken, opdat het verlies, dat we in hem lijden, ons des te nauwer aan

elkander verbindt in liefde en ons tezamen doet opzien tot Hem, Die is en Die was en Die komen zal, Die gisteren en heden Dezelfde is en zijn zal tot in der eeuwigheid en Wie van alles, dat Hij hier en straks Zijn kerk ook schenkt, *alleen toekomt de eer, de aanbidding en de dankzegging tot in der eeuwigheid.* Amen.

Vervolgens sprak namens het Curatorium en de docenten van de Theologische School

Ds. K. de Gier:

Geachte familie - Curatoren en docenten van onze Theologische School hebben mij opgedragen van deze plaats woorden van medeleven tot u te richten.

Ook namens de verschillende deputaatschappen van de Generale Synode, waar onze overleden broeder zitting in had.

Wanneer ik denk aan ons Curatorium en de vergaderingen van docenten, dan zal er toch een ledige plaats in ons midden zijn, die gevoeld wordt. Weliswaar zijn geen mensen onmisbaar, maar wij zullen toch onze broeder Rijkssen in ons midden missen. Er waren banden met hem gevallen en er zal een ledige plaats zijn, die wij wel gevoelen.

Voor onze Theologische School is dit jaar wel een bijzonder merkwaardig jaar, waar wij drie maanden geleden hier aanwezig waren om onze geliefde docent Van Bochove grafwaarts te dragen, en nu zijn in ditzelfde jaar zo kort na elkaar van onze Theologische School weggenomen, ons ontvallen, twee docenten, die zo veel lange jaren onderwijs hebben gegeven met de liefde van hun gehele hart, op grond van het Woord van God en de drie Formulieren van Enigheid.

Zelf heb ik acht jaren met onze overleden broeder mogen onderwijs geven. We hebben geen ja-broer gespeeld, maar ik kan me niet herinneren, dat er grote punten van onenigheid waren, daar we altijd in de grote zaken één waren en samenbinding hadden op grond van Gods eeuwig getuigenis.

Onze Ds. Rijkssen, die nu overleden is, had een grote plaats in het midden van ons kerkelijk leven. Dat blijkt ook wel uit de verschillende deputaatschappen. Vanmorgen heb ik in het Jaarboek nog nagezien dat het er een vijftal waren en van bijna alle was hij voorzitter. Inzonderheid wil ik toch wijzen op dat Deputaatschap, waar hij eigenlijk niet in zat, maar toch altijd bij was als wij vergaderden, namelijk het Deputaatschap voor de administratie van "De Saambinder." Hij vergaderde dan mede als hoofdredacteur van ons kerkelijk blad. Negentien jaar heeft hij daarvan het hoofdredacteurschap waargenomen en dikwijls onder zeer moeilijke omstandigheden. Vooral in de aanvang toen hij het werk moest doen, waren er vele moeilijke omstandigheden, maar de Heere heeft hem willen gebruiken ook tot dat werk.

Wanneer ik zijn leven zal tekenen in zover ik met hem heb samengewerkt, kan ik het samenvatten met één woord, namelijk bouwen.

Het was nog vóór de oorlog dat ik als jongeman en als student naar Utrecht kwam. Toen zat hij nog volop in het bouw- en zakenleven, en dat ging hem goed van de hand. Geheel zijn leven heeft hij menigmaal daarvan gesproken en hij sprak er graag van. Hij preekte graag over teksten, die met de bouwwereld in verband stonden. Dan ging hij graag vanuit het werelds bouwen van huizen over tot het geestelijk bouwen, zoals God Zijn kerk bouwt tot een woonstede Gods in de Geest. Toen waren onze contacten nog niet veel, een enkele maal heb ik hem toen reeds ontmoet.

Later hebben wij samen in de classis Lisse een aantal jaren gearbeid. Toen heb ik hem anders leren kennen, namelijk als een bouwmeester door God Zelf gesteld om Gods kerk te bouwen. En wat reeds gezegd is, hij bouwde niet op hout, stro of stoppelen, maar hij legde een fundament dat gelegd is in het bloed van Jezus Christus. Geen ander fundament legde hij *als Jezus Christus, de Zaligmaker van verdienste en ook de Zaligmaker van toepassing.* O, dat

werk van toepassing, dat niet gemist kan worden tot zaligheid.

En nog later heb ik hem ontmoet in de samenwerking acht jaar lang op onze Theologische School. Toen was één van zijn geliefde uitspraken, die hij altijd deed: *Ik wil een fundament leggen*. Een fundament leggen namelijk van de oude waarheid, zoals God die ons inzonderheid heeft gegeven in het Woord van God, en ook in de geschriften van de Gereformeerde vaders. Hij sprak van een fundament leggen, om studenten een fundament mee te geven waarop zij zouden bouwen, straks als zij de gemeenten in zouden gaan om het Woord van God te prediken. Het fundament gelegd van apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus de uiterste welbeproefde Hoeksteen is, om dan daarop verder te bouwen.

De prediking en het onderzoek van het Woord van God was zijn lust, dat was zijn leven. Toch kan ik nog iets anders zeggen, namelijk: al zijn we in de wereld een geslaagde bouwer, al zijn we in de wereld, inde kerkelijke wereld een geslaagde predikant of een geslaagde docent, ten opzichte van de eeuwigheid zal dat tekort zijn. Want niemand zal in de hemel ingaan omdat hij in de maatschappij nuttig was, of alleen op grond van zijn werkzaamheden in het kerkelijk leven. Maar alleen die van God gebouwd en gelegd is tot een levende steen in dat Godsgebouw, dat niet met handen gemaakt is, maar door Christus Jezus.

Dit was ook het voorrecht van onze overleden broeder, dat hij, die zelf bouwde en wiens leven bouwen was, nu gebouwd werd en gebouwd mocht worden om als een levende steen ingelegd te worden in dat gebouw, dat door Christus Zelf gebouwd wordt. Als dat in ons leven komt, moeten wij bouwer-af raken, dan moeten al de fundamenten van eigengerechtigheid, van kunnen en kennen ons ontnomen worden. Dan moeten we alleen als een verloren zondaar of zondares door het dierbaar bloed van Jezus Christus gebouwd worden. Dat is een bouw enerzijds met afbraak.

Een afbraak, die doorgaat, telkens weer. Al het onze moet gedurig afgebroken worden, om dan alleen over te houden het enige fundament ter zaligheid. Over te houden de beproefde Hoeksteen Jezus Christus en Zijn bloed als grond der zaligheid. En dat is voor onze overleden broeder het grote voorrecht.

Dit mogen wij geloven, dat hij als een levende steen gebouwd was om nu eeuwig God in de hemel te mogen dienen.

Nu is genade geen erfgoed, maar het behaagt toch God menigmaal in de lijn der geslachten Zijn genade te verheerlijken. Dit wil ik ook tegen de familie zeggen, dat diezelfde God nog leeft. Uw aardse vader is weg, maar de Heere blijft, en die God is het, Die ook ons geven kan wat wij allen nodig hebben, wat ons allen noodzakelijk is om welgetroost te kunnen leven en welgetroost te kunnen sterven.

Tenslotte sprak namens de studenten der Theologische School

Kandidaat L. Blok:

Zeer geachte familie Rijkse en verdere aanwezigen, mij is verzocht een enkel woord te spreken namens de studenten, en het is dan ook niet zonder innerlijke ontroering en met weemoed in ons hart, dat we getuigen moeten, dat aan de loopbaan van onze onvergetelijke, hooggeachte en geliefde leermeester zo onverwacht en ongedacht een einde is gekomen. Immers, wie onzer had ooit kunnen denken, nu ruim drie weken geleden, toen hij mij nog heeft geëxamineerd voor het kandidaatsexamen om tot kandidaat in de heilige dienst gesteld te kunnen worden, dat nu zijn plaats onder ons en ook op de Theologische School ledig is geworden. De Heere heeft hem thuis gehaald. Van zijn grote Zender heeft hij het loon van een getrouwe dienstknecht mogen ontvangen. Het koren was gerijpt en de Heere heeft hem binnengehaald in Zijn hemelse schuren.

En we moeten zeggen, wanneer we hier spreken namens de studenten, dat we toch allen als studenten met nauwe banden aan hem verbonden waren. Hij was een vader voor ons. Vaderlijk kon hij ons toespreken, bemoedigend, wanneer toch de innerlijke strijd werd gekend,

wanneer ook de moed ons menigmaal in de schoenen zonk. Maar hoe kon hij ook vermanen, lieflijk, maar toch anderzijds ook scherp ons keer op keer op het hart binden om toch nooit een ander fundament te leggen dan Jezus Christus en Die gekruisigd.

Want vooral de laatste tijd van zijn leven sprak hij wel vaak met zorg als hij zag op de donkerheid van deze tijden, op de doorvloeiing, die allerwegen wordt waargenomen, dat de vaste grondslagen van Gods getuigenis worden losgelaten. Keer op keer bond hij ons op het hart, dat we toch altijd zouden spreken over dat eenzijdige Godswerk, dat de Heere soeverein wil verheerlijken in zondaarsharten. Ja, dat we nooit zouden vergeten te spreken over de noodzakelijkheid, dat Gods Geest ons wederbaart.

Wat droeg hij de nood van ons studenten op het hart, dat hij ook vaak in het verborgen daarmee werkzaam was, waar ook de blijken wel van zijn geweest.

Nu is hij niet meer. Hij is ingegaan in die plaats, waar geen inwoner meer zeggen zal: Ik ben ziek. Nu heeft hij de wens zijns harten verkregen.

Dan is innerlijke droefheid te vinden in de harten van ons als studenten. Maar toch, o broeders studenten, dat we hem dat geluk nu niet zouden misgunnen, nu hij daar eeuwig de Koning in Zijn schoonheid mag aanschouwen. Nu mag hij verzadigd worden met Gods beeld en is verlost van zichzelf, verlost van een lichaam der zonde en des doods, verlost van alle moeite, van alle verdrukkingen, van alle rouw, die hem ook in dit leven niet bespaard zijn gebleven, en mag de kroon eeuwig werpen aan de voeten van het Lam en het getuigen: *Gij, o Lam Gods, Gij zijt waardig te ontvangen alle lof, eer, dankzegging en aanbidding.*

Zouden we dan, ziende op dat goed, dat hij nu deelachtig is geworden, hem dat misgunnen? En zeker, dan is een ledige plaats nu op de school te vinden. Dan is hij, die ons zo lief en dierbaar was, uit ons midden weggerukt, maar dat we toch in al deze omstandigheden, wat valt, wat ontvalt, hoe het dan ook ons tot droefenis moetstemmen, toch hoger zouden mogen zien op Hem, Die is de Koning van Zijn kerk en Die ook beloofd heeft, dat Hij met Zijn kerk zal zijn. Die het ze heeft toegezegd: *Ziet, Ik ben met ulieden al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.* Die het heeft gezegd: *Ik zal u niet begeven, Ik zal u niet verlaten.*

En daarom, broeders studenten, als we daarop mogen zien, kunnen we bemoedigd voortgaan. O, dat we dan toch hem in heilige jaloersheid zouden nastaren.

Zeer geachte familie Rijkxen, we kunnen een weinig meevoelen wat het voor u betekent een geliefde vader, een geliefde broeder, een geliefde oom te moeten missen. Maar toch, dat de vertroosting der genade uw deel zouden mogen zijn, dat ge in jaloersheid maar veel zou mogen zien op dat goed, dat weggelegd is voor degenen, die Hem vrezen. Want dan kan de Heere ook in deze omstandigheden het maken, zoals Gods kerk het wel eens mag uitroepen: In de grootste smarten blijven onze harten in de Heere gerust. Dat dan toch ook in deze weg de Heere Zijn gunstrijk aangezicht over u mocht doen lichten.

Verder allen, die hier tegenwoordig zijn. O, dat het ons allen tezamen iets te zeggen had, dat een grote, neen niet in zichzelf, maar toch een grote door Goddelijke genade, uit ons midden is weggenomen. Dat we dan het woord van de apostel zouden bedenken: *Gedenkt uw voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben. Volgt hun geloof na, ziende de uitkomst hunner wandeling.* Zo zij het.

Terwijl de familie en de genodigden bleven zitten, verliet de grote schare het kerkgebouw. Het orgel speelde Psalm 39.

Vervolgens werd de rouwstoet gevormd, welke uit meer dan twintig volgauto's bestond.

Was het kerkgebouw vol, op de begraafplaats was de menigte der wachtenden nog groter. Daar de aula veel te klein was om allen te kunnen bevatten, waren buiten dit gebouw luidsprekers aangebracht, zodat de vele honderden, die buiten stonden, het gesprokene inde

aula geheel konden volgen.

Namens de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs en de Staatkundig Gereformeerde Partij sprak **Ds. H. G. Abma**:

Familie en belangstellenden.

U begrijpt, dat ik enerzijds gaarne een kortwoord hier spreken wil nu het mij eenmaal is opgedragen, doch aan de andere kant ook zeer ongaarne omdat het is een woord van treurnis, van deelneming en van dank voor onze beminde voorzitter van "De Driestar" en van de Scholenbond. Het is namens die beide instanties, dat, dacht ik, toch wel op zijn plaats is, dat even gesproken wordt, gezien de grote verdiensten, door Gods genade, die onze overleden vriend en broeder gehad heeft voor deze beide organisaties op het gebied van het onderwijs.

U zult me niet kwalijk nemen, dat ik ook namens het Hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij een woord van deelneming spreek. In vroeger jaren heeft onze beminde overledene ook zijn krachten gegeven voor dit werk en dit heeft altijd gehad de liefde van zijn hart. Ik maak van deze gelegenheid even gebruik tegelijk om te verontschuldigen de heer Van Rossum, die ook gaarne, omdat hij op zo velerlei terrein heeft samengewerkt, aanwezig was geweest deze middag.

Allereerst een woord van hartelijke deelneming. Wij verliezen, zowel aan "De Driestar" als de Scholenbond, een vriend, een vaderlijke voorzitter, en daaruit kunnen we heel gemakkelijk afleiden wat het voor u, familie, wel moet betekenen om deze vader te moeten missen. Ik zal niet proberen u te troosten. Laat de Heere Zelf uw Trooster zijn in deze moeilijke dagen.

Niet zonder grote oorzaak heet hij ook Trooster. Moogt ge dat in de komende dagen in bijzondere mate ondervinden. Het is voor u moeilijk, te meer daar het nog niet zo lang geleden is, dat u uw beminde moeder heeft moeten afstaan, ik dacht, dat dit het juiste woord toch wel was. Nu moet u ook uw vader afstaan. Daarmee vergeleken is voor ons het verlies stellig anders, maar we kunnen ons toch moeilijk voorstellen ook wat het zijn zal om onze voorzitter te missen.

Ik had gedacht een ogenblik te spreken over onze voorzitter als een bouwer. Dat is vanmiddag al gebeurd. Want juist voor het werk van "De Driestar" is er heel veel gebouwd moeten worden, verbouwd moeten worden en zijn er ook heel wat transacties geweest en u begrijpt dat onze voorzitter in al deze acties sterkte heeft betekend. Niet alleen was hij een bouwer, gezien zijn verleden in uiterlijke zin, maar ook zoals geschetst is in geestelijk opzicht, en ik wilde dit toch nog iets aanvullen en hem tevens ook noemen een wachter op Sions muren. Hij heeft voor de beginselen van de Gereformeerde waarheid, zoals we hem hebben horen zeggen, toch telkens in onderwerpelijke, in bevindelijke zin, zijn beste krachten mogen geven. Wij willen zeker een woord van dank richten, bovenal tot de Heere, Die hem ons geschonken heeft als een instrument van Zijn hand om dit te mogen doen. Wat ons tenslotte overblijft, ons allen met elkaar, we willen niet alleen de familie, maar ook de gemeenten onze deelneming betuigen, dat is als ik het zo noemen mag, zijn laatste preek. Hij heeft er misschien wel in het verleden met woorden over gesproken, maar nu, stervende, heeft hij gepredikt, dat het de mens gezet is eenmaal te sterven. Moge deze laatste prediking zonder woorden indrukwekkend zijn, niet minder ook dan zo vele gezegende predicaties, die hij met woorden heeft gehouden.

Ik was een ogenblik onvolledig, maar het is goed, dat dit zwaard op ons allen mag drukken, *dat het de mens gezet is eenmaal te sterven*. De tekst zegt meer. De tekst spreekt ook van een daarna. En er is ook al gesproken wat we van hem mogen geloven, die van ons is *heengegaan*, maar dat daarna, dat mogen we toch allen wel deze dag als een vraag met ons meenemen. We houden ons graag bezig met het daarna van anderen, van zovelen, die ons zijn voorgegaan. Maar we zouden net bezig kunnen zijn, dat we aan ons eigen daarna niet toekomen.

En dat we dit dus als een persoonlijke vraag mogen meedragen, meegeven ook aan onze jeugd, want de overleden broeder en vriend had een warm hart voor het onderwijs, omdat wat in het onderwijs de ziel behoort te zijn de liefde had van zijn hart, en dat we dat daarom voor ons en onze kinderen mogen meenemen: wat zal *mijn* daarna meebrengen? Wat zal *mijn* daarna betekenen? Zo kon het zijn, dat deze beminde prediker en leraar ook door zijn sterven nog vele vijanden mag verslaan.

In het oorlogsbedrijf gaat het er om vijanden uit het leven in de dood te zenden, maar in de heilige oorlog gaat het daarom, dat vijanden uit de dood worden overgezet in het leven. Moge zijn laatste prediking dan nog meer vijanden verslaan dan hij ooit tijdens zijn leven heeft gedaan.

Familie, mocht ge deze woorden als troost met u meenemen en de Heere zegene ze aan uw aller hart.

Namens de gemeente van Rotterdam West sprak **Ouderling Van den Bergh:**

Geachte familie en verdere aanwezigen.

Het valt me ontzaglijk zwaar om op dit ogenblik bij het verscheiden van onze geliefde herder en leraar nog een woord te moeten spreken, want de banden waren nauw. Veel erger als we ons hadden voorgesteld, maar uit het gemis komt pas het bezit naar voren en daarom is het voor ons zo ontzaglijk zwaar, maar ook voor de hele gemeente, dat we hem moeten missen, die zo jaren voor ons in- en uitgegaan is en het Woord der waarheid eerlijk naar het Woord Gods ontvouwd heeft en zoals God het Zelf verklaart in Zijn Woord en het nog daarstelt en leert in de harten van Zijn volk, op bevindelijke wijze het Evangelie willen brengen, en dat Evangelie, dat in Christus Jezus is. Hem alleen willen voorstellen als de Weg, de Waarheid en het Leven, het enige middel om zalig en behouden te worden voor een verloren menskind. Hij heeft er altijd op gewezen: *indien wij met Hem sterven, we zullen ook met Hem verheerlijkt worden. Wie één plant met Hem wordt in de gelijkmaking Zijns doods, zal het ook met Hem zijn in de gelijkmaking Zijner heerlijkheid.*

Ach, we hebben Ds. Rijkssen allen voldoende gekend om daar geen bijzonderheden meer naar voren te brengen. We weten allen wie hij was en hoe hij getracht heeft als de vriend des Bruidegoms de bruid tot Christus te leiden, daarvoor het middel te zijn. Hij heeft altijd gezegd en we kunnen het zo begrijpen: dat is mijn loon. Och, dat het nu wezen mag, dat er eenmaal in de heerlijkheid het loon naar voren zal komen en dat hij nog zeggen mag: *ziet hier ik, en de kinderen, die Gij Mij gegeven hebt.*

Ach, we hoeven niet te twifelen of hij heeft het loon van een getrouwe dienstknecht mogen ontvangen. De laatste zondag, dat hij leefde, mochten we hem nog bezoeken en hij was lichamenlijk wat beter gesteld. Ik zei: Dominee, wat zou u ervan denken?

Hij zei: "Ach, wat de Heere doet is goed. Ik mag eerlijk getuigen met de apostel: ik wenste wel ontbonden te worden en met Christus te zijn, want dat is mij verreweg het beste. Maar als ik nu zie wat de Heere doet, hoe Hij het lichaam nog wat aansterkt, dan moet ik zeggen: ik geloof, dat ik nog een poosje bij u mag blijven, maar wat de Heere doet, is goed."

Ik zei: Dominee, verveelt u zich niet?

Hij zei: "Geen minuut, ik heb hier niets en niemand. Ik word hier goed verzorgd, keurig, maar ik heb niemand nodig, en de Heere is bij mij. De overdenking van de Heere is mij zo zoet. Zou mij nog iets ontbreken? Neen, Van den Bergh, de Heere is goed in alles, en daar heb ik genoeg aan en daar heeft iedereen genoeg aan."

En mensen, dat is zo. Als de Heere ons deel is en we mogen ons enigermate in Hem verlustigen, in alle weg en omstandigheid, ach, hij heeft het zo vaak op de preekstoel gezegd: *Als ik U heb, Heere, zal dan nog iets anders mijn God zijn? Met die God kunnen we leven en sterven.*

Och, dan zou ik de familie nog mijn deelneming willen betuigen, maar ik zou ze ook zo gunnen, dat de Heere mocht voortwerken in de lijn der geslachten. Dat het eens wezen mocht, dat Hij hen waarlijk vertroosten mocht, zoals de Heere alleen maar vertroosten kan. Want is er dan geen troost? Jazeker is er troost; er is troost in Hem. Dat de Heere Zelf plaats in het hart komt te maken voor Zichzelf, ons ontledigt en uitledigt, en de Heere vervult met een straaltje van Zijn Goddelijke liefde het hart, ach, dan hebben we niets meer te zeggen. Dan kunnen we over de hoogste bergen. Dan kunnen we door de diepste wateren. Dan zijn bergen vlak en zeeën droog. Als het geloof door de liefde werkzaam is en wij op Hem mogen zien, ach, uw vader heeft het zo vaak voorgesteld en gepredikt.

Dan zou ik het u zo van harte wensen, dat u daarin delen mocht, want één korreltje uit die overvloeiende fontein is een bron van leven, van vrede en van zaligheid. Wat hij nu in zijn leven gepredikt heeft, heeft hij op zijn sterfbed nog mogen getuigen, ja, hoe zal ik het uitdrukken, dat heeft hij op zijn sterfbed mogen tonen. Want hij is ons altijd voorgegaan, en toen hij alzo geroepen werd om het reiskleed af te leggen, was er geen gebrek aan enig goed, want de Heere heeft hem weggenomen. *Hij wandelde met God en hij was niet meer, want God nam hem weg.*

Terwijl het orgel in de aula de melodie van Psalm 43 speelde, werd de baar grafwaarts gedragen.

De studenten van de Theologische School fungeerden als slippendragers.

Langs de paden waarover de droeve stoet zich voortbewoog, stonden de belangstellenden dicht aaneengesloten.

Bij de geopende groeve was ook een voorziening getroffen, dat allen het gesprokene konden horen.

Onder doodse stilte werd de kist met het stoffelijk overschot in de groeve neergelaten.

Daarna sprak de oudste zoon van de overledene **Ds. H. Rijkse**:

Namens mijn broers en zusters en de verdere familie word ik geroepen aan het graf van onze lieve vader een woord van dank te spreken.

Allereerst een woord van hartelijke dank tot onze mede broeder, Ds. Vergunst, die de rouwdienst in de kerk heeft geleid, alsook tot de andere sprekers, Ds. De Gier, kandidaat Blok, Ds. Abma en ouderling Van den Bergh.

We zeggen u hartelijk dank voor het gesprokene bij deze begrafenis van onze vader, en de Heere geve ons ook als dienaren der gemeenten in zijn voetsporen te mogen gaan, wat betreft zijn hartelijke liefde tot de waarheid, dienaar de godzaligheid is, en waarvoor hij een strijder is geweest, en wat betreft zijn liefde tot het heil van de gemeenten, waarmee hij vervuld is geweest, zolang het voor hem dag was.

Een woord van hartelijke dank tot de broeders kerkenraad van de gemeente van Rotterdam-West. Bijna twaalf en een half jaar heeft mijn vader uw gemeente mogen dienen en heeft hij ook het heilvoor uw zielen mogen zoeken. Wij willen u als kerkenraad hartelijk dank zeggen voor de liefde, die gij aan mijn vader bewezen hebt in al die tijd van zijn dienstwerk in uw gemeente.

En ook de gemeente hartelijk dank voor alle liefde. Wij hebben deze dagen, en inzonderheid ook toen de gemeente afscheid kwam nemen, zo goed kunnen bemerken welk een grote plaats mijn vader in de gemeente innam en hoe velen innig aan hem verbonden waren met de liefde van hun hart.

Gemeente, broeders kerkenraad, hartelijk dank. In het bijzonder ook van de kerkenraad broeder Faasse, de scriba, die ons in deze dagen ook veel heeft terzijde gestaan en in de grote organisatie van deze begrafenis ons zo tot een steun is geweest. Broeder Faasse, daarvoor onze hartelijke dank.

Tevens een woord van dank tot de kerkenraad van Rotterdam- Centrum, die ons bereidwillig het gebruik van hun kerk heeft toegestaan voor het houden van de rouwdienst.

En dan ook een woord van hartelijke dank tot de koster van de gemeente Rotterdam-West, koster Ruit. Koster, ook u hartelijk dankvoor alles en ook voor alle vriendschap, die u mijn vader bewezen hebt. Ik weet wat mijn vader voor u heeft mogen betekenen, hoe de Heere zijn dienstwerk ook in uw leven tot een zegen heeft willen stellen, zodat er banden gevallen zijn, die over dood en graf reiken. Wij zeggen ook u en uw vrouw hartelijk dank voor alle liefde en vriendschap bewezen en ook voor wat u in deze dagen en bij deze begrafenis voor ons hebt willen doen. Ook de koster van Rotterdam-Centrum dank voor de hulp en de steun verleend bij deze begrafenis.

En dan ook een woord van hartelijke dan ktot de huisarts van mijn vader, dokter Kirpestein. Dokter Kirpestein, u bent voor mijn vader meer geweest dan alleen een arts. U hebt veel vriendschap aan mijn vader bewezen en ik weet hoe hij ook in dat opzicht op u gesteld was. Wij zeggen u hartelijk dank voor alle trouwe zorgen, die u eerst aan onze moeder hebt bewezen, en nu ook aan onze vader al die jaren. De Heere vergelde het u. Hij zegt: "Wat ge aan één van Mijn minste discipelen gedaan hebt, dat hebt ge aan Mij gedaan."

En dan wil ik me ook graag richten tot de huishoudster van mijn vader, juffrouw De Blois. Juffrouw De Blois, u leeft reeds jarenlang in de kring van onze familie. Eerst bent u zes jaren in mijn huis geweest in Vlaardingen, en nu al weer acht jaar in ons ouderlijk huis. Twee jaar bijna dat mijn moeder nog leefde, en zes jaar met mijn vader samen. En ik weet wat u voor mijn vader betekend heeft. Daar heeft hij in het ziekenhuis nog over gesproken, dat u met al de liefde van uw hart en met uw trouwe zorg hem omringd hebt, zodat, ook na het overlijden van mijn moeder, wat dat betreft, het huishouden voor mijn vader doorging. En al hebt u vanzelf nooit het gemis van onze lieve moeder kunnen vervullen, toch weten wij hoe mijn vader u gewaardeerd heeft. En daarom, wij weten, dat u het gedaan hebt met al de liefde van uw hart en hoe het ook in uw leven een goede tijd is geweest, deze jaren, die ge bij ons hebt doorgebracht in ons ouderlijk huis. Wij zeggen u namens de familie daarvoor heel hartelijk dank, en de Heere vervulle het in uw leven: "Ik ben u een Schild, uw loon zeer groot."

Dan ook een woord van hartelijke dank tot de doktoren en de verpleegsters van het ziekenhuis voor alles wat zij voor mijn vader hebben gedaan. En ook een woord van dank tot de begrafenisondernemer voor de wijze, waarop hij deze begrafenis verzorgd heeft, alsook tot het personeel van de begraafplaats voor al het werk, dat deze grote begrafenis voor hen meebrengt.

En dan hoop ik niet, dat ik iemand in het bijzonder vergeten heb te vermelden, anders duide u mij dat niet euvel in deze omstandigheden.

En dan willen we ook een woord van hartelijke dank spreken voor al het meeleven, dat wij hebben mogen ondervinden, eerst tijdens de ziekte van mijn vader, maar ook na het overlijden. Wij kunnen zeggen: dat meeleven is overstelpend geweest, ook al tijdens zijn ziekte, waar de telefoon hele dagen niet stilstond, uit heel het land, waaruit bleek welk een grote plaats onze geliefde vader innam.

Wij zeggen u allen hartelijk dank voor het meeleven en de liefde, die u allen bewezen hebt, en ook voor de grote belangstelling op deze begrafenis.

En nu staan wij hier aan het graf van onze lieve vader. Hetzelfde graf, waarin wij vijf en een half jaar geleden onze lieve moeder hebben begraven. En van onze vader mag door Gods genade gelden: Hij heeft in het geloof geleefd, hij heeft in de liefde gediend, hij is in vrede gestorven. Zijn leven mocht zich kenmerken door een diepe hartelijkheid en een trouwe zorgzaamheid jegens allen, die hem omringden. En daarom, toen hij uit dit leven werd weggenomen, is er geweend in onze familie, maar er is ook geweend, dat hebben wij ervaren, in veel woningen in ons vaderland, alsook in het midden van zijn gemeente. De Heere heeft

zijn bediening rijk willen zegenen in zijn leven. De Heere heeft hem voor velen willen gebruiken als middel in Zijn hand, en hij mocht voor velen een vaderlijke vriend zijn. En daarom, niet alleen wij als kinderen hebben veel in hem verloren, maar ook vele anderen in het midden van ons vaderland. Maar God nam hem weg. En daarom weten wij, dat het toch goed is. Wij hadden hem zo graag nog een poosje hier gehouden, en aanvankelijk hadden we daar ook hoop op, maar God nam hem weg. De Heere heeft gezegd: het is genoeg, "over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal Ik u zetten. Ga in, in de vreugde uws Heeren." Die God, Die hem van eeuwigheid had liefgehad, Die hem in de tijd had geroepen uit de dood tot het leven, Die hem ook gesteld had tot Zijn dienstknecht, die God was ook bij hem op die laatste vrijdag toen hij de doodsjordaan moest doorwaden. "Ter dood toe zal Hij ons geleiden."

God nam hem op in Zijn heerlijkheid. Maar dan breken hier ook voor ons de zware luchten, want dan staat hier tegenover de harde werkelijkheid van de dood de levenswerkelijkheid van Christus, Die getuigt: "Ik ben de Opstanding en het Leven." Gods wegnemen was een opnemen. God nam hem tot Zich.

En nu mag hij eeuwig in die gemeenschap delen, waar hij de laatste tijd vaak zo'n heimwee naar had in zijn ziel. We hebben er zondag in de geest iets van mogen inleven hoe hij nu mag zingen, dat we hem als het ware hoorden zingen het lied van het Lam. Hij heeft hier de dienst des Heeren mogen aanprijzen met al de liefde van zijn hart, en de uitnemendheid van de Heere Jezus Christus mogen uitstellen, maar nu mag hij eeuwig zijn Koning aanschouwen en eeuwig de kroon neerwerpen voor de voeten van het Lam.

Hij heeft het hier op de preekstoel zo heel dikwijls uitgeroepen: "Door U, door U alleen om het eeuwig welbehagen." Maar nu mag hij eeuwig dat welbehagen des Vaders aanbidden, die vrije gunst, die eeuwig God bewoog. O, zijn sterven was erven, en dat kan onze ziel wonderlijk troosten. Als we dan eens een ogenblik mogen inleven, dat dan hier stranden is daar belanden; uit dit leven in hét leven, want:

*"hun blijdschap zal dan onbepaald
door het licht, dat van Zijn aanzicht straalt,
ten hoogsten toppunt stijgen."*

Nu is het ten volle aan hem vervuld wat het orgel speelde:

*Dan ga ik op tot Gods altaren,
tot God, mijn God, de Bron van vreugd.
Dan zal ik juichend stem en snaren
ten roem van Zijne goedheid paren,
Die na kortstondig ongeneugt'
mij eindeloos verheugt.*

Hij heeft zijn pelgrimskleed mogen afleggen, hij is verlost van alle strijd, die hem hier niet onthouden is, van alle verdriet, van alle moeite, verlost van zichzelf, van een lichaam der zonde en des doods, om het nu eeuwig te zingen, waar hij hier zijn preken zo vaak mee besloot: "Mijn God, U zal ik eeuwig loven, omdat Gij het hebt gedaan."

En dan, broers en zusters, wij hebben geen ouderlijk huis meer. Na onze lieve moeder is nu ook onze lieve vader overleden. Maar nu denk ik in deze ogenblikken aan Eliza. Toen zijn vader Elia was weggenomen stond hij bij de Jordaan en riep hij, neen niet: "Waar is Elia ?" Maar hij riep: "Waar is de Heere, de God van Elia, ja Dezelfde?"

En, broers en zusters, nu hoop ik, dat jullie niet zullen vragen: Waar is onze lieve vader?

Die is bij de Heere, die is bij de Heere voor eeuwig en hij zou nooit meer terug willen. Hij heeft zijn strijd gestreden. Maar nu hoop ik, dat ook jullie in je leven zullen vragen: *Waar is*

de Heere, de God van mijn vader? Want die God blijft, Die is gisteren en heden Dezelfde, en die God heeft het beloofd, dat Hij Zijn Naam wil voortplanten van kind tot kind. En daarom hoop ik, dat we naar die God maar samen zullen vragen, naar die God van onze vader. Hij is ons voorgegaan in een wandel in de vreze van Gods Naam. Wat heeft hij ons van jongs af aan een liefde tot Gods kerk zoeken bij te brengen end at voorgeleefd.

Dat we samen in zijn voetsporen zouden wandelen om die God te zoeken terwijl Hij te vinden is. De Heere gedenke ons tezamen naar de rijkdom van Zijn barmhartigheden en Hij geve, dat uit dit sterven leven worde geboren, leven voor de eeuwigheid, opdat het vervuld worde in ons leven: "Want mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere zal mij aannemen."

Na afloop van de indrukwekkende plechtigheid maakten velen nog gebruik van de gelegenheid de familie in de aula te condoleren.

3. De grote schare voor de troon en voor het Lam

Door ds. H. Rijksen

Psalm 73: 12

Lezen: Openb. 7: 9-17 Psalm 68:2, 10

Psalm 89: 8

Psalm 138: 4

Gemeente, onze tekst predikt ons de grote schare voor de troon en voor het Lam. En dan bepalen wij u bij:

En zij riepen met grote stem, zeggende: De zaligheid zij onze God, Die op de troon zit, en het Lam.

Gemeente, wij hebben een veelbewogen week achter ons liggen. We werden in deze week geroepen onze lieve vader en verder familielid en uw beminde herder en leraar ten grave te dragen. Wij als familie hebben heel veel verloren. U als gemeente hebt ook veel verloren. We hebben inzonderheid in deze dagen gemerkt welk een grote plaats onze lieve vader in het midden van deze gemeente innam.

En niet alleen bij de oudere mensen, ook bij veel jongeren. Het verwonderde ons, dat er juist ook zoveel jongeren hun meeleven kwamen betuigen en dat het zo uitkwam, dat ze zo'n diep verdriet hadden.

En gemeente, als we nu zien op wat we verloren hebben, och dan is het zo moeilijk en dan is er zo'n diep verdriet in ons hart, en dan schrijnt het zo van binnen, en dan zou je je leeg kunnen huilen. Maar als we nu mogen zien op wat onze lieve vader heeft mogen beërven, dan staat er toch wat tegenover. En dan zeggen we: dan is er wel droefheid in ons hart, omdat we zoveel verloren hebben, maar dan is er toch ook zoetheid in. Zoetheid, ziende op wat hij heeft mogen beërven. We hadden gedacht tot uw en tot onze onderwijzing en vertroosting dan ook daarbij in deze rouwdienst met 's Heeren hulp stil te staan, bij die eeuwige toekomst, die er voor Gods kerk is weggelegd.

Ge kunt onze tekst vinden in het gedeelte uit Gods Woord, dat u is voorgelezen, Openbaring 7: 9 en 10, waar wij het Woord van God aldus lezen:

Na dezen zag ik, en ziet, een grote schare, die niemand tellen kon, uit alle natie en geslachten en volken en talen, staande voor de troon en voor het Lam, bekleed zijnde met lange, witte klederen en palmtakken waren in hun handen.

1. Het getal der gezaligden;
2. Hun herkomst;
3. Hun gewaad;
4. Hun werk.

1. Allereerst dus het getal der gezaligden.

"Heere, zijn er ook weinigen, die zalig worden?" zo vroeg eens een man aan de Heere Jezus tijdens Jezus' omwandeling op aarde. En die man kreeg op deze vraag geen antwoord van de Heere Jezus. De Heere zei alleen tegen hem: "Strijd om in te gaan door de enge poort." Bij dat gesprek tussen de Heere Jezus en die man was ook de apostel Johannes aanwezig. Maar toen sprak de Heere Jezus Zich dus niet uit over het getal dergenen, die zalig worden.

Maar nu, gemeente, jaren later, nu Johannes in zijn ouderdom als balling verkeert op het eenzame rotseiland Patmos, nu krijgt Johannes antwoord op de vraag van die man van toen, of

er ook weinigen zijn, die zalig worden. Want hier op Patmos mag Johannes in een visioen in de hemel blikken, en dan schrijft hij in onze tekst: "Na dezen zag ik, en ziet, een grote schare, die niemand tellen kon." Johannes ziet daar voor de troon een schare, en het Griekse woord, dat hier in de grondtekst gebruikt wordt, betekent: een opeengepakte, samengedrongen mensenmenigte. Ze verdringen elkaar als het ware voor de troon. Het is een schare, dat getal der gezaligden. Dat wordt nog versterkt door het woordje groot. Johannes zegt: *Ik zag een gróte schare, ja die schare is zó groot, dat ze ontelbaar is*, want, zegt Johannes, *een grote schare, die niemand tellen kon*.

Zeker gemeente, voor God is die schare wel te tellen, want we lezen: "De Heere kent degenen, die de Zijnen zijn." Maar het is net als met de sterren. We lezen van de sterren: "God voegt dat talloos heir tezamen en noemt die alle bij hun namen." God telt de sterren, maar wij kunnen de sterren niet tellen. U moet het maar eens proberen 's avonds als er een heldere hemel is en al die sterren staan aan de hemel. Dan moet u maar eens beginnen te tellen. U houdt gauw op, want het gaat u weldra duizelen. Het getal der sterren gaat ons begrip te boven, en zo is ook het getal der gezaligden niet te omvatten door ons menselijk verstand. Dat getal der gezaligden is een grote schare, die niemand tellen kon, zegt Johannes.

Maar als we dat hier Johannes zo horen zeggen, dan zie ik sommigen van u peinzend het hoofd buigen. Ik zie in uw hart een vraag, want in uw hart leeft de vraag: Ja maar, nu staat hier, dat dat getal der gezaligden zo groot is, maar de Heere heeft toch ook gezegd, dat er weinigen zalig worden?

Toen de Heere Jezus over de smalle weg sprak, zei Hij: "Weinigen zijn er, die dezelve vinden." En de Heere Jezus heeft toch ook weer gezegd: "Vreest niet, gij klein kuddeke." Aan de andere kant heeft de Heere Jezus ook weer over velen gesproken, toen Hij zei: "En velen zullen komen van oosten en westen en van noorden en zuiden, en aanzitten met Abraham, Izak en Jakob in het Koninkrijk Gods." En daarom, in uw hart ligt de vraag: Hoe zit dat dan? Hier wordt er over velen gesproken, die zalig worden, maar aan de andere kant lezen we in Gods Woord toch ook over weinigen?

Wel geliefden, dat moet u zo verstaan: Het getal van Gods kinderen is een klein getal als u het beschouwt in een bepaalde tijd tegenover al die anderen, die dan op de wereld leven en die vervreemd van God voortgaan. Maar ziet u datzelfde getal van Gods kinderen over de ganse duur van de wereldhistorie, dan is het een grote schare. Zo heeft Johannes het hier aanschouwd, als hij zegt: "Na dezen zag ik, en ziet, een grote schare, die niemand tellen kon." Ja, de hemel zal vol worden. Het nieuwe Jeruzalem zal alle steden van deze aarde niet alleen in glans en luister, maar ook in bevolkingsaantal overtreffen.

Hoe verheugend is dit grote getal, want daaruit blijkt de grootheid van Gods genade. God wil maar niet enkelen, doch talloos velen zaligen. Daarom, dat mag ons moed geven. Want zeker, al weten we nu, dat er velen zalig worden, dat zegt nog niets over uw eigen zaligheid. Maar wel blijkt hieruit de grootheid van de goedheid des Heeren en van Zijn genade. Daarom, nu is er niemand hier vanmorgen in de kerk, die behoeft te wanhopen, dat het voor hem of haar niet zou kunnen. Nu hoeft er niemand te wanhopen, want Gods genade is zo groot. Het zal worden een gróte schare, die niemand tellen kon.

Zie, dat is iets over onze eerste gedachte, over het getal der gezaligden.

2. Nu onze tweede gedachte: hun herkomst.

Gemeente, met de ouderling van wie in vers dertien sprake is, zou u kunnen vragen: "Wie zijn ze?" Want we lezen in vers dertien: "En één uit de ouderlingen antwoordde, zeggende tot mij: Dezen, die bekleed zijn met de lange, witte klederen, wie zijn ze?" Ja, dat is een vraag van grote betekenis. We mochten allen wel diep belangstellend zijn naar dat antwoord op die vraag: "Wie zijn ze?" Wie zijn ze, die ertoe verwaardigd worden om eeuwig bij de Heere te zijn? Wie zijn ze, die eeuwig voor Gods troon mogen zijn? Wie zijn ze, die mogen ingaan in

het nieuwe Jeruzalem? Ingaan door de paarden poorten om te mogen wandelen op de straten van goud? Wie zijn ze?

Dan kunnen we zeggen, gemeente, wie ze zijn. Mensenkinderen. Zonen en dochteren van Adam, met de hele wereld in Adam verdoemelijk voor God. Maar behouden uit genade alleen. "Gij hebt ellendigen dat land bereid door Uwe sterke hand, o Israëls Ontfermer."

Ja, wie zijn ze? O, we zien daar die schare voor de troon. Wie zijn ze? Ik zie daar Abraham, Izak, Jakob, en ik zie ook Rachab erbij staan, en koning Manasse, in de kerker tot God bekeerd. Ik zie daar Paulus, Timotheüs.

En nu staat bij die schare ook onze lieve vader, uw beminde herder en leraar. We horen ook hem zingen tot in alle eeuwigheid voor de troon: "Ere zij aan Hem, Wiens liefde ons bevrijdt van elke smet. Ere zij aan Hem, Die zondaars in de rij van koningen zet." O, mag u een levende hoop in uw hart hebben, dat u er ook eenmaal bij mag staan? Want die gegronde hoop moeten we hier leren kennen, wil het wel zijn.

Maar die ouderling vraagt niet alleen: Wie zijn ze? Maar hij vraagt ook naar hun herkomst, onze tweede gedachte, want hij vraagt ook: "En vanwaar zijn ze gekomen?" Hun herkomst. Want die ouderling vraagt aan Johannes: "Dezen, die bekleed zijn met de lange, witte klederen, wie zijn ze, en vanwaar zijn ze gekomen?"

Ja, een belangrijke vraag. Vanwaar zijn ze gekomen, die nu voor die troon mogen staan? Wat is hun herkomst? We zouden dit kunnen antwoorden: Vanwaar ze zijn gekomen? Uit het eeuwig welbehagen des Vaders, uit Zijn verkiezende liefde in Christus, waar Hij ze in Christus verkoren heeft vóór de grondlegging der wereld, en in de tijd geroepen benedigd. Daar mogen ze nu eeuwig van zingen, van dat welbehagen: "Door U, door U alleen, om het eeuwig welbehagen."

Maar laten we nu ook eens luisteren naar het antwoord, dat hier in Gods Woord wordt gegeven op die vraag: "Vanwaar zijn ze gekomen?" Want die ouderling vraagt het aan Johannes: "Vanwaar zijn ze gekomen?" Dan zegt Johannes: "Heere, Gij weet het." Dan zegt de ouderling tegen Johannes: "Dezen zijn het, die uit de grote verdrukking komen." Hoort u het? Dát is de herkomst van die gezaligden, de grote verdrukking. Dezen zijn het, die uit de grote verdrukking komen.

Ieder mens op deze aarde weet wat verdrukking, wat strijd is. Ieder weet wat verdriet, ellende, moeite, tegenspoed is. Wat is er niet een geweest, wat is er niet een rouw en geklaag op de wereld. Wat heeft de zonde niet een stroom van leed over deze wereld doen losbreken. Al is het voor de één meer en de ander minder, we moeten toch allemaal in dit leven ervaren wat Mozes zegt: "Het uitnemendste van dit leven is moeite en verdriet." En als we onverzoend met God sterven, komt straks de eeuwige verdrukking, het eeuwig verdriet, zoals Datheen zingt: "Ze blijven in eeuwig verdriet zonder verlost te wezen." Daarom: zoekt de Heere, terwijl Hij te vinden is.

Maar nu kennen ook Gods kinderen op deze wereld verdrukkingen, net zo goed als alle andere mensen. Want er staat in het Woord van God: "Enerlei wedervaart de rechtvaardige en de goddeloze." In het testament, dat Christus Zijn kerk op aarde heeft nagelaten, staat geschreven: "In de wereld zult gij verdrukking hebben." Ja, het is naar Gods raad, dat Zijn kinderen door veel verdrukkingen ingaan in het Koninkrijk der hemelen. De Heere wil ze door die verdrukkingen toebereiden voor de eeuwige heerlijkheid. "En mij, hiertoe door U bereid, opnemen in Uw heerlijkheid."

En dan is het zo, gemeente, dat Gods kinderen nog meer verdrukking kennen dan de mensen van de wereld. Want Gods kinderen kennen de verdrukkingen, die algemeen menselijk zijn, die ieder mens kent op deze aarde, maar daarnaast hebben Gods kinderen nog meer verdrukking, nog meer strijd, nog meer bangheid in het leven. Want welk een verdrukking, welk een innerlijke smart is het als de Heere onze blinde ogen gaat openen, en als dat

werkelijkheid wordt, dat we nu zonder God en zonder hoop in deze wereld zijn. Welk een smart, wat een innerlijke verdrukking, als het moet worden beleefd, gezondigd te hebben tegen een goedertieren God. Die verdrukking blijft, ook na ontvangen genade, want dan wordt het een verdrukking, de smart in het leven van Gods kinderen, dat ze nu niet kunnen leven zoals ze zouden willen leven, dat de zonde hun altijd blijft aankleven. Voeg daar ook bij de bestrijdingen van de vorst der duisternis, die aanvechtingen, waaronder het zo bang kan zijn. Zo hebben Gods kinderen nog meer verdrukkingen dan algemeen menselijk zijn. Maar ze komen eruit. Ze worden eenmaal uit de verdrukking verlost, want die engel, die ouderling heeft het gezegd: "Vanwaar zijn ze gekomen?" "Dezen zijn het, die uit de gróte verdrukking komen."

Dat mag nu ook gelden van onze lieve vader en uw beminde herder en leraar. Hij is hier geen vreemdeling gebleven van de verdrukkingen. Hij heeft de verdrukkingen gekend, die we u in het kort schetsten. Hij heeft ook veel verdrukking gekend, omdat de Heere hem op één van de voorposten had geplaatst. Hij heeft verdrukking gekend, ook van sommigen van wie we het niet zouden hebben verwacht en van wie u het niet verwachtte. Hij heeft veel verdriet gehad. De schutters hebben hem veel bitterheid aangedaan, maar nu is hij de verdrukking te boven. Nu is eeuwige blijdschap op zijn hoofd, en droefenis en zuchting zijn voor eeuwig van hem weggevloten. Nu is het aan hem vervuld: "Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven." Hij heeft in Christus mogen sterven na in Christus geleefd te hebben, waar hij hier in zijn leven die overzetting had leren kennen uit Adam in Christus. Daarom nu zalig, zalig, "zalig de doden, die in de Heere sterven van nu aan", vanaf het ogenblik van hun sterven.

Want gemeente, wij hebben veel geweend, en niet alleen in onze familie is geweend, maar ook in de gemeente en in het land, maar hij niet. Zalig van nu aan. *Eeuwige blijdschap op hun hoofd*. Nu geldt het: "Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid." Hij, die zoveel gezwoegd heeft, die zoveel gesjouwd heeft, in het bijzonder ook in de dienst in Gods kerk, daar hij dag en nacht mee bezig was zolang het voor hem dag was. Deze rusteloze, die nooit tijd had, altijd zo druk, altijd zo bezet met zijn arbeid, hij mag nu rusten. Ja, opdat zij rusten mogen van hun arbeid. Dat woord arbeid betekent ook moeite, verdrukking, dus ook rusten van zijn moeite, van zijn verdrukking. Alle dissonanten nu opgelost in het eeuwig halleluja, dat onafgebroken op hoge tonen de zalen des hemels mag doorruisen. O, gekomen uit de grote verdrukking.

Maar er wordt nog meer gezegd over de herkomst van die gezaligden. Niet alleen dat ze uit de grote verdrukking komen, maar we lezen ook in onze tekst: "Na dezen zag ik, en ziet, een gróte schare, die niemand tellen kon, uit alle natie en geslachten en volken en talen." Hoort u, dat is ook hun herkomst. Uit álle natie komen ze, en geslachten en volken en talen. Ze zijn er uit noorden en zuiden, uit oosten en westen. Daar voor die troon zijn er blank en bruin, zwart en geel. "Er is geen spraak of oord, daar is geen volk bekend, dat zelfs tot 's werelds end, bij die schaar niet behoort." Het hemelse Sion, het nieuwe Jeruzalem wordt bewoond door burgers vanuit de hele wereld, vanuit alle levenssferen, uit alle rangen, uit alle standen. Ze komen uit alle natie en geslachten en volken en talen.

Hier op aarde wordende onderscheidingen tussen Gods kinderen zo heel licht tot tegenstellingen. Hier op aarde ontaarden de onderscheidingen tussen Gods kinderen zo heel makkelijk tot contrasten. Er zijn kinderen Gods op deze aarde, die echt niet met elkaar overweg kunnen en die elkaar niet verstaan, maar hier boven is alle misverstand, alle disharmonie geheel verdwenen. Daar is de eenheid in de volle zin van het woord. Daar zal ook Babel niet meer zijn, geen spraakverwarring, neen, allen spreken en zingen, loven en danken in de ene welluidende taal des hemels.

Ziedaar, dat is hun herkomst. Ze komen uit de grote verdrukking, maar ze komen ook, zegt Johannes, uit álle natie en geslachten en volken en talen.

En nu staan ze daar, zegt de tekst, *voor de troon en voor het Lam*. Ze staan daar voor de troon. Dat wil zeggen: in de onmiddellijke gemeenschap met de Heere, vlakbij Hem, voor de troon. Want die gemeenschap met God is het wat de hemel tot hemel maakt. Wie daar niet naar verlangt, kan ook niet naar de hemel verlangen. Ze staan daar voor de troon in de dadelijke gemeenschap met de Heere. Nu leren Gods kinderen hier op aarde iets van die gemeenschap ervaren; iets van die verborgen omgang met de Heere. Maar hier op aarde zijn het vaak maar ogenblikken en hier maakt de zonde altijd weer scheiding tussen de Heere en ons; en de omstandigheden van het leven werken hier vaak zo storend in. Maar daar zal het volkomen zijn.

Onze lieve overledene heeft hier die gemeenschap bij ogenblikken mogen ervaren. Hij had er in het ziekenhuis nog wat van, van die verborgen omgang met de Heere. Maar nu pas volkomen. Nu zal hij pas volkomen amen hebben gezegd op die betuiging van Asaf "Het is mij goed, mijn zaligst lot, nabij te wezen bij mijn God."

Eeuwig nabij Hem, voor de troon. Dat is zijn zaligheid geworden.

Voor de troon en voor het Lam, zegt Johannes. Dat Lam, Dat ook hem Gode had gekocht met Zijn dierbaar bloed en Wiens verschijning hij hier in onverderfelijkheid had lief gekregen. Dat Lam, van Wie hij hier de dierbaarheid heeft uitgestald en nu eeuwig bij dat Lam, Hem eeuwig te mogen aanschouwen. "Staande voor de troon en voor het Lam."

Volk des Heeren, wat is hij ons dan ver vooruit. Hij is alle verdrukking te boven. Nu mag hij daar zijn voor de troon en voor het Lam om Hem eeuwig volmaakt te mogen dienen in Zijn tempel zonder zonde. Ziedaar, dat is iets over de herkomst van de gezaligden. Uit de grote verdrukking komen ze en uit alle geslacht en taal en volk en natie.

3. Nu onze derde gedachte: hun gewaad.

Onze tekst zegt: "bekleed zijnde met lange witte klederen en palmtakken waren in hun handen. En wij lezen in vers 14 dat die ouderling zegt: "En zij hebben hun lange klederen gewassen, en hebben hun lange klederen wit gemaakt in het bloed des Lams." Dat is hun gewaad. Wanneer de Heere hier Zijn genade in ons leven gaat werken, dan leert een mens zich kennen in de schande van zijn naaktheid voor God. Zonder gewaad om voor God te kunnen bestaan. Dan worden we steeds onreiner. Naarmate het licht des Geestes gaat schijnen leren we onszelf steeds meer zien als een goddeloze, die voor God niet bestaan kan. Met al onze inspanningen om de Heere te behagen, worden we al onreiner, al gruwelijker en wordt het al onmogelijker om ooit zalig te worden. Ja, zulken gaan met al hun eigen werk schipbreuk lijden en moeten tenslotte aan het einde van eigen kracht en van eigen middelen voor God in het stof vallen te midden van hun schande en goddeloosheid.

O, er zit hier vanmorgen in de kerk misschien een meisje of een jongen of een man of een vrouw, die daar iets van verstaat, en die zegt: Neen, dat zal voor mij niet zijn om met de schare straks voor God te staan. Neen, dat kan niet, zo'n goddeloze, zo'n verdorvene in Gods heilig oog. U moet zeggen: Ik heb verdiend, ik ben waardig om er eeuwig buiten te vallen. Welnu, als het dan zo bij u is, als dan álles gefaald heeft, als u dan met al het uwe schipbreuk hebt geleden en moet erkennen de dood verdiend te hebben, dan hebben we voor u een middel, waardoor u rein kunt worden. Dat middel is het bloed, het bloed van de Heere Jezus Christus, dat dierbare bloed van Golgótha. In uzelf kan het nooit. Dan moet u zeggen: Het is kwijt, het is verloren, maar hef nu uw hoofd eens omhoog en zie dan eens op die Man van smarten, op dat bloed des kruises. In dat bloed kunnen uw vuile klederen wit gewassen worden en kunt u de vergeving krijgen van al uw zonden. O als u, al is het van verre, met een oog des geloofs op dat bloed moogt zien, op dat zonde verzoenende, vrede verkondigende bloed.

Wat wordt dat bloed dan dierbaar en gepast. Wat gaat dan uw hart verlangen en uw ziel ernaar hunkeren om in dat bloed gewassen te mogen worden. Wat groot om met al onze zonden en

goddeloosheid met al onze ongerechtigheid en vuilheid en verdorvenheid in dat bloed te worden gedompeld en daarin door het geloof volkomen gewassen te worden. Om te mogen ondergaan in die bloedsjordan, en rein en vlekkeloos te mogen opkomen in de Heere Jezus Christus. O zalig degenen, die daar iets van mogen kennen in hun leven.

En dan is het zo, al mogen we dan weten door het geloof in dat bloed gewassen te zijn, och dan kunnen we toch ons leven lang die onreinheid maar niet te boven komen, want dan zijn we steeds weer bezig met onze klederen te bezoedelen. Dan moeten we altijd maar weer ervaren welk een bederf woont in ons hart. Dan is er een begeerte in ons hart om zonder zonde te leven en het goede te doen, maar het wordt ervaren, dat het kwade nabij ligt. Rein en volmaakt te zijn zal hier op aarde niet zijn. O zeker, wel zijn er ogenblikken, als we de reinigende en verzegelende kracht van dat bloed in onze ziel mogen ervaren, dat we eens een ogenblik ons hoofd mogen opheffen. Maar we moeten ook zo dikwijls ons hoofd beschaamd buigen, omdat onze klederen weer zo bezoedeld zijn en zo onrein zijn. Maar juist daarom leren Gods kinderen zo hunkeren naar de heerlijkheid, die bereid is. Dan gaan ze er naar uitzien om eenmaal volkomen van alle zonde verlost te mogen zijn.

Dat is ook het uitzien van mijn vader geweest. Gemeente, u hebt het in zijn preken misschien weleens gemerkt, dat er zo'n heimwee in zijn hart lag, zo 'n heimwee naar die volkomen verlossing. Daar heeft hij de laatste tijd van zijn leven in het bijzonder veel van mogen hebben. Nu heeft hij het verkregen. Nu zal ook hij zijn kleed nooit meer bezoedelen. Nu zal er nooit meer een rimpeltje op zijn, nooit meer een vlekje. Nu is hij van alles verlost, van zichzelf verlost, ja van álles verlost. Nu heeft hij zijn kleed volkomen wit mogen wassen in dat dierbare bloed van Christus. En daarom kunnen we het verstaan, dat die gezaligden de palmtakken in hun hand hebben.

Want we lezen: "En ze hebben hun lange klederen gewassen, en hebben hun lange klederen wit gemaakt in het bloed des Lams. Daarom zijn ze voor de troon van God en dienen Hem dag en nacht in Zijn tempel."

En, zoals we in de tekst lezen, dat ze bekleed zijn met langer, witte klederen en palmtakken waren in hun handen. Een palmtak wordt meestal gezien als het beeld van de overwinning. Dat is natuurlijk ook waar, dat de gezaligden in Christus overwonnen hebben, maar de palmtak is niet het beeld van de overwinning. De palmtak is in Gods Woord het beeld van de vreugde. Denkt u maar aan het Loofhuttenfeest, dat was een vreugdefeest. Dan droegen de Israëlieten in hun rechterhand als teken van vreugde een palmtak. Een palmtak is het symbool van de vreugde. En let nu weer eens op die verlost en voor Gods troon. Ze wuiven met palmtakken. Ze zijn dus verheugd. Ja, hoort hoe ze juichen: Het vrome volk, in God verheugd, het huppelt daar van zielsvreugd.

Gemeente, die vreugde, die ze hier in beginsel kenden, maar nu volmaakt. Want hier was, als ijdel glas, hun blijdschap licht te schenden. Maar eenmaal zal de vreugde van de bruiloft nimmer enden.

O, onze lieve vader, wij zijn bedroefd, maar hij heeft de palmtak in zijn hand, de palmtak der vreugde. Nu is het voor hem waar:

*"Dan ga ik op tot Gods altaren,
tot God, mijn God, de Bron van vreugd.
Dan zal ik juichend stem en snaren
ten roem van Zijne goedheid paren,
Die na kortstondig ongeneugt,
mij eindelijk verheugt."*

Ja, nu is het ten volle voor hem vervuld wat we **samen zingen uit Psalm 89: 8:**

*Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht;
Uw vrije gunst alleen wordt d' ere toegebracht,
Wij steken 't hoofd omhoog, en zullen d' eerkroon dragen,
Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen;
Want God is ons ten schild in 't strijdperk van dit leven.
En onze Koning is van Israels God gegeven.*

De grote schare der gezaligden voor de troon en voor het Lam. We hebben gesproken over hun getal. We hebben stil gestaan bij hun herkomst uit de grote verdrukking en uit alle geslacht en taal en volk en natie. We hebben iets gezegd over hun gewaad. Ze hebben nu hun lange klederen volkomen wit gewassen in het bloed des Lams.

4. En nu tot slot hun werk.

Want dan lezen we tot slot nog in onze tekst: "En zij riepen met grote stem, zeggende: De zaligheid zij onze God, Die op de troon zit, en het Lam." Dat is hun werk: eeuwig zingen. Wat zingen ze? Ze zingen: De zaligheid, de redding, de verlossing zij, dat wil zeggen: is te danken aan, hebben wij ontvangen van Hem, Die op de troon zit, en het Lam.

Want dat ze voor de troon en voor het Lam staan, dat is alleen Gods werk, alleen genade, vrije genade vanaf de mestroop van ons verderf tot binnen de paarden poorten van het hemelse Jeruzalem, is het alleen genade, die ons behoudt. Daar zullen we eeuwig van zingen: "De zaligheid zij onze God, Die op de troon zit en het Lam." Daar zullen ze Hem eeuwig dienen, dat is ook hun werk, want we lezen: "Daarom zijn ze voor de troon van God en dienen Hem dag en nacht in Zijn tempel."

Wat heeft onze lieve vader hier veel mogen dienen, maar nu mag hij Hem volmaakt dienen zonder zonde, eeuwig dienen in Zijn tempel, zonder zonde. Dat is de toekomst, die voor Gods kerk is weggelegd. "Gij zult mijn kruis eindigen hier, want poedertier, zijt Gij genadig. Het werk Uwer handen zult Gij volvoeren vrij, o Heere genadig."

Hoe is het nu met ons? Ik heb aan het begin gezegd, dat wij allemaal zoals wij hier vanmorgen in de kerk zijn, veel hebben verloren. Dat geldt allereerst voor de familie. Het moet nog zes jaar worden, dat we hier ook op een zondagmorgen samen waren en dat we toen onze lieve moeder hadden begraven, maar toen zat onze lieve vader nog in de kerk. Nu hebben we deze week hem ten grave gedragen. We hebben als kinderen heel veel verloren, een biddende vader, die altijd sjouwde met het welzijn van zijn kinderen.

Broers en zusters, smeekt de Heere, dat die gebeden, die onze lieve vader ook voor u heeft opgezonden, nog in uw leven mogen worden verhoord en vervuld. Dat we in zijn voetsporen zouden wandelen, in de dienst van God en dat we God zouden smeken om bekerende genade, opdat de scheiding niet voor eeuwig zou zijn. De Heere gedenke ons tezamen en heilige dit sterven in ons leven, opdat het vervuld moge worden: "Want mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere zal mij aannemen." Want wat nu ook weggevallen is, de Heere blijft. Die is gisteren en heden Dezelfde en tot in der eeuwigheid.

De Heere gedenke ook de verdere familie, hier tegenwoordig, alsook de huishoudster van mijn vader, juffrouw De Blois, die met zoveel liefde onze vader heeft verzorgd in de jaren na het overlijden van onze lieve moeder. De Heere gedenke ook u. We weten dat ge die tijd bij mijn vader nooit zult vergeten. De Heere gedenke ook u in het verdere van uw leven naar de rijkdom van Zijn barmhartigheid.

En heel de verdere familie, zoals we hier tegenwoordig zijn.

En gemeente, we hebben van de week gezegd: *God nam hem weg*. Gods Naam staat er op. De Heere heeft gezegd: Het is genoeg. God nam hem weg. En daarom, hij is ons niet ontvallen, neen, Gods wegnemen was een ópnemen, een tot Zich nemen, om hem in te voegen bij die

grote schare, die niemand tellen kan En nu heeft onze lieve vader bijna twaalf en een half jaar vanaf deze plaats het Woord Gods tot u gebracht. Heeft het wat nagelaten tot een eeuwige winst? Want die prediking komt eenmaal terug.

En daarom, geliefden, als u moet zeggen: Ik ben er nog altijd onbekeerd onder gebleven, buigt uw knieën, want dan komt de roepstem tot u: "Bereid uw huis, want ook gij zult sterven." Dat kunt u niet als u leeft zoals u geboren bent. Daarom, haast u, de Heere heeft beloofd als u het bidt, dat Hij het geven wil. Als u het vraagt, dat Hij het schenken wil; als u klopt, dat Hij wil openen. Buigt uw knieën en smeekt het: Heere, bekeer mij, red en zalig mij. Want dan heeft Hij gezegd: *Op uw noodgeschrei doe Ik grote wonderen.*

En dan broeders kerkenraad, we hebben gemerkt hoe u met liefde aan onze vader verbonden was. We weten dat van velen in de gemeente. De Heere gedenke ons tezamen.

Ook onze meisjes en jongens. Ik heb vanmorgen gezegd: dat heeft ons hart zo verkwikt, dat onze lieve vader ook zo'n plaats had juist bij de jongeren van de gemeente. Och, zoekt de wereld niet. Zoekt de wereld niet, om straks met de wereld onder te gaan, maar zoekt de Heere alleen.

En dan, volk des Heeren onder ons, och als we er aan denken zonder hem verder te moeten, zonder onze lieve vader, dan zult u met me kunnen meevoelen als ik zeg: het zal moeilijk zijn. Het zal moeilijk zijn ook voor verschillenden onder u, maar met de Heere is het mogelijk.

En daarom, komt laat ons voortgaan, kinderen Gods onder ons, laat ons voortgaan. Nog een paar straatjes maar, voor de één wat langer, voor de ander wat korter. Dan zien we elkaar zalig weer in de Heere en scheiden nimmer, nimmer meer.

*"Nu reis ik getroost onder het heiligend kruis
naar het erfgoed hier boven in het Vaderlijk huis.
Mijn Jezus geleidt mij door de aardse woestijn.
Gestorven voor mij, zal mijn zwanenzang zijn."*

Ja, dan mag het in onze harten leven:

*"Gij aardse dalen,
'k wil zonder dralen
de bergtop halen.
Al drukt ook het kruis,
'k zie het licht reeds gloren.
Reeds doen de koren
mij de echo horen
uit 's Vaders huis."*

Amen.

4. OORLOGSSCHADE KERKEN EN PASTORIEËN

Saambinder 30 januari 1946

De Synodale Commissie tot hulpverlening aan oorlogsslachtoffers, verzoekt de kerkeraden van die Gemeenten, waarvan de kerk en/of de pastorie geheel of gedeeltelijk verwoest is, of door oorlogsgeweld of water zwaar beschadigd is, hiervan ten spoedigste opgave te doen bij den Secretaris Ds. L. Rijksen, Witte Singel 69, Leiden.

Deze opgave moet gesplitst in kerk en pastorie, een omschrijving bevatten van de beschadiging of verwoesting en de globaal geschatte kosten van herstel of vernieuwing.

Deze opgaven moeten vóór 25 Januari a.s. zijn ingediend.

De Commissie voornoemd, Ds. L. RIJKSEN, Secr.

5. Verzoek aan de scriba's der verstrooide gemeenten in de geteisterde gebieden

Saambinder 26 februari 1953

Door de noodzakelijke evacuatie in verband met de ontzettende watersnood, zijn op vele plaatsen de leden der gemeenten verspreid geworden over verschillende delen van ons land, waardoor alle contact niet alleen met elkander, doch ook met de kerkeraden is verbroken geworden. Noodzakelijk is echter, dat in verschillende gevallen contact met de scriba der gemeente kan worden opgenomen. In verband hiermede zou ik de betrokken scriba's willen verzoeken ten spoedigste hun evacuatie-adres, met opgave van welke gemeente zij het scribaat vervullen, aan mij te willen opgeven, waarna wij dan deze adressen in "De Saambinder" zullen vermelden. De leden der gemeenten weten dan waar hun scriba zich bevindt. Kerkeraden, die anderzijds wensen te weten waar hun leden vertoeven, kunnen gelijk hun scriba laten verzoeken dit weer aan hen op te geven. Mag ik de evacuatie-adressen van de betrokken scriba's spoedig ontvangen te mijnen huize, Loskade 13, Middelburg?

Ds L. Rijksen

6. Afscheid van Ds. L. Rijkxen van de gemeente te Middelburg

Donderdag 6 September nam Ds. L. Rijkxen onder grote belangstelling afscheid van zijn gemeente te Middelburg.

In zijn voorafspraak wees hij er op, hoe de raad des Heeren zal bestaan van eeuwigheid en de gedachten Zijns harten van geslacht tot geslacht. Hoe komt dat telkens uit, aldus spreker, ook in het leven van Gods kerk; in het bijzonder ook als wij thans zijn samengekomen ten afscheid.

Als tekst koos de scheidende leraar 2 Cor. 13: 11, en naar aanleiding daarvan bepaalde hij zijn hoorders bij: "Een heilzame aandrang tot beoefening van die eigenschappen, welke de gemeenschap des Heeren doen ervaren." Daarin wordt aangedrongen:

- ten eerste om verblijd te zijn;
- ten tweede om volmaakt te worden;
- ten derde om getroost te zijn;
- ten vierde om in eensgezindheid en vrede te leven en ten vijfde alzo het hoogste heil daarin te ervaren.

Nadat Paulus de Corinthiërs in dit hoofdstuk scherp heeft aangesproken en liefelijk vermaand, gaat hij hun op het einde toewensen, wat tot hun eeuwig heil zou strekken.

1. Voorts, broeders, zijt blijde. Wij willen, aldus Ds. Rijkxen, dit woord ook tot u spreken in deze ogenblikken, als wil u verlaten moeten. Kan er dan blijdschap zijn? Ja, want Paulus roept de gemeente op, om blijde te zijn, omdat Christus, de grote Ambtsdrager en het Hoofd van Zijn kerk, in de hemel is; omdat Hij de teugels van het bewind in handen heeft en Zijn kerk bestuurt naar het eeuwig welbehagen des Vaders, tot eer van God en heil van Zijn volk. Eigenlijk zegt Paulus ook, als hij zegt: "Zijt blijde": "Hebt geloof." Want het geloof doet in de onvoorwaardelijke overgave volgen en zich de Heere overgeven. Calvijn vertaalt deze woorden ook met: "Vaart wel." Zouden wil ook u dit niet toewensen?

2. Maar de apostel zegt ook: "Wordt volmaakt." Het grondwoord ziet op een lichaam, waarvan de leden verwrongen zijn en nu wederom recht gezet moeten worden, opdat het de vereiste werking weer kan verrichten.

Adam in de staat der rechtheid was volmaakt, geschapen naar Gods beeld, in kennis, gerechtigheid en heiligheid. Als Paulus dan ook tot de Corinthiërs zegt: "Wordt volmaakt", begeert hij, dat zij herschapen zullen worden naar het evenbeeld Desgenen, Die hen geschapen heeft, opdat zij zullen beantwoorden aan het doel, waartoe God de mens schiep. Ja, hier doelt de apostel op het volmaakt zijn in het Hoofd Christus. Hoe gaat het hart van dat volk, dat op de weg des levens gezet is, er naar uit, om die volmaaktheid te verkrijgen en de toepassing te ontvangen van het heil, dat in Christus is.

3. Komende tot zijn derde gedachte, wijst Ds. Rijkxen er op, hoe Paulus ook zegt: "Wordt getroost." Hij zegt niet: "Vertroost uzelf." Neen, de Heere heeft Zelf de opdracht aan Zijn knechten gegeven om Zijn volk te troosten, zeggende: Troost, troost Mijn volk, zal ulieder God zeggen: Spreekt naar het hart van Jeruzalem, en roept haar toe, dat haar strijd vervuld is, dat haar ongerechtigheid verzoend is, dat zij van de hand des Heeren dubbel ontvangen heeft voor al haar zonden." Hij is het immers, Die troost door Zijn Geest. Hij troost in druk, in strijd, in alle aanvallen des vijands en Hij betoont, dat Hij Zich nooit vergist.

4. In de vierde plaats zegt Paulus ook: "Zijt eensgezind, leeft in vrede." De kerk des Heeren is als een huisgezin. Wat kan er tweedracht zijn in een gezin en ook in de kerk. Hoe gelukkig is het dan, als de gemeente in eensgezindheid mag leven; als de één de ander uitnemender acht dan zichzelf, ja, als het gaat om Gods eer te beogen en het heil van elkander te zoeken. Dan

wordt ook iets verstaan van de heilgeheimen, die in Hem zijn, van Wie de engelen zongen in Efratha's velden: "Vrede op aarde" en van Wie de apostel getuigt: "Hij is onze vrede."

6 Tenslotte wordt er van gesproken hoe in de beoefening van de genoemde eigenschappen ervaren zal worden: "En de God der liefde en des vredes zal met u zijn." Hij immers is het. Die Zich verheerlijkt in Zijn kerk, zeggende: "Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde." In Christus wil Hij zich in Zijn liefde uitlaten aan een schuldig volk. In Hem mogen zij dat geheim ervaren, dat de Heere zulken, die onder het oordeel moesten wegzinken, volmaakt wil stellen, ja getroost doet zijn en in Zijn liefde doet delen.

Na het zingen van Psalm 73: 13 richt de scheidende leraar zich allereerst tot de kerkenraad, die hij dankzegt voor de hartelijke samenleving, waarin het welzijn der gemeente mocht worden gezocht.

Hij gedenkt daarbij ook broeder Joh. de Kok, die al zo lange tijd niet met de gemeente kan samenzijn.

Ook richt hij een enkel woord tot de aanwezige predikanten en studenten, cand. Molenaar, de afgevaardigden van de classis, de afgevaardigden uit Rotterdam en de weduwen van de predikanten.

De catechisanten wenst hij toe, dat zij op de catechisatie niet alleen verstandelijke ontwikkeling mochten hebben ontvangen, maar dat zij ook door genade de beoefening daarvan mochten verkrijgen, om alzo in de bate er van te delen en zich in de Heere te verlustigen. Hij zegt hen ook nog dank voor het liefdeblijk, dat hij van hen mocht ontvangen.

De verenigingen worden toegesproken en inzonderheid de studievereniging bedankt voor het stoffelijk blijk van waardering.

Ook wordt het woord gericht tot de schoolvereniging, het hoofd der school en het onderwijzend personeel.

Vervolgens worden nog toegesproken de koster en zijn vrouw, de hulpkoster, de organisten, de collectanten, de kerkmeesters, de ouden van dagen, de zuster van het rusthuis en die haar bijstaan.

Met enkele gevoelvolle woorden richt Ds. Rijksen zich daarna tot zijn vrouw en kinderen, in het bijzonder ook tot zijn zoon, die de Heere in de ambtelijke bediening wilde stellen en die in het midden der gemeente Vlaardingen werkzaam mag zijn.

Tenslotte is het ogenblik aangebroken, om enkele woorden van afscheid te spreken tot de gemeente. De Heere doe u ervaren, aldus spreker, dat Hij met u wil zijn. Hij verheerlijkt zijn genade bij aanvang en voortgang, Hij sterke en zegene u en zij u nabij, opdat gij in Zijn gunst zoudt roemen. Ik wil besluiten, gelijk de apostel ook zegt: "De God des vredes Zelf heilige u geheel en al, en uw geheel oprechte geest en ziel en Hchaam worde onberispelijk bewaard in de toekomst van onze Heere Jezus Christus."

Na het dankgebed wordt allereerst het woord gegeven aan Ds. P. Honkoop van Yerseke, die namens de Part. Synode Zuid enkele woorden spreekt. Het spijt ons zeer, aldus Ds. Honkoop, dat u de Synode gaat verlaten, maar anderzijds zijn wij verblijd omdat Jezus blijft. Laat ons oog op God gericht zijn en het gebed tot Jezus geslaakt.

Daarna verkrijgt burgemeester D. Kodde, ouderling der gemeente Zoutelande, het woord, die namens de classis zijn dank uitspreekt voor al hetgeen Ds. Rijksen in die vijf jaren ook voor de classisgemeenten heeft gedaan.

Ouderling L. Jobse, die tenslotte nog spreekt namens de kerkenraad en de gemeente, getuigt er van, hoe op de daken is gepredikt hetgeen in het hart van Gods volk is omgegaan; hoe gesproken is naar het hart van Jeruzalem. Hij gewaagt van de banden, die gelegd zijn tussen leraar en gemeente, die wel gerekt, maar nooit verbroken kunnen worden.

Na Ds. Rijksen te hebben bedankt voor alles wat hij voor de gemeente heeft gedaan, zingt de "gemeente haar scheidende leraar nog staande toe Psalm 121: 4.
Ds. Rijksen dankt de sprekers voor hun hartelijke en welmenende woorden. Na het zingen van Psalm 122: 3 legt hij voor de laatste maal als eigen herder en leraar de zegen op de gemeente.

7. Bevestiging en intrede van Ds. L. Rijkssen te Rotterdam

DE BEVESTIGING

Woensdag 12 September 1956 was een blijde dag voor de gemeente van Rotterdam-W., daar ze immers in Ds. L. Rijkssen weer een eigen herder en leraar mocht ontvangen.

's Middags vond de bevestiging plaats door zijn zoon Ds. H. Rijkssen van Vlaardingen.

Deze sprak onder meer in zijn inleidend woord: Hoe is het vervuld, hetgeen wij lezen in het laatste hoofdstuk van het boek der Openbaring: *"Ik, Jezus, heb Mijn engel gezonden, om ulleden deze dingen te getuigen in ere gemeenten."*

Hetgeen die engel, die gezant spreekt, is dus niet zijn eigen woord, maar is Gods Woord, want God spreekt door middel van Zijn knechten.

Tot tekst werd gekozen Hebr. 12: 25a: "Ziet toe, dat gij Die, Die spreekt niet verwerpt." Naar aanleiding daarvan sprak de bevestiger over "Een eis van God om Hem in Zijn spreken niet te verwerpen." Hij bepaalde zijn gehoor er bij: ten eerste van Wie die eis uitgaat en ten tweede wat die eis inhoudt.

Wie is "Die, Die spreekt?" Dat is God Zelf. Die sprake Gods was er oudtijds veelmaal en op velerlei wijze, zoals Paulus in het begin van deze brief daarvan spreekt, doch bij de voortschrijding der Godsopenbaring is die sprake Gods in Christus vervuld. Echter bleef God ook nadien nog spreken en Hij spreekt ook nu nog door Woord en Geest, door middel van Zijn knechten.

Het ambt van dienaar des Woords heeft dan ook een geheel enig karakter, omdat het rechtstreeks betrokken is bij de Koning der kerk. Want de Heere Jezus, de Wortel en het geslacht Davids, de blinkende Morgenster, heeft Zijn engelen, dat wil zeggen Zijn boden, gezonden. Het is een heerlijk, maar ook een zwaar werk, dat zij hebben te verrichten, want de last des Heeren rust op hen en zij hebben verantwoording te doen van het bloed der zielen, die aan hun zorgen zijn toebetrouwd. Maar de Heere is een Koning, Die voorziet van het nodige en niet beschaamd doet staan in het vervullen van de opdracht.

O, gemeente van Rotterdam-W., zo riep spreker uit, nu heeft de Heere bij vernieuwing tot u één van Zijn knechten willen sturen, om door hem tot u te spreken. En wat zal dan de inhoud van zijn spreken zijn? De grote inhoud van het spreken Gods is het bloed van Christus, dat betere dingen spreekt dan Abel. Immers, in Hem is de volkomen herstelling, waarin God komt aan Zijn eer en verlorenen de zaligheid verkrijgen. Hoe bedekt Hij kan zijn voor Gods kerk, toch gaat de ziel van al de Zijnen naar Hem uit, om Hem te kennen en te vervolgen te kennen.

God spreekt door Zijn knechten tot Zijn volk, maar ook tot allen, die in de kerk zitten. Ook in de uitwendige roeping is het spreken Gods en daarom komt nooit iemand de kerk uit, zoals hij er ingegaan is. Waar het geloof niet wordt gewerkt, treedt verharding in; het zal zijn tot eeuwig voordeel of eeuwig oordeel. Hierna werd overgegaan tot lezing van het formulier tot bevestiging van de dienaren des Woords en antwoordde Ds. Rijkssen Sr. op de gestelde vragen met het plechtige: "Ja ik, van ganser harte."

In zijn toespraak sprak Ds. Rijkssen Jr. onder meer nog:

Geliefde vader, de Heere moge uw bediening te dezer plaatse tot een rijke zegen steUen; Hij sterke u in al uw arbeid, die gij hebt te verrichten, ook in de opleiding van de a.s. dienaren des Woords en geve u ook met ons tezamen nog vele jaren Gods kerk te mogen dienen.

Ook richtte hij nog het woord tot zijn moeder, tante, broers en zusters. Hij eindigde met een ernstvol woord tot de gemeente, waarna Ds. L. Rijkssen nog staande werd toegezongen Psalm 132: 6.

DE INTREDE

's Avonds vond, onder zeer grote belangstelling, de intrede plaats.

Wij mogen wel uitroepen, aldus Ds. Rijksen: "Wonderlijk zijn Uw werken, ook weet het mijn ziel zeer wel." Ja, het komt zo uit, dat de Heere een God van wonderen is, maar ook, dat Hij groot is Van goedertierenheid en genade.

Tot tekst werd gekozen 2 Cor. 4: 15, *"Al deze dingen zijn om uwentwil, opdat de vermenigvuldigde genade door de dankzegging van velen overvloedig worde ter heerlijkheid Gods."*

Naar aanleiding daarvan gesproken over: "Het geheimvolle, besloten in het om uwentwil." Achtereenvolgens werd stil gestaan

- ten eerste bij een heilrijke besturing;
- ten tweede bij een zielsprofijtelijke bate;
- ten derde bij een doelbewuste erkenning."

1. In de eerste plaats bedoelt Paulus hier met "om uwentwil" de gemeente van Corinthe. Maar die niet alleen; er wordt ook onder verstaan de ganse kerk van alle tijden en alle eeuwen.

De Heere heeft in Zijn kerk op aarde de ambten gegeven. Hij is het. Die Zijn knechten roept, opdat zij, door Hemzelf bekwaam gemaakt en geleid, als instrumenten in Zijn hand dienstbaar zullen zijn tot eer des Heeren en welzijn der gemeente. "Want al deze dingen zijn om uwentwil."

Gemeente van Rotterdam, zo sprak Ds. Rijksen, dit geldt ook u. Zie eens welk een bemoeienissen de Heere met u heeft gemaakt. De kansel was bij u leeg en het profetisch ambt, dat Christus in het bijzonder door middel van Zijn knechten uitoefent, werd in uw gemeente gemist. Maar zie nu dat wonder, dat de Heere zegt: "Ik heb wachters op uw muren besteld, die gedurig al de dag en al de nacht niet zullen zwijgen." Ik moest mijn geliefde gemeente te Middelburg verlaten, om mij aan u te verbinden en in uw midden de herdersstaf op te nemen.

2. Er wordt echter niet alleen gesproken van een heilrijke besturing, maar ook van een zielsprofijtelijke bate, als Paulus verder zegt: "Opdat de vermenigvuldigde genade door de dankzegging van velen overvloedig worde ter heerlijkheid Gods."

Deze woorden van de apostel zien op de genade, die hij zelf behoefde in zijn strijd en druk, opdat hij door de kracht, die hij uit dezelve verkreeg, tot heil der gemeente werkzaam zou mogen zijn. Paulus spreekt er hier van, om in zichzelf niets te zijn, want genade maakt altijd klein en brengt in de vernedering, ja, doet ook aan de voeten des Heeren terecht komen, om uit Hem, die grote Ambtsdrager, Die ook Profeet, Priester en Koning Zich verheerlijkt, bediend te worden.

Maar als Paulus deze woorden zegt, heeft hij ook het heil der gemeente op het oog. Want hij begeert, dat de vermenigvuldigde genade Gods het deel der gemeente zal zijn, opdat door de toepassing aan het hart, in die genade onderwerpeijk zal worden geroemd. Dat is voor elk onzer onmisbaar om welgetroost zalig te leven en te sterven.

3. Ten derde wordt gesproken van een doelbewuste erkenning. Om te kunnen dankzeggen, moeten wij wat hebben ontvangen; om waarlijk te kunnen dankzeggen, moeten wij ook de rechte plaats innemen. Vele mensen kunnen o zo gemakkelijk loven en danken, doch men mag wel vragen: "Hebt ge ook bidden geleerd?" De ware dankbaarheid wordt alleen in de diepte beoefend. En naarmate nu verstaan wordt van Wie de weldaden worden verkregen en aan wie de weldaden worden geschonken, wordt het wonder al groter, dat de Heere aan zulken Zijn weldadigheid en goedgunstigheid schenken wil. Dan wordt het ook uitgeroepen: "Och, of nu al wat in mij is Hem prees!"

Na het zingen van Psalm 138: 1, volgde de gebruikelijke toespraken.

Allereerst richtte Ds. Rijksen het woord tot zijn bevestiger, die hij bedankte voor de arbeid, door hem in het middaguur verricht. Hij wenste hem voorts nog toe: "De Heere sterke u in uw arbeid en geve u tot een rijke zegen te zijn. Hij schenke u meer en meer maar van uzelf afgebracht te worden, om het oog te mogen hebben op Hem, Die u uitzond. "

Tot de kerkenraad van Rotterdam-W. sprak hij onder meer:

U weet het, veel arbeid rust op mijn schouders. Graag roep ik uw medewerking in, in het bijzonder ook om in het verborgen voor het aangezicht des Heeren werkzaam te zijn. Hij geve ons in broederlijke liefde aan elkander verbonden te zijn, om also met verloochening van onszelf het welzijn der gemeente te zoeken.

Enkele woorden werden gesproken tot de kerkenraad van Rotterdam-C., de aanwezige predikanten en studenten, cand. Molenaar en de afgevaardigden.

Ook zij, die uit Middelburg gekomen waren om deze diensten bij te wonen, werden niet vergeten.

Voorts werden nog toegesproken: de predikantsweduwen, de afgevaardigde van B. en W., de catechisanten, de verenigingen, de hoofden van de Rotterdamse scholen, de koster en zijn vrouw en de organisten. Ook werd nog een woord van dank gesproken tot de heer A. J. Kersten, voor al de arbeid, die hij voor de Rotterdamse Kerkbode heeft verricht.

De gemeente werd vermaand getrouw, maar ook biddende op te komen onder Gods Woord, opdat de Heere het heilige en alzo vele paalen gehecht zouden worden aan de Middelaarskroon van die gezegende Heere Jezus.

Nadat Ds. Rijksen nog enkele persoonlijke woorden gericht had tot zijn vrouw en kinderen, eindigde hij met de woorden van Paulus uit Efeze 3: "Hem nu, Die machtig is meer dan overvloedig te doen boven al wat wij bidden of denken, naar de kracht die in ons werkt. Hem, zeg ik, zij de heerlijkheid in de gemeente door Christus Jezus, in alle geslachten, tot alle eeuwigheid. Amen."

Na het dankgebed werd Ds. Rijksen een hartelijk welkom toegeroepen namens de classis en de synode, door Ds. A. Verhagen van Gouda.

Wij willen u, aldus Ds. Verhagen, des Heeren zegen en gunst toebidden. U krijgt wel een nieuwe gemeente, maar blijft toch het aloude Evangelie prediken. Dat is de prediking, waarin de diepte van 's mensen ellende, maar ook de rijkdom der genade, die in Christus is, duidelijk naar voren wordt gebracht.

Ouderling A. J. Schot sprak daarna enkele woorden namens de gemeente van Middelburg. Hij zeide onder meer: Het was een aangename tijd, de vijf jaren die achter ons liggen, waarin u de gemeente van Middelburg hebt mogen dienen. Wet en Evangelie hebt u naar voren mogen brengen, ja, zo menigmaal hebt u getracht, als een geestelijke Eliëzer, een bruid voor Christus te winnen, uitstallende al de liefelijkheid en dierbaarheid, die te vinden zijn in die dierbare Borg en Middelaar.

Tenslotte werd nog het woord gevoerd door ouderling Kranenburg, namens de kerkenraad en de gemeente van , Rotterdam-W. Hij getuigde van de goedertierenheden des Heeren, aan de kerkenraad en gemeente van Rotterdam-W. bewezen en verzocht de gemeente haar nieuwe leraar staande toe te zingen Psalm 20: 1.

Ds. Rijksen dankte de verschillende sprekers nog voor hun goede wensen en legde daarna de zegen op de gemeente.

Beide diensten werden gehouden in het kerkgebouw van Rotterdam-C, aan de Boezernsingel en konden, door een telefonische verbinding, ook in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente te Middelburg worden beluisterd.

8. Ter recensie: "Het leven van Eliza" door Ds. H. Rijksen.

Saambinder 19 januari 1967

Dit keurig uitgegeven boek bevat Bijbellezingen, zoals die door mijn zoon, Ds. H. Rijksen, in zijn gemeente zijn gehouden.

Het zijn dus geen uitgeschreven preken, maar zoals ze in dé gemeente zijn uitgesproken en op "de band" zijn opgenomen. Het geheel bevat een zeventien afzonderlijke gedeelten, die aanvangen met de roeping van Eliza door Elia in opdracht des Heeren, om daarna stil te staan bij de vele onderscheiden gebeurtenissen die in het leven van Eliza plaats grepen, en te eindigen met zijn sterven. Het zijn eenvoudige, voor ieder duidelijke, heel goed bevattelijke uiteenzettingen van al de vele wederwaardigheden die in het leven van deze ware Godsman plaats grepen, met de profijtelijke leringen die hierin besloten liggen voor hoofd, hart en leven. Zij zullen door jong en oud graag gelezen worden, daar één en ander op boeiende wijze elkander opvolgt.

Wel is jammer dat deze Bijbellezingen niet wat beter zijn gecorrigeerd, daar er teksten in voorkomen, die niet geheel juist zijn weergegeven, en ook hier en daar er enkele zelffouten in staan. Maar de goedwillende lezer zal dit gaarne voorbij zien.

Dit werk is wel bijzonder uitgegeven ter ondersteuning van de zware last, die de nieuwbouw van de kerk meebracht. Wanneer dit boekwerk van 309 bladzijden, dat fraai gebonden is in stemmig groene band met gouden titel op de rug en voorzijde, rechtstreeks besteld wordt bij boekhandel R. Smit, Korte Tiendeweg 19, Gouda, Telef. 01820-6613, ontvangt de kerk te Gouda een groot bedrag van de opbrengst. De prijs is f 10,50.

Gaarne bevelen wij dit ieder aan. Voor de stille uren en voor verenigingen ter nadere bestudering is dit werk ook zeer geschikt.

Rotterdam, Rijksen.

Bezwaren

In deze aanbeveling voor de Bijbellezingen wordt niet expliciet verwezen naar het gebruik in de leesdienst. Toch werden de complete serie preken gelezen vanaf de kansel.

Het gevolg was grote verontrusting. Bezwaarden stelden voor aan de dienstdoende ouderlingen om over te stappen op de Bijbellezingen van Elia door dominee M. Heikoop. De ouderling weigerde dit en stelde zich hard op in overleg met de consulent. Ds. Rijksen senior werd per brief geraadpleegd waarin van de kant van de bezwaarden toelichting werd gegeven. Ds. Rijksen senior toonde geen begrip voor de mening van de bezwaarden.

Het is te begrijpen dat een vader blij is wanneer zijn zoon predikant wordt in hetzelfde kerkverband. Er is ook begrip op te brengen dat iemand het voor zijn zoon opneemt. Het taalgebruik en de toelichting van de tekst waren overzichtelijk. Maar in het bevindelijk element werden zaken gemist.

Ds. Rijksen Jr. werd door het curatorium aangenomen in 1953, voorafgaand aan de kerkscheuring die in dat jaar plaatsvond. Hij was reeds universitair student in de theologie. Op zich zou dat geen probleem zijn maar juist een voorrecht in het kerkelijk leven. Echter zijn persoon en gedrag gaven ernstige verdeeldheid zowel in het curatorium als in latere jaren.

Ernstige bezwaren over zijn levenswandel was de oorzaak dat hij in 1981 door de Gereformeerde Gemeenten werd afgezet. Hij ging in de hoger beroep, maar de uitspraak luidde dat de classis in het gelijk gesteld werd.

Deze bezwaren kregen opnieuw een vervolg in de Nederlands Hervormde Kerk. Omdat de

predikant ernstig hartpatiënt werd, besloot men hem emeritaat te verlenen.

Ds. H. Rijksen (62) te Welsum overleden

Ref. Dagblad 25 oktober 1993

Op de leeftijd van 62 jaar is zaterdagavond overleden ds. H. Rijksen, emeritus predikant van de Hervormde Kerk. Hij verleende tot aan zijn overlijden bijstand in het pastoraat in de hervormde gemeente te Welsum.

Hendrik Rijksen werd 27 november 1930 te Utrecht geboren. Hij studeerde theologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, waar hij het kandidaatsexamen deed. Hij werd op 16 juni 1953 aangenomen door het curatorium van de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten en ruim een jaar later beroepbaar gesteld. Hij nam een beroep aan naar Vlaardingen, waar hij op 24 september 1954 door zijn vader ds. L. Rijksen werd bevestigd. De overleden predikant diende vervolgens de gemeenten van Gouda (1960-1971) en Zoetermeer (1971-1981).

Na gerezen moeilijkheden geraakte hij buiten het verband van de Gereformeerde Gemeenten. In 1982 werd hij predikant in de Hervormde Kerk en diende de hervormde gemeente te Raamsdonk van 27 juni 1982 tot zijn emeritaat op 1 juli 1984.

In de periode van 1954-1981 bekleedde ds. H. Rijksen een groot aantal functies waaronder: voorzitter van het zendings- en van het evangelisatiedeputaatschap, voorzitter van "De Driestar" te Gouda, voorzitter van de Jeugdbond en voorzitter van de Bond van vrouwenverenigingen.

Woensdagavond is er om 18.30 uur een afscheidsdienst in de hervormde kerk te Welsum. Donderdag wordt om 14.00 uur een rouwdienst gehouden in de Hoflaankerk te Rotterdam.

9. Ds. L. Rijksen ziek

Saambinder 23 januari 1969

Ds. L. Rijksen, de hoofdredacteur van ons blad, moest donderdagavond plotseling in het ziekenhuis worden opgenomen. Aanvankelijk was de toestand zeer ernstig, maar tot op heden heeft de Heere alles bijzonder wel gemaakt, zodat thans (maandagmorgen) de doktoren zelf zeggen het niet beter te kunnen wensen.

Ik moet u van mijn geliefde vader groeten en u namens hem zeggen, dat de Heere goed is. Laten wij hem gedenken in onze gebeden, opdat de Heere hem nog weer oprichte en nog bij ons late.

Vanzelfsprekend kunnen gedurende de eerste weken tot nadere aankondiging alle door hem opgegeven predikbeurten en gemaakte afspraken geen doorgang vinden.

Gier, R.

10. In memoriam Ds. L. Rijksen

Saambinder 6 februari 1969, Ds. K. de Gier

Nog vrij onverwacht heeft onze vriend, ambtsbroeder en collega op vrijdag 31 januari 1969. het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. We wisten dat zijn algemene gezondheidstoestand niet meer zo best was, dat hij de laatste jaren snel verouderde, wat in vele dingen te merken was. Voor hemzelf was dit geen gemakkelijke zaak. De liefde tot de waarheid en tot Gods kerk, de ijver tot Gods huis gaf hem een brandend hart om dienstbaar te zijn voor kerk en school.

Toch een enkele keer in de koffiepauze tussen de lessen op de Theologische School, wanneer wij samen waren, sprak hij er over, dat hij een oud man begon te worden en vroeg mij met enkele wensen van hem rekening te houden als hij niet meer zou kunnen of er niet meer zou zijn. En toch rekenden we er beiden niet op, dat zijn verscheiden zo spoedig zou plaats vinden.

Dinsdag 14 januari heeft hij voor het laatst nog de gehele dag les gegeven op de Theologische School. Toen we om 5 uur de school verlieten, deelde hij mij mede zich ziek te gevoelen en dat de heersende griep hem zeker te pakken had en ik er rekening mee moest houden, dat hij de volgende morgen niet zou kunnen komen.

Toen ik hem de raad gaf direct thuis naar bed te gaan, antwoordde hij mij nog belijdeniscatechisatie te moeten geven en dat deze toch door moest gaan. Dit antwoord typeerde hem, want voor de zaak van Gods Koninkrijk gaf hij zich geheel en zag niet op eigen lichaam en gezondheid. De zorgen ervan hielden hem dag en nacht bezig. Ook daarvan sprak hij toen ik hem enkele dagen voor zijn sterven in het ziekenhuis bezocht. Hij sprak over de woorden van Paulus om ontbonden te worden om met Christus te zijn, want dat is zeer verre het beste, maar in het vlees te blijven is nodiger om uwentwil. Hij had de Heere gebeden om nog wat te mogen blijven ten nutte voor zijn kinderen, voor zijn gemeente en voor het onderwijs van de studenten. Toch, de mens wikt, maar God beschikt. De Koning van Zijn kerk heeft in Zijn alwijze raad bepaald, dat Zijn kind en knecht de aardse loopbaan zou

beëindigen om de rust in te gaan van het zalig eeuwig leven, waar bidders en strijders voor altijd mogen loven en zingen zonder zonden, zonder moeite en strijd, ter eer van de drie enige God.

Ds. Lubertus Rijkse werd op 25 april 1902 te Utrecht geboren. In 1944 werd hij door het Curatorium der Theologische School te Rotterdam beroepbaar verklaard en in december van dit jaar zal het vijf en twintig jaar geleden zijn, dat wijlen Ds. G. H. Kersten hem in zijn eerste gemeente Leiden inde donkere hongerwinter in het wondere ambt bevestigde.

Zijn laatste gemeente, Rotterdam West, mocht hij tot aan zijn dood als herder en leraar dienen.

Op de Generale Synode van 1953 werd hij met wijlen Ds. J. W. Kersten tot docent benoemd van de Theologische School, een taak, die hem zeer lief was en die hij ruim 15 jaar door Gods genade heeft vervuld. En ziet, thans is dit drietal, Ds. L. Rijkse, Ds. J. W. Kersten en de heer A. van Bochove, ons ontvallen.

Dit studiejaar is voor onze Theologische School wel een zeer merkwaardig jaar nu de beide docenten Van Bochove en Rijkse zo spoedig na elkaar zijn weggenomen. De Heere moge ons in de toekomst gedachtig zijn. Naast de vele deputaatschappen, die Ds. Rijkse in het kerkelijk leven vervulde, naast de vele jaren dat hij voorzitter was van de Vereniging voor het Gereformeerd Schoolonderwijs en van de kweekschool "De Driestar" te Gouda, wil ik in het bijzonder nog wijzen op het redacteurschap van de Saambinder, dat hij sinds 1950 waarnam.

Voor de eerste jaren, na de verwickelingen met Dr. Steenblok en de uitgetreden, zijn voor hem moeilijke jaren geweest. Veel pijlen van gramschap en smaad zijn toen op hem afgeschoten; voor veel zaken werd hij, omdat hij hoofdredacteur van de Saambinder was, persoonlijk verantwoordelijk gesteld en veel verwijten werden hem in het openbaar en per brief gedaan.

Toch heeft hij steeds genade mogen ontvangen om deze pijnlijke beschuldigingen te ondergaan en de Saambinder niet te maken tot een strijdblad, maar om het een kerkelijk blad te laten blijven voor de binding, de opbouw en stichting van onze gemeenten.

Dit mogen wij niet vergeten, dat Ds. L. Rijkse in de historie van onze Gereformeerde Gemeenten door de Heere een plaats is gegeven om in de moeilijke jaren na het heengaan van Ds. G. H. Kersten en Ds. J. Fraanje leiding te geven, naast andere predikanten, om weer te komen tot de weldadige rust van het algemeen kerkelijk leven.

Ziet hij stierf. Dit geldt voor elk mens. Welgelukzalig is de mens voor wie sterven erven is. In het bijzonder voor Gods knechten staat geschreven: "Zij mogen rusten van hun arbeid en hun werken volgen met hen." Dit geldt ook voor broeder Rijkse. Hij was, gelijk al Gods knechten, een mens met zonden en gebreken, in persoon en in ambt. Maar in het reinigend en verzoenend bloed van Christus wordt alles wit gewassen en eenmaal zullen ze allen, die door dat bloed zijn gekocht, altijd bij de Heere zijn.

Bij het verschijnen van dit nummer van De Saambinder heeft de begrafenis op woensdag 5 februari j.l. reeds plaats gehad. Een verslag daarvan zal in het eerstvolgend nummer worden opgenomen.

In memoriam Ds. L. Rijkxen

DE BANIER. 6 februari 1969

Vorig jaar was hij ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van onze Partij nog op de partijdag. Hartelijk wenste hij geluk en memoreerde hoe hij veel met Ds. Kersten had omgegaan en zodoende ook meegeleefd met het wel en wee van de S.G.P. In zijn jongere jaren had hij ook zijn krachten gegeven aan de propaganda voor de Beginselen. We zijn overtuigd, dat de S.G.P. een warme meelevende vriend is ontvallen, al kon hij door veel omvattende andere arbeid niet doen wat hij wellicht had willen verrichten. Onze deelneming gaat uit naar de familie Rijkxen. Vader heeft zo menigmaal woorden van troost uitgesproken, mogen ze nu ook weerklank vinden als we in gedachten hem nog horen. Ook geldt ons beklag de Gereformeerde Gemeenten, die rouwen om één van haar dienaren.

11. De teraardebestelling van Ds. L. Rijkxen

Saambinder, 13 februari 1969

Woensdag 5 februari j.l. was voor onze gemeenten een droeve dag. Het stoffelijk overschot van de onder ons zo zeer beminde herder en leraar Ds. L. Rijkxen werd op die dag op de begraafplaats "Crooswijk" te Rotterdam ter aarde besteld.

Een zeer grote plaats heeft hij door Gods genade in ons midden mogen innemen: als predikant, als docent aan de Theologische School, als redactie van de Saambinder en in zoveel andere functies meer.

Hoe groot die plaats was en hoezeer hij geliefd was, bleek wel duidelijk uit de overgrote belangstelling bij de begrafenis en bij de daaraan voorafgaande rouwdienst, welke gehouden werd in het kerkgebouw van de gemeente van Rotterdam- Centrum aan de Boezemsingel. Behalve de leden van de gemeente van Rotterdam-West en vele leden van de andere Rotterdamse gemeenten, was een grote schare uit alle delen des lands samengekomen. Daaronder waren ook vele ouderen, die de reis niet te zwaar vonden om van de laatste gang van deze geliefde predikant getuige te kunnen zijn. Naast de droefheid om dit verscheiden mag toch blijdschap zijn over deze blijken van liefde en saamhorigheid.

Vrijwel alle predikanten van onze gemeenten waren aanwezig; daarnaast vele afgevaardigden, o.a. van de scholengemeenschap De Driestar en de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs. Wij merkten onder de aanwezigen o.a. op Ds. H. G. Abma, Ds. M. C. Tanis, Ds. W. Chr. Hovius en Ds. D. Slagboom.

Geruime tijd voor de aanvang van de dienst was het kerkgebouw geheel gevuld; bovendien stond de Hervormde Koninginnekerk ter beschikking, waar het gesprokene door middel van een aansluiting van de PTT kon worden gehoord. Ruim 2200 personen hebben de rouwdienst bijgewoond, niet meegerekend degenen, die middels de kerktelefoon in Rotterdam-Centrum en Rotterdam-West in de huiskamers hebben geluisterd.

Terwijl het orgel preludeerde over Psalm 103, kwam de diepbedroefde familie de kerk binnen; zij namen hun plaatsen in voor de preekstoel.

Om ongeveer één uur opende Ds. A. Vergunst, bij wie de leiding berustte, de dienst met het uitspreken van het votum en door te laten zingen Psalm 89: 7: *Hoe zalig is het volk dat naar Uw klanken hoort!*

Daarna las Ds. Vergunst Openbaring 21: 9 tot 22: 5 en ging voor in gebed. In enkele woorden wees Ds. Vergunst op de grote plaats welke de overledene ingenomen heeft in de kring van

zijn kinderen en in de gemeente van Rotterdam-West, welke gemeente Ds. Rijksen bijna 121/2 jaar heeft gediend. Ook de betekenis van de overledene voor de gemeenten Leiden en Middelburg, vanwaar velen op deze dag naar Rotterdam waren gekomen, werd geschetst. Zie voor het vervolg het verslag in hoofdstuk 2: GOD NAM HEM WEG

12. Meditatie door ds. L. Rijkse

De grote betekenis van de uitstorting des Heiligen Geestes door de verhoogde Middelaar

"Hij dan, door de rechterhand Gods verhoogd zijnde, en de belofte des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van den Vader, heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort."

Handelingen 2:33.

Ons tekstverband bepaalt ons bij de diep verborgen maar heilrijke betekenis van de uitstorting van de Heilige Geest op de Pinksterdag. Nadat Christus voldaan had en ten hemel gevaren is, daalde spoedig daarna de Heilige Geest neder met een geluid als van een geweldig gedreven wind en vervulde het gehele huis, waar de discipelen zaten.

Er werden aanschouwd verdeelde tongen als van vuur, hetwelk zat op een iegelijk van hen. Wij lezen: "En zij werden allen vervuld met den Heiligen Geest, en begonnen te spreken met andere talen, zoals de Geest hun gaf uit te spreken."

De schare, dit wonder aanschouwende, is met twijfel vervuld. Als God wonderen doet, tot zaligheid van Zijn volk, staat de wereld verbaasd en is met ontzetting vervuld. Geprobeerd wordt, zoals ook hier, Gods daden door spot te verdoezelen. Men zegt: "Zij zijn vol zoeten wijns." Doch Petrus, ook nu weer de eerste (maar zo geheel anders dan voorheen), mag duidelijkheid brengen en het wordt hem vergund om van de heerlijkheid van zijn opgestane en verheerlijkte Meester te getuigen. Petrus zegt, nadat hij erop gewezen heeft dat de gekruiste Christus de beloofde Messias was: "Hij dan, door de rechter hand Gods verhoogd zijnde." Hij wijst er op, dat Christus die hoogste plaats der eer verkreeg door verheerlijking van het recht Gods. Dat recht immers, eiste Zijn plaatsbekleding voor al de Zijnen, Zijn dood, maar ook Zijn opstanding en hemelvaart.

"Door de rechterhand Gods verhoogd..." getuigt van het genoeg nemen van de Vader in de offerande van Christus tot verheerlijking van al Zijn deugden; tot herstelling in Gods gemeenschap van Zijn uitverkorenen.

Dit verhoogd zijn van hun gezegende Middelaar spreekt van het onuitsprekelijke heil dat de kinderen Gods hierdoor verkrijgen. Hij doorbrak de gesloten hemelen en heeft in Zichzelf, Zijn volk aan de Vader getoond, gewassen in Zijn bloed en zonder vlek of rimpel. En nu leeft Hij, door de rechterhand Gods verhoogd, aan de rechterhand Gods om daar altijd ten goede werkzaam te zijn voor de Zijnen. Hij opende door Zijn ingang de toegang tot de troon der genade, zodat dat volk dag en nacht mag toegaan in en door Hem, om barmhartigheid te verkrijgen en genade te vinden. Door Zijn Geest past Hij alles toe wat ze in Hem hebben. Hij houdt niet op voor hen te bidden. Hoe zwaar de strijd voor dat volk ook mag zijn tegen de driehoofdige vijand, hoe zwaar de zondelast ook is. Hij zal niet toelaten dat de rechtvaardige wankele. Zij zullen niet omkomen, want ze zijn in Zijn handpalmen gegraveerd en er is geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn (Romeinen 8 vers 1).

In het vervolg van onze tekst zegt de apostel: *"En de belofte des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van den Vader."*

De zaligheid van Gods volk is uit God, door God en tot God. Ze worden zalig omdat God het wil! Van eeuwigheid van God geliefd; naar het soeverein welbehagen des Vaders in Christus, als het Hoofd Zijner gemeente, verkoren. Het was des Vaders welbehagen Zich door de diepte van de val heen, soeverein te verheerlijken in doemwaardige schepselen. En het was de liefde van de Zoon tot de deugden van Zijn Vader, dat Hij Zich vrijwillig overgaf in het verbond der verlossing om als representerend Hoofd Zijner uitverkorenen alles aan te brengen wat nodig was voor de zaligheid van dat van eeuwigheid geliefde volk. Tot volvoering van die beloften

moest de Heilige Geest nederdalen. De Geest, Die Hem in de stilte der eeuwigheid door de Vader beloofd was. En Petrus zegt het hier, dat Hij die belofte nu heeft ontvangen. Hij voert hier een krachtig bewijs aan van de waarachtige verhoging van Christus, daar de Heilige Geest niet uitgestort kon worden, indien niet eerst verzoening door voldoening was gegeven. Na de volkomen borgtocht van Christus en Zijn wederopname tot de Vader, kan ook de Heilige Geest in Zijn Persoon op de dag van het Pinksterfeest neerkomen om in het hart van al Gods volk, in het uur des welbehagens te gaan wonen en in hun hart alles te gaan toepassen wat ze in Christus hebben.

Het is de Heilige Geest, die dat volk aan hun doodsstaat ontdekt, afstoot van alle valse rust en plaats maakt voor Christus en Zijn borggerechtigheid; hun oog ontsluit voor Zijn algenoegzaamheid en noodzakelijkheid. Hij leert hen echter ook, dat bedekking van de schuld nog geen rechterlijke toerekening is. Een van de Vader toegerekende Borg en Middelaar wordt dat volk noodzakelijk. Maar als ze in de vierschaar der consciëntie worden afgesneden in Gods recht, dan is het ook de Heilige Geest Die dan de ziel verzekert van vergeving van schuld en straf en van een recht op het eeuwige leven en dat op grond van de tussentreding van Christus. Dan mogen ze hun Borg omhelzen en het uitroepen: "Hij is de mijne en ik ben de Zijne"!

Petrus spreekt verder nog in onze tekst van "zien en horen."

Menigmaal wordt de werking van de Heilige Geest vergeleken bij de wind, die in zijn door niemand te keren kracht doortrekt en de sterkste ceder breekt. Dat zien we op de Pinksterdag zo duidelijk vervuld worden. De Heilige Geest vervult "onwederstandelijk" het hart en geeft door Zijn bediening te spreken. Op de Pinksterdag was het zo geheel anders dan in onze donkere en doorvloeiende tijd.

Men gaat er zo gemakkelijk van uit dat een uiterlijk vroom en godsdienstig leven voldoende is om niet te twijfelen aan de zaligheid. Gods werk bleef toen en ook nu nog niet verborgen. Hoort de door Gods Geest bearbeiten het maar uitroepen, toen zij verslagen werden in hun hart: "Wat zullen wij doen, mannen broeders? ."

Dat mocht ook voor u de vrucht van de Pinksterdag zijn, als ge nog een vreemdeling zijt van het leven dat de Heere door Zijn Geest in de harten van Zijn uitverkorenen werkt. Wij hopen, dat u mag leren, dat het aan uw kant kwijt is om uit uzelf nog ooit met God verzoend te kunnen worden.

Maar dat u ook in de toepassing voor uw ziel mag delen in de verlossing die in Christus is. Wanneer we daar vreemdeling van blijven, zullen we Hem eenmaal als onze Rechter zien en onze eeuwige veroordeling horen.

En het volk, dat het in waarheid om God te doen is, vergunne de Heere, met de Pinksterschare, de toepassing van Christus en Zijn gerechtigheid door de Heilige Geest te ontvangen.

En die door Gods genade dat deelachtig zijn, vergunne Hij de gedurige inwoning des Heiligen Geestes te ervaren, opdat zij met al Gods gunstgenoten veel mogen melden de overvloedige lof des Heeren Heeren, zoals de Geest hen geeft uit te spreken.

Ds. L. Rijksen. Geplaatst in de Saambinder 15 mei 1997

13. Inleiding op betekenis van Wet en Evangelie

Ds. L. Rijksen was een vriendelijk man. Hij had talenten om leiding te geven. Zijn gezag werd ook ongedwongen geaccepteerd. In de omgang was hij eerlijk en wachtte zich om ongegronde suggesties te verspreiden. De Generale Synode van januari 1950 stelde hem aan als hoofdredacteur van de Saambinder in plaats van dr. Steenblok. Laatst genoemde was niet vatbaar voor suggesties om samen bepaalde functies uit te voeren. Aan de vragen die de Synode aan hem stelde wilde hij niet tegemoetkomen.

In een vervolg Synode in 1950 werd ds. R. Kok geschorst. Na deze schorsing publiceerde ds. Dijkse in de Samenbinden de motieven die tot zijn schorsing hadden geleid.

Als hoofdredacteur van de Saambinder en docent op de Theologische school heeft een vrij strak schema aangehouden. Hij zette zich gewoonlijk niet af tegen de meningsverschillen die in de Gereformeerde Gemeente in Nederland gepreekt en gepubliceerd werden. Hij hield onverkort vast aan de Synode uitspraken van 1931 en later jaren. Hij baseerde zijn theologische inzichten op de leer van de oude theologen.

Ds. D. L. Aangeenbrug schrijft in een voorwoord voor het tweede deel van het boek "Nabij God te zijn" van Dr. C. Steenblok.

... Toen wij nog met z'n drieën student waren, kregen wij na Ds. Kersten ook *dogmatiek van Dr. Steenblok*. Student L. Rijksen stelde aan Dr. Steenblok voor, om die dogmatiek op te stellen.

Ze is opgesteld in vraag- en antwoordvorm, dus meer in de lijn van een vragenboek. Ik ben blij dat ik die dogmatiek ook nog bezit. Ik ben wel oud, maar niet te oud om te studeren. Niet het minst moet ik u wijzen op de uitstekende lessen in de exegeze. ...

Ederveen, 5 augustus 1975.

Ds. Rijksen publiceerde in de Saambinder van 1967 een aantal afleveringen over de *betekenis van Wet en Evangelie*. Deze werden ook buiten zijn kerkverband gerespecteerd.

Omdat dit belangrijk deel van de *Uitwendige Roeping* voor ieder hoorder van het Evangelie hoogst belangrijk is en zijn / haar eeuwige zaligheid betreft, volgen hieronder enkele afleveringen van ds. M. Golverdingen.

Was er geen roeping, niemand kon tot de zaligheid komen. De roepende stem van Christus, is de poort van de Evangeliebaan. Vanwege de grote diversiteit in opvattingen moet het thema voorzichtig geformuleerd worden, met onderwerping aan de Schrift en met respect voor anderen die de gouden medaille van een andere kant bekijken, door verlichting van de Geest.

14. De betekenis van Wet en Evangelie

Door ds. L. Rijksen, de Saambinder 24 augustus 1967

1. *Welmenende aanbieding*

Ten opzichte van de grote verantwoordelijkheid van al degenen, die onder het Woord, d.i. Wet en Evangelie, leven, zijn er heel wat vragen gerezen. Zeer veel eenzijdigheden worden te dezen opzichte ook waargenomen, waarmede aan de volle waarheid van Gods Woord wordt tekort gedaan.

- Allereerst kan worden gevraagd of de verantwoordelijkheid van dezulken, die onder het Woord leven, alléén de wet betreft, krachtens schepping, of dat deze ook geldt ten opzichte van het Evangelie, waaronder men leeft?
- Anderzijds rijst de vraag, wíjl God van eeuwigheid de Zijnen heeft uitverkoren en alles heeft vastgesteld naar Zijn soevereine raad en welbehagen, hoe er een welmenende roeping en aanbod van genade aan allen die onder het Woord leven, kan zijn!
- En tenslotte, om voorlopig maar niet meer te noemen, of de uitwendige roeping wel wezenlijk betekenis heeft voor al degenen die daar onder verkeren, of dat die er alleen maar is omdat onder de verworpenen de uitverkorenen vermengd wonen.

Tot beantwoording dezer vragen en hetgeen daarmee in verband staat, willen wij allereerst eens letten op datgene wat de ***Generale Synode onzer gemeenten, in vergadering bijeen op 21 mei 1931***, op grond van Gods Woord heeft uitgesproken. In de handelingen daarvan lezen wij: *"dat de verantwoordelijkheid van elk mens wortelt in de schepping. Geschapen naar Gods beeld, eist God van de gevallen mens Zijn beeld terug. En die verantwoordelijkheid is groter, naarmate God bemoeienissen met hem maakt. In het bijzonder wordt die verantwoordelijkheid groter door de ernstige aanbieding van Christus en de verbondsweldaden in het Evangelie, als blijkt uit vele plaatsen, als Ezechiël 33: 11; 2 Kor. 5: 30; Mattheüs 23: 37; Lukas 10: 13-15; Joh. 3: 36, 5: 40; Openbaring 22: 17."*

De Synode spreekt dus van de verantwoordelijkheid niet alléén ten opzichte van de wet, doch ook van het Evangelie, waaronder men geleefd heeft. Hoe zou het ook anders kunnen? Want al is de uitwendige roeping ongenoegzaam tot zaligheid, en al is de mens krachtens zijn diepe val dood in zonden en misdaden, onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad, toch legt deze roeping een dure verplichting op.

Maar, zo vraagt de onderwijzer in de Catechismus zo veelbetekenend in zondag 4: "Doet dan God de mens geen onrecht, dat Hij in Zijn wet van hem eist, wat hij niet doen kan?" en dan luidt het antwoord zo diep ontdekkend: "Neen Hij, want God heeft de mens alzo geschapen, dat hij dat kon doen, maar de mens heeft zichzelf en al zijn nakomelingen door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid van deze gaven beroofd."

Ook is de roeping ten opzichte van het Evangelie niet maar bijkomstig! Onze vaders spraken te Dordrecht ter Synode 1618-1619 uit: "Die door het Evangelie geroepen worden, die worden ernstiglijk geroepen, want God betoont ernstiglijk en waarachtig in Zijn Woord wat Hem aangenaam is, n.l. dat de geroepenen tot Hem komen" enz., zie V art. tegen de Remonstranten 3 en 4 hfdst. art. 8.

En in art. 9 van hetzelfde hoofdstuk zeggen zij: "Dat er velen door de bediening des Evangelies geroepen zijnde niet komen, en niet bekeerd worden, daarvan is de schuld niet in het Evangelie, noch in Christus door het Evangelie aangeboden zijnde, noch in God, Die door

het Evangelie roept en zelfs die Hij roept verscheidene gaven mededeelt, maar in degenen die geroepen worden."

Van de grote betekenis der uitwendige roeping en de verantwoordelijkheid daaraan verbonden spreekt ook zeer duidelijk wijlen Ds. G. H. Kersten in zijn "Korte lessen over Kort Begrip." Wanneer hij hierover handelt zegt hij op blz. 112: "De uitwendige roeping komt tot allen die het Woord horen. Zij roept tot bekering, zij nodigt tot de zaligheid, zij biedt verloren zondaren Christus aan. God Zelf nodigt daardoor de zondaar. Hij zendt Zijn knechten, die met heilige ernst en getrouwheid, alsof God door hen bade, bidden van Christus' wege: *Laat u met God verzoenen*, 2 Kor. 5: 20. De uitwendige roeping is niet licht te achten. Zij is Gods boodschap aan ons."

En in zijn Dogmatiek, deel II blz. 74: "Het Woord moet echter allen, zonder onderscheid, gepredikt en aan bekeerden en onbekeerden het Evangelie aangeboden. Sommigen staan dit tegen, als zou het aanbod te ruim gesteld worden. Maar de Heere Jezus heeft het bevolen, zie Matth. 20: 16, 22: 14; 28: 19; Mark. 16: 15."

Hij zegt verder: "Tot zondaren spreekt het Woord: *verlaat de slechtigheden en leeft en treedt in de weg des verstands*. Spreuken 9: 6, en nodigt tot de zaligheid. Ja, God roept niet alleen allen die Zijn Woord horen, maar deelt ook onderscheiden gaven mede."

En weer verder blz. 75: "De Pelagiaans gezinden betwisten de Gereformeerden, die des mensen doodslaat en onmacht tot bekering leren, het recht om tot allen de nodiging van het Evangelie te brengen. Maar de Heere Jezus Zelf heeft dit bevolen, Matth. 28: 19, het is de praktijk der profeten en apostelen geweest, ook al moesten zij uitroepen: "Wie heeft onze prediking geloofd? Jes. 53: 1, en al geloofden slechts degenen die verordineerd waren ten eeuwigen leven. Hand. 13: 48. God doet met Zijn Woord wat Hem behaagt en wordt verheerlijkt in degenen die verloren gaan, zowel als in degenen die zalig worden, 2 Kor. 2: 15 want de uitwendige roeping stelt elk hoorder verantwoordelijk voor het Woord, dat hem gebracht is, en voor de verwerping van Christus, in het Woord aangeboden. Niemand wordt uitgesloten van de nodiging tot Christus te komen. Hoe rechtvaardig zal dan het oordeel Gods zijn over hen die het Evangelie ongehoorzaam zijn." Tot zover Ds. Kersten.

Het zal wat zijn om onder de prediking der Goddelijke genade, welke de Heere aan gans verlorenen verheerlijkt tot hun eeuwig heil, verloren te moeten gaan. Dan toch zal de schuld niet alleen ten opzichte van de volmaakte eis tot gehoorzaamheid aan de Goddelijke wet, doch ook ten opzichte van de roeping met het weimenende aanbod van genade, waarmee de Heere zo nederbuigend tot de mens afdaalt, onder Gods rechtvaardige toorn doen verzinken. De Heere Jezus getuigt Zelf: "Indien Ik niet gekomen ware en tot hen gesproken had, zij hadden geen zonde; maar nu hebben zij geen voorwendsel voor hun zonde." Joh. 15: 22.

Maar zo horen wij iemand zeggen, hoe kan de roeping tot bekering en geloof met aanbod van genade welmenend zijn, daar de Heere toch van eeuwigheid heeft bepaald wie wel en wie niet zal zalig worden? Er zijn toch geen twee willen in God?

Hierop hopen wij D.V. een volgende keer nog wat nader in te gaan. Gelukkig die het door genade nodig krijgen, dat de Heere Zichzelf in Zijn soevereine ontfermingen in Christus in hen verheerlijkt tot hun eeuwig heil. Zij toch zullen niet beschaamd worden.

2. De wil des besluits en de wil des bevels

De vorige keer schreven wij wat nader er op te willen letten hoe de roeping tot bekering en geloof met aanbod van genade welmenend kan zijn, daar de Heere toch van eeuwigheid heeft bepaald, wie wel en wie niet zal zalig worden en er toch *geen twee willen in God* zijn.

Ter beantwoording hiervan moeten wij allereerst er op wijzen dat de Heere ons in Zijn Woord Zelf leert, dat hoewel er maar één heilige en volmaakte wil in God is, deze onderscheiden

wordt in de wil des besluits en de wil des bevels, of ook wel genoemd de verborgen en de geopenbaarde wil, zie Deut. 29: 29. De wil des besluits of verborgen wil is eeuwig onveranderlijk en wordt gewis volvoerd en niemand kan die wederstaan, Rom. 9: 19. Het is de soevereine bepaling van wat God doet en doen zal, doch is voor de mens verborgen en niemand kan en mag daarmee gaan rekenen. Doch wijl de Heere (zoals art. 16 van de V art. tegen de Remonstranten 3-4 hfdst. zegt) niet in de mens werkt als in een stok of blok, zo hield Hij Zijn wil niet gans verborgen.

Met de geopenbaarde wil of wil des bevels nu bepaalt de Heere wat Hij wil dat wij doen zullen en Hij eist van de gevallen mens, zich naar die wil te gedragen. Met die wil des bevels schrijft Hij des mensen plicht voor, zie Matth, 7: 21, vgl. Rom. 12: 2.

Wel schijnt het soms of de wil des bevels in strijd is met de wil des besluits; toch is dit niet zo, daar besluit en bevel in wezen één zijn en het bevel Gods dienstbaar is aan Zijn besluit. Zie dit maar bij Abraham. God beveelt hem Izak te offeren, hoewel Zijn besluit is dat Izak leven en niet sterven zal, maar door zulk een weg van Zijn bevel Abrahams geloof te beproeven. De beproeving geschiedde door het bevel: "Neem nu uw zoon, uw enige, die gij lief hebt, Izak, en ga met hem naar het land Moria en offer hem aldaar tot een brandoffer, op één van de bergen, die Ik u zeggen zal."

Doch als Abraham in het geloof gehoorzaamt, komt de verborgen wil of wil des besluits openbaar, waaraan het bevel Gods dus alzo dienstbaar was. Zo ook bij Hiskia, die het bevel kreeg: "Geef bevel aan uw huis, want gij zult sterven", en die zeer kort daarop vernam, dat de Heere vijftien jaar tot zijn leven had toegedaan. Gods besluit was hier Hiskia's geloof in de belofte dat een uit Davids zaad op zijn troon zou zitten, sterker, daartoe nu was dienstbaar het bevel Gods aangaande Hiskia's sterven. Want toen Jesaja de boodschap bracht, had hij nog geen zoon. Hij kon dus krachtens de belofte, hoe bang het voor hem ook werd, nog niet sterven. Gods bevel diende alzo om Hiskia te sterken in de belofte en het verbond. En dit geldt niet alleen ten opzichte van de beweldadiging van de kerk Gods, doch ook in het verband met de rechtvaardige vergelding van al degenen, die zich tegen Hem hebben verhard. Zo is er geen strijd tussen Gods besluit en bevel in de zalving en verwerping van Saul als koning. Zijn raad werd volbracht door Sauls eigenmachtig en goddeloos handelen.

Zo draagt elk mens de volle verantwoordelijkheid voor zijn eigen daden, zie Ezechiël 18. Gods besluit is onherroepelijk vast, maar de verharding des harten rechtvaardigt het oordeel Gods, dat over de goddelozen gaan zal. Al werd Christus naar Gods besluit, of zoals Petrus zegt, door de bepaalde raad en voorkennis Gods, overgegeven, toch brengen Pilatus en het volk der Joden zich onder Gods rechtvaardig oordeel door het onschuldig veroordelen van Jezus, zie Hand. 2: 23. Al was Christus als Borg schuldenaar voor al Zijn volk bij God en al liep door al de krommingen van het recht van Pilatus het soevereine recht des Heeren, dat Hem schuldig stelde in de plaats der Zijnen, toch nam dit de verantwoordelijkheid van Pilatus e.a. niet weg voor zijn gruwelijk onrecht.

Welnu, zo voert de Heere Zijn besluiten uit, ook door de roeping en het weimenende aanbod van genade. Zo zal de Heere verheerlijkt worden in al Zijn werk. Hij getuigt: "Mijn raad zal bestaan en Ik zal al Mijn welbehagen doen." Het hoogste doel van de predikdienst is dan ook niet de zaligmaking van zondaren. God voert door de predikdienst Zijn raad uit tot de eer van Zijn heilige Naam. Laat Gods volk maar eens getuigen, hoe de eer Gods op hun harten gebonden werd, toen ze de deugden Gods lief kregen, in de veroordeling van zichzelf, boven eigen behoud. En Zijn eer zal ook uitstralen in de rechtvaardige vergelding dergenen, die onder het rijke aanbod van genade geleefd, doch zich daaronder hebben verhard. Ja naarmate de Heere in Zijn nederbuigende goedheid is afgedaald tot de gevallen mens, hem roepende met aanbod van genade, ondanks dat zulk één zich daaronder verhardde, naar die mate zal de Heere in Zijn rechtvaardigheid nog meer in zijn verderf worden verheerlijkt, Matth. 11: 20-24 en 23: 37 en 38, Spreuken 1: 24-27.

Wijlen Ds. G. H. Kersten zegt in zijn korte lessen over Kort Begrip op blz. 113 in dit verband zo kostelijk: "De Heere zoekt Zijn eer, ook door de prediking van het Woord^ Hij zal verheerlijkt worden in degenen, die verloren gaan, zowel als in degenen, die behouden worden. Zo zegt Paulus in beide een goede reuk Christi te zijn. Deze wel een reuk des doods ten dode, maar gene een reuk des levens ten leven, 2 Kor. 2: 15, 16. Welnu, de Heere beoogt de verheerlijking Zijner deugden in de aanbieding aan allen, tot wie Hij Zijn Woord zendt, en die Hij nodigt en roept. Zijn aanbieding is waarachtig en zij zal voeren tot verheerlijking Zijner gerechtigheid, zowel als van Zijn barmhartigheid. Want niemand zal God de schuld kunnen geven als hij onder het Woord verloren gaat; dat is alleen vrucht van de hardheid en verharding zijns harten."

Welk een ontzaggelijke betekenis heeft dan voor ieder de uitwendige roeping met het welmenend aanbod van genade. Want niet in het hooghartig willen indringen in Gods verborgen besluit ligt uitkomst, doch in het bukken voor God in het veroordelen van zichzelf en rechtvaardigen van God, daar de Heere getuigt: "Op deze zal Ik zien, op de arme en verslagene van geest en die voor Mijn Woord beeft."

In zalige aanbidding doet Hij het in zichzelf gans ellendigen verstaan, dat het soevereine genade is, welke Hij in Christus verheerlijkt tot levendmaking en zaligheid van al Zijn volk, wijl de mens zichzelf moed- en vrijwillig van God heeft losgescheurd en de Heere aan niemand verplicht is Zijn toepassende genade des Heiligen Geestes te schenken. Dezulken zullen het daarom in verwondering uitroepen: "Het is door U, door U alleen om het eeuwig welbehagen." Hoe bedroevend is het echter dat sommigen de uitwendige roeping met welmenend aanbod van genade misbruiken en de noodzakelijke separatie bewust of onbewust weg laten.

Alle streven om de mens in eigen kracht de weldaden, die de Heere Zijn volk uit genade schenkt, zichzelf te doen toeëigenen, tast de eer aan van Hem, Wiens eer het is gans verlorenen op grond van recht in Zijn genade te doen delen, ontkroont Christus in Zijn noodzakelijkheid en algenoegzaamheid en miskent de Heilige Geest in zijn onwederstandelijke werking en toepassing van Christus en Zijn gerechtigheid aan het hart.

Doch hoe schrikkelijk het misbruik ook moge zijn, daarom ligt hierin nog geen reden om van deze ernstvolle zaken te zwijgen of deze te verkleinen. Wanneer over het misbruik gezwegen moest worden, zou van geen van al de geloofsstukken meer gehandeld kunnen worden, want waar maakt de Gode vijandige en eigenlievende mens geen misbruik van?

Doch daarom klemmt temeer de noodzakelijkheid, dat bij de ernstvolle roeping met aanbod van genade steeds de nadruk wordt gelegd op de noodzakelijke kennis der drie stukken, die gekend moeten worden om welgetroost zalig te leven en te sterven. Anderzijds is er bij de prediking van de soevereine genade, waarin de Heere Zich in Christus verheerlijkt door Zijn Geest, juist alleen maar plaats voor de rechte prediking van het bevel Gods tot bekering en geloof.

Dat de Heere ons dan beware van niet af te glijden ter linker- noch ter rechterzijde, maar door Zijn bewelddadigende kracht des Heiligen Geestes in ons verheerlijkt doe roemen: "Niet ons, o Heere, niet ons, maar Uw Naam alleen worde de eer toegebracht."

3. Over de verantwoordelijkheid

Schreven wij een paar artikelen over de betekenis van Wet en Evangelie, nog eenmaal willen wij hierop terug komen. Dit ook al omdat onze vadersen zo menigmaal juist in verband met de verantwoordelijkheid worden misbruikt en als het ware gespannen worden voor het karretje dat men met eigen stellingen heeft opgeladen en nu door hen wil laten voorttrekken, en anderzijds toch ook weer in verband daarmede dat door hen een zeer grote nadruk gelegd werd op die verantwoordelijkheid. Om onze godzalige vadersen goed te verstaan is het nodig

hun werken geheel te lezen en niet maar gedeelten er uit te nemen. Daarbij moet voor ogen gehouden worden, dat zij dikwijls met de één of andere preek een bijzonder doel op het oog hadden en daarnaar de preek inrichtten, gelijk thans nog menigmaal met predicaties het geval is. Tot goed begrip van hen dient dan tevens opgemerkt te worden, dat onze vadersen altijd eerst de geheel enige grond, waarop alleen gebouwd kan worden, duidelijk aanwezen.

Hoe gingen zij altijd uit van het soeverein werk, waarin de Heere Zich, naar het welbehagen des Vaders, in de bloedgerechtigheid des Zoons, door de toepassende kracht des Heiligen Geestes, verheerlijkt in gans verloren zondaren, om daarna dan op de grote verantwoordelijkheid des mensen te wijzen, bijzonder van hen die onder de prediking van de rijkdom der genade met de weimenende nodigheden des Heeren verkeren. Die vadersen achtten het een dure plicht, op grond van Gods Woord, niet alléén te handelen over het werk des Heiligen Geestes, de verheerlijking der Goddelijke genade tot wederbaring van Zijn volk in de oefening des levens, doch legden ook grote nadruk op de uitwendige roeping, waarmede de Heere zo nederbuigend tot Zijn schepsel afdaald, hem nodigend af te laten van de paden des verderfs en te treden op de weg des verstands.

Lees en herlees daartoe de werken maar van Comrie, Boston, Rutherford', Erskine, Hellenbroek, Smytegelt enz. enz., welke allen toch onder ons zeer bekend zijn.

Dezer dagen viel mijn aandacht nog bijzonder op die vijf preken van Rutherford over Jezus Christus, de heerlijke overwinnaar Zijner vijanden en de verlosser Zijner kerk (handelend over Op. 19: 11-14; Zacharias 13: 7-9, 11: 9-13 en Lukas 14: 16-24).

Die vadersen gruwden van de leer der remonstranten, die de mens nog enig vermogen willen toekennen tot zaligheid, zij verborgen niet de noodzakelijke bearbeiding des Heiligen Geestes, doch drongen anderzijds zeer aan om toch voor en boven alles te leren verstaan wat van nature gemist wordt en het eeuwig heil te zoeken in de weg die de Heere Zelf daartoe geopenbaard heeft, wijl de mens, hoe onbekwaam hij door zijn diepe val in Adam ook geworden is tot enig goed, verantwoordelijk is, niet alleen ten opzichte van de wet, doch ook voor de weimenende nodigheden van het Evangelie. Hoe zou het ook anders kunnen, daar de Heere Zelf door middel Zijner knechten de mens als dringt, gelijk Paulus betuigt, zeggende: "Zo zijn wij dan gezanten van Christuswege, alsof God door ons bade, wij bidden van Christuswege, laat u met God verzoenen. En bij monde van Jesaja getuigt de Heere: "Ik heb Mijn handen uitgebreid de ganse dag tot een wederstrevig volk, die wandelen op een weg die niet goed is naar hun eigen gedachten, Jesaja 65: 2, en zie ook Spreuken 1: 20-23.

Van de Heere Jezus lezen wij: "En als Hij nabij kwam en de stad zag, weende Hij over haar, zeggende: Och of gij ook bekendet ook nog in deze uw dag, hetgeen tot uw vrede dient." Luk. 19:41-42. Ook wijst hij Chorazin en Bethsaïda en Kapernaüm op de grote verantwoordelijkheid, zie Matth. 11: 20-24, terwijl Hij tot Jeruzalem zegt: "hoe menigmaal heb Ik uw kinderen willen bijeen vergaderen gelijkewijs een hen haar kiekens bijeen vergadert onder de vleugelen en gijlieden hebt niet geweld. Ziet uw huis wordt u woest gelaten", Matth. 23: 37-38.

O, de Heere daalt toch zo laag tot Zijn schepsel af, zo zelfs dat Hij Zelf getuigt: "Wat is er meer te doen aan Mijn wijngaard, hetwelk Ik aan hen niet gedaan heb?" Jes. 5: 4. Ook zijn al die welmenende nodigheden des Heeren niet in strijd met Zijn besluiten, waarnaar Hij alles werkt, wijl God door alles heen Zijn raad volvoert, waarover wij in ons vorig artikel reeds iets gezegd hebben en de Heere aan de mens toch niets verplicht is, terwijl wij krachtens schepping alles aan Hem verschuldigd zijn.

Wijlen Ds. Kersten zegt in zijn Catechismusverklaring, Zondag 25, zo duidelijk op blz.405: "Dit is het kostelijke van de ware Gereformeerde leer, dat zij bij de handhaving van des mensen verantwoordelijkheid de vrije genade Gods in het zaligen van zondaren luisterrijk ontvouwt. Elk één die leeft onder het Woord wordt uitwendig van God geroepen tot zaligheid en alleen door zijn moedwillige versmading en de verharding van zijn hart zal hij de

zaligheid, van God hem aangeboden, derven en zal het hem gebrachte Woord tegen hem getuigen. Het ongeloof, dat hem verhindert voor Gods Woord in het stof te buigen, is zijn schuld. O wat zal dat Woord op zijn ziel eeuwig branden; het zal zijn een reuk des doods ten dode."

Doch anderzijds kan voor degenen, die de mens een geloof opdringen om in een historische toestemming der Waarheid de grond der zaligheid te leggen, ook weer niet genoeg worden gewaarschuwd. Koelman zegt zo veelbetekenend, nadat hij eerst van het geloof als een plicht en gebod Gods gehandeld heeft: "vertrouwen te nemen dat Christus voor ons gestorven is, is niet de plicht van allen die het Evangelie horen, want dat is een leugen en een leugen moet niemand geloven en geen leraar moet aandringen om een leugen te geloven, n.l. deze, dat Christus voor al diegenen gestorven is, welke het Evangelie aangeboden wordt."

Daarbij, hoe zullen wij tot Hem gaan, zo onze zonden ons niet zijn ontdekt, zo onze vijandschap niet werd verbroken; zo onze eigen gerechtigheid niet werd als een wegwerpelijke kleed voor God! Al is het dat het bevel Gods onverminderd van kracht blijft, toch is ook weer zo waar wat de Heere Jezus Zelf sprak: "Niemand kan tot Mij komen tenzij de Vader, Die Mij gezonden heeft, hem trekke." En opdat de mens zich niet achter zijn onmacht zou zoeken te verschuilen, sprak Hij: "Gij wilt tot Mij niet komen opdat gij het leven moogt hebben."

Hoe nodig is dan door ontdekkende genade te leren verstaan het Gode waardige en het noodzakelijke van te moeten komen en krachtens onze zonden om eigen schuld niet te kunnen en zó, zoals het alleen zal kunnen niet te willen komen. Dezulken zullen in diepe smart met de tollenaar leren uitroepen: "O God, wees mij, zondaar, genadig." Zij toch leren de noodzakelijkheid ervan verstaan, dat de Heere er aan te pas moet komen om zelf in hen te werken het willen en het werken naar Zijn welbehagen, zullen ze verkrijgen wat nodig is om in een verzoende betrekking met God welgetroost te kunnen leven en sterven. Voor hen zal het echter meevallen, want (Psalm 145: 6):

*De Heer' is recht in al Zijn weg en werk;
Zijn goedheid kent in 't gans heelal geen perk.
Hij is nabij de ziel, die tot Hem zucht;
Hij troost het hart, dat schreiend tot Hem vlucht;
Dat ongeveinsd, in 't midden der ellenden.
Zich naar Gods troon met zijn gebeden blijft wenden;
Hij geeft de wens van allen, die Hem vrezen;
Hun bede heeft hij nimmer afgewezen.*

15. Het aanbod van genade en '1953'

Door ds. M. Golverdingen, Boskoop

Saambinder 8 mei 2003. (1)

Dit jaar is het vijftig jaar geleden, dat de Gereformeerde Gemeenten getroffen werden door een droevige scheuring. Die voltrok zich in de zomermaanden van 1953.

De directe oorzaak was het ontslag door de Generale Synode op 3 juni 1953 van dr. C. Steenblok (1894-1966) als docent aan de Theologische School te Rotterdam "niet om onrechtzinnigheid, maar vanwege eenzijdigheid in het geven van onderwijs."

Achter het kerkelijke conflict dat daarop volgde, lag een complex van factoren, waarin het positief of negatief waarden van het aanbod van genade een belangrijke plaats innam.

Het kerkverband dat onder Gods kennelijke zegen door de bijzondere inzet van ds. G.H. Kersten was gevormd, viel uiteen in de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. In die tijd sprak men in de volksmond over "synodale" en "uitgetreden" gemeenten.

Drs. P.L. Rouwendal schreef onlangs een boek over de opvattingen van dr. C. Steenblok.

De redactie vond ds. M. Golverdingen bereid dit boek in een zestal artikelen te recenseren. Later dit jaar hoopt de hoofdredacteur op de verdrietige gebeurtenissen van 1953 in een afzonderlijk artikel nog terug te komen.

Om de verheldering van een standpunt

Jarenlang is het praktisch onmogelijk gebleken om in een rustige sfeer over "1953" van gedachten te wisselen. Dat liet zich ook wel verstaan. Het ging niet alleen om het oordeel over de prediking van het aanbod van de genade. Er waren ook veel persoonlijke factoren in het spel, die bleven doorwerken in de onderlinge verhoudingen. Deze betreuzenswaardige kerkscheuring heeft ook ongekend diepe sporen nagelaten in de gemeenten, in families, in gezinnen en in het gevoelsleven van individuele gemeenteleden. De klacht van Jeremia die voor het verwoeste Sion gold, geldt ook voor deze kerkelijke breuk: "Want uw breuk is zo groot als de zee, wie kan u helen?" (Klaagl. 2:13).

De sterke emotionele betrokkenheid van weerszijden leidde ertoe dat ook de publicaties over deze kwestie in het algemeen niet vrij te pleiten waren van een zekere eenzijdigheid en vooringenomenheid. Het ging de schrijvers als regel immers om de verdediging van het eigen standpunt. Het in acht nemen van enige distantie met de bedoeling om ook recht te doen aan punten van gelijk van de ander bleek uiterst moeilijk te zijn.

Langzamerhand echter is de tijd gerijpt om zonder vooringenomenheid op "1953" terug te zien en ons af te vragen wat wij van dit trieste stuk kerkgeschiedenis kunnen leren.

In de zomer van 2002 verscheen een publicatie onder de titel *Het aanbod van genade*. De schrijver beoogt door middel van een wetenschappelijk verantwoord onderzoek te komen tot een verheldering van de inhoud van het aanbod van de genade als zodanig bij dr. C. Steenblok en met name ook over de betekenis daarvan in de prediking. De schrijver is drs. P.L. Rouwendal te Apeldoorn, die met de twee in dit boek gepubliceerde onderzoeken zijn theologische studie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht afrondde.

Een van de twee begeleiders was prof. dr. W.J. van Asselt, evenals Steenblok een kenner van de periode van de Gereformeerde Orthodoxie uit de 17e en 18e eeuw.

In dit "herdenkingsjaar" willen we in een aantal artikelen stil staan bij de opzet van deze op waardige wijze geschreven studie, nagaan tot welke resultaten het onderzoek van de schrijver

heeft geleid, enkele kanttekeningen plaatsen bij zijn onderzoek en beoordelen of hij de beoogde verheldering ook heeft bereikt.

De inhoud in hoofdlijnen

Het eerste onderzoek, dat 140 bladzijden telt, heeft als titel: "Aanbieden of voorstellen? Een onderzoek naar de aard, de bronnen en de context van de bezwaren van C. Steenblok tegen het algemeen, weimenend en onvoorwaardelijk aanbod van genade."

Deze studie draagt een kerkhistorisch karakter. Dat betekent uiteraard niet dat de schrijver een historisch verhaal biedt, waarin de gebeurtenissen die tot de scheuring van 1953 leidden samenhangend worden beschreven, al komen hier en daar enkele facetten van deze geschiedenis beknopt ter sprake. Toch gaat het om een kerkhistorisch onderzoek, omdat de publicatie geschiedenis van de theologie biedt.

Anders gezegd: de schrijver geeft een schets van de ontwikkeling van de theologie van Steenblok, gezien vanuit de gezichtshoek van de algemene genade. Daarbij plaatst Rouwendal dit onderwerp eerst in het geheel van de geschiedenis van het gereformeerd protestantisme. De kwestie speelde immers ook in het verleden een rol.

De schrijver maakt van de gelegenheid gebruik om in te gaan op enkele "witte vlekken" in onze kennis van de theologie van Steenblok. Deze predikant groeide op in de Gereformeerde Kerk van Nieuwddorp (Zld.). Hij verliet in 1942 met zijn gemeente te Poortvliet de Gereformeerde Kerken om over te gaan tot de Gereformeerde Gemeenten.

Die achtergrond roept uiteraard de vraag op in hoeverre er sprake was van beïnvloeding door twee andere gereformeerde theologen, namelijk de Amerikaan H. Hoeksema (1886- 1965) en K. Schilder (1890-1952), de bekende man van de *Vrijmaking van 1944*. Beiden waren immers tijd- en kerkgenoten van Steenblok gedurende diens periode in de Gereformeerde Kerken (1927- 1942). Beiden wezen het aanbod van genade af, zij het op verschillende gronden en binnen het raam van een geheel verschillende verbondsofvatting.¹

Vervolgens gaat de schrijver de plaats van het aanbod van genade na in het geheel van het theologische denken van C. Steenblok. De studie besluit met een bespreking van vierentwintig preken, die na diens overlijden gebundeld werden. Daarop volgt een uitvoerige evaluatie van het onderzoek. Reeds de titel van de eerste studie maakt duidelijk, dat het lezen van dit boek een behoorlijke dogmatische belangstelling vooronderstelt!

De tweede studie - 37 bladzijden - draagt de titel: "Is aanbieden aanvaardbaar? Het aanbod van genade in de context van roeping en verkiezing volgens de klassieke gereformeerde theologie." Deze studie heeft een systematisch-theologisch karakter. Het dogmatische element overheerst.

Eigenlijk is het een zoektocht van de auteur naar een uitleg van het aanbod van genade die op geen enkele manier in strijd is met de klassieke gereformeerde theologie, met name verwoord door de Geneefse theoloog Francesco Turretini (1623-1687), die in Nederland had gestudeerd. Hij oefende een brede internationale invloed uit binnen de gereformeerde orthodoxie in de 17e en 18e eeuw.

Enkele kanttekeningen bij het biografisch overzicht

De eigenlijke studie wordt ingeleid met een biografisch overzicht van het leven van Cornelis Steenblok. Dit overzicht biedt de bekende gegevens zonder daaraan veel nieuwe dingen toe te

¹ Dr. Steenblok was gevormd door de 'school van Kuiper'. Zijn dogmatische overwegingen en kerkelijke inzichten – met name inzake de 'Vrijmaking' - hebben een grote rol gespeeld in Steenbloks leer en kerkelijk leven; volgens sommigen die hem gekend of bestudeerd hebben. Zijn denkvermogen was rationalistisch gevormd, wat het geestelijk geloofsverstaan van de Verborgeneid der Godzaligheid schade kan aandoen.

voegen. Het is zelfs wat aan de sobere kant om de lezer van vandaag werkelijk een goede indruk geven van de mens Steenblok. Terecht tekent Rouwendal aan, dat diens karakter niet heeft meegewerkt aan een spoedige acceptatie door zijn ambtsgenoten bij zijn overkomst naar de Gereformeerde Gemeenten: "Hoewel hij in de persoonlijke omgang uiterst hartelijk moet zijn geweest, was hij bij meningsverschillen compromisloos" (blz. 9-10).

Op blz. 139 komt de schrijver op dit gegeven nog eenmaal terug als hij spreekt over "zijn onbuigzaam karakter, zijn niet aanwerken op een compromis" (blz. 139). Rouwendal stelt dat dit karakter én de strijd om het aanbod als katalysator - als versneller in een proces - hebben gewerkt in de aanloop naar de scheuring van 1953.

Ik deel deze beoordeling op grond van eigen onderzoek. Wel vraag ik mij af waarom de tekening van de persoonlijke factor niet is onderbouwd met een verwijzing naar mededelingen van mensen die Steenblok goed hebben gekend. Het ontbreken daarvan is een schoonheidsfout, gelet op het gedocumenteerde karakter van de rest van het boek.

Uiteraard ontbreekt in het biografisch overzicht een tekening van de gebeurtenissen van 1953 niet. De schrijver stelt dat het functioneren van Steenblok als docent niet op de agenda van de Generale Synode stond, terwijl één afgevaardigde toch protest begon aan te tekenen tegen diens wijze van doceren.

Hij vergeet echter dat er wel een rapport van het Curatorium ter tafel was. Elke afgevaardigde was en is bevoegd om naar aanleiding daarvan vragen te stellen.

In 1953 zijn er door onze synode verschillende ernstig kerkrechtelijke fouten gemaakt. Zo was het volstrekt onjuist dat dr. Steenblok die geen afgevaardigde was, geen enkele gelegenheid kreeg om iets tot zijn verdediging te zeggen!

Na een verwarde bespreking in een besloten zitting vond vervolgens een stemming plaats, die leidde tot de afzetting van de Goudse predikant als docent. Vanwege "zijn wijze van onderwijsgeven" (Hand. G.S. "53, blz. 55).

Op dat moment werd de ernstigste fout van de gehele synode gemaakt. De vergadering werd niet geschorst, zodat de gemoederen wat tot rust konden komen. Niemand pleitte voor instelling van een commissie van onderzoek, die in een rustige sfeer ook Steenblok kon horen en op de vervolgsynode met voorstellen kon komen.

De gevolgde handelwijze leidde tot felle verontwaardiging bij dr. Steenblok en zijn medestanders. Dat laat zich verstaan. Steenblok en vijf synodeleden verlieten de vergadering. We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat de beslissing over het docentschap van de Goudse predikant werd geforceerd.

Rouwendal maakt in dit verband melding van een vooropgezet plan bij de tegenstanders van Steenblok om hem te ontheffen van zijn docentschap (blz. 11, noot 24). Dat is een historisch feit. Een dergelijk vergaderen van afgevaardigden vóór een kerkelijke vergadering - welke dan ook - met het doel de strategie te bepalen, moet altijd ongeoorloofd worden genoemd. Het is immers in strijd met het handelen in broederlijke geest die de kerkorde vooronderstelt en die Gods Woord gebiedt (Rom. 15:7).

Wij hebben als Gereformeerde Gemeenten ook schuld aan de breuk van 1953. Dat moet ons na vijftig jaar nog een reden zijn tot verootmoediging voor het aangezicht van de Koning der kerk.

Saambinder 15 mei 2003. (2)

De studie van P. Rouwendal over "Het aanbod van genade" bevat een boeiende en inzicht gevende beschrijving van "Controversen over roeping en verkiezing" in de loop van de kerkgeschiedenis. Het overzicht van tegenstellingen begint met Augustinus en eindigt met A. Kuyper en H. Bavinck. Niet minder dan elf figuren en ontwikkelingen komen zo binnen ons gezichtsveld. De schrijver laat daarmee zien dat de problematiek die Steenblok bezig hield, vroeger ook reeds aandacht heeft gekregen. Daarbij gaat het steeds om de vraag: als zowel verworpenen als verkorenen onder de prediking van het evangelie verkeren, kan dan aan beiden wel dezelfde boodschap van Gods genade worden gebracht?

Anders gezegd: *is er een aanbod van genade aan allen die onder het Woord verkeren?*

Van Augustinus tot en met de Dordtse Leerregels

Augustinus had in de vroege kerk te maken met het opkomende semi-pelagianisme. God zou alle mensen zalig willen maken en zou hen daarom allen de genade aanbieden. De kerkvader antwoordde daarop ondermeer met het maken van het bekende onderscheid tussen de inwendige en de uitwendige roeping.

In de beschrijving van Rouwendal trof mij opnieuw de zeer evenwichtige wijze, waarop Calvijn het aanbod van de genade aan alle hoorders handhaaft (blz. 17-18). Het aanbod komt tot allen, zodat degenen die niet verlicht worden, geen excuus meer hebben. Hij roept allen tot bekering en geloof, maar brengt alleen de uitverkorenen tot het eeuwige leven door hen de bekering te schenken.

Uiteraard staat de schrijver vrij uitvoerig stil bij de Dordtse Leerregels, die in hoofdstuk III en IV in artikel 9 aan de aanbidding van Christus door het evangelie een confessioneel karakter geven.

Turretini

Bij de behandeling van de Gereformeerde Orthodoxie in de 17e en 18e eeuw gaat Rouwendal vooral in op de visie van Francesco Turretini. Hij stelt in zijn *Institutio Theologiae Elencticae* (1679-1685) de vraag of God niet op een huichelachtige wijze handelt met degene die hij uitwendig roept en toch voorbij gaat.

Turretini zal zich hier richten tegen de remonstranten. Hij ontkent dat God de zaligheid van de verworpenen bedoelt, maar Hij wijst hun met ernst de weg der zaligheid en belooft de zaligheid aan allen die deze weg inslaan. Het aanbod van de genade is hen niet absoluut gedaan, maar voorwaardelijk: de eis tot bekering en geloof. Ieder wordt geroepen om te erkennen dat Christus de enige Middelaar is en om tot Hem de toe vlucht te nemen. Maar de oproep "Geloof dat Christus voor u gestorven is" kan alleen gedaan worden aan degenen, die tot Hem de toevlucht nemen.

De keuze van Rouwendal voor Turretini laat zich wel verstaan. Steenblok kende deze internationaal bekende en onverdachte vertegenwoordiger van de Gereformeerde Orthodoxie goed. Zijn antwoorden vertonen overeenkomst met wat Steenblok later zou antwoorden. Steenblok vertaalt een enkele keer een passage van Turretini die duidelijke overeenkomsten vertoont met zijn verbondopvatting of haalt hem aan (blz. 55-56)

Daaraan verbindt Rouwendal de conclusie dat Steenblok "in ieder geval mede door Turretini beïnvloed is" (blz. 57).

De voorzichtige bewoording maakt duidelijk dat de schrijver zich bewust is dat zijn argumentatie niet al te sterk is. Hij laat na om aan te geven of deze bewijsvoering op dit punt ook mogelijk is voor andere gereformeerde theologen, die Steenblok zeer overvloedig in zijn artikelen citeerde.

Steenblok en de oude gereformeerde theologen

Anderzijds is het wat spijtig dat de schrijver zich voor de periode van de Gereformeerde Orthodoxie beperkt tot een buitenlandse dogmaticus, die zijn gedachten ontvouwde binnen de beslotenheid van de academische wereld. Rouwendal beoogt in zijn studie immers de verheldering van de mening van Steenblok over het aanbod van genade in de prediking (blz. 2). De schrijver geeft bovendien in hoofdstuk acht een "analyse" van Steenbloks preken (blz. 87-106). Dat doel en die samenhang hadden óók moeten leiden tot een beknopte schets van de wijze, waarop oude schrijvers als Joh. Beukelman, A. Comrie en A. Hellenbroek het aanbod van genade hebben verkondigd. Een man als Comrie, een theoloog van formaat, reikt in zijn Eigenschappen genoeg materiaal aan voor een korte schets als door mij bedoeld. Nu die schets in deze studie ontbreekt, is het niet goed mogelijk de prediking van het aanbod bij Steenblok tegen die achtergrond te plaatsen.

In de jaren rond "1953" was juist hét grote bezwaar van velen, dat de Goudse predikant op dit punt afweek van de bekende oude schrijvers.

Ik besef dat de schrijver mijn vraag voor een deel indirect beantwoordt op blz. 67 en 71. Steenblok had geen bezwaar tegen het gebruik van het aanbod van genade door oude theologen, als dit maar in een voluit gereformeerde samenhang plaats vond, waarin wet en evangelie functioneerden.

Maar als dat zo is, blijft wel de vraag open, waarom het genoemde bezwaar tegen zijn eigen prediking desondanks bleef bestaan.

Het beginpunt van de problematiek in Nederland

Rouwendal maakt inzichtelijk dat de verhouding tussen verkiezing en roeping en daarmee de prediking van het aanbod van genade eerst in de achttiende eeuw de gereformeerden onderling verdeelde.

Hij noemt het Engelse hyper-calvinisme, dat het aanbod van genade afwees, omdat geloof en bekering onvoorwaardelijke gaven aan de uitverkorenen zijn.

Rouwendal toont overtuigend aan dat elk spoor van beïnvloeding door het hyper-calvinisme bij Steenblok ontbreekt (blz. 22). Een positie, tegenovergesteld aan het hyper-calvinisme, werd ingenomen door de Schotse Marrow-men, tot wie ondermeer de Erskines behoorden. Zij brachten een algemeen aanbod van genade. Ondanks zijn waardering voor de Marrow-men wees Steenblok dit algemene aanbod af.

Het is een verdienste van het onderzoek van Rouwendal, dat het ruime aandacht geeft aan de weinig bekende ontwikkelingen in ons land in het laatste kwart van de achttiende eeuw (blz. 24-27, 111-112).

Het Amsterdamse gemeentelid J. van Woensel publiceerde in 1779 zijn boek Zeedige bedenkingen, over de algemeene welmeenende aanbiedinge (...). Eigenlijk beginnen daarmee de moeilijkheden in Nederland rond het aanbod van genade en de voortdurende verwarring over de inhoud van de gebruikte terminologie. Van Woensel keert zich tegen de voorstanders van het zogeheten "evangelisch preken."

Rouwendal is wat te summier in zijn informatie over dit laatste onderwerp. Het gaat om een door de Erskines beïnvloede stroming, onder meer vertegenwoordigd door de vroeg gestorven Rotterdamse predikant I. de Leeuw (1740- 1775), ds. Th. A. Clarisse (1742- 1792) die o.a. de gemeente van Amsterdam diende en de bekende Utrechtse lerende ouderling Th. Avinck, die bevriend was met A. Comrie.

Deze "nieuwe predikwijze" moet worden gezien als een reactie op een verstandelijke versmalling van het aanbod bij een deel van de orthodoxie, die het heil in Christus alleen aanbood aan de uitverkorenen. Het rationele klimaat van de Verlichting die toen de samenleving doortrok, zal daaraan hebben bijgedragen.

De voorstanders van deze nieuwe predikwijze maakten naar de mening van Van Woensel een

verkeerd gebruik van het aanbod. Zij zouden stellen dat ieder die het evangelie hoort, verplicht zou zijn om te geloven dat Christus hem of haar in de aanbieding geschonken wordt en is. Daarachter zou de gedachte schuil gaan dat God alle mensen zalig wil maken.

Terloops zij opgemerkt dat een man als I. de Leeuw, schrijver van *Het geloof is deszelfs aard en vrugt verklaard* (1777) zich in deze typering niet geheel of helemaal niet zou hebben herkend. Het begin van de verwarring is er!

De invloed van Van Woensel

Het boek van Van Woensel werd na de Afscheiding voor de Gereformeerde Kerk in Nederland onder het kruis (1837-1869) dé bron waaruit men argumenten putte om die Chr. Afscheidenen te bestrijden die een algemeen en welmenend aanbod van genade predikten. Zo kon W.W. Smit (1804-1846) bij Van Woensel terecht toen hij in een brochure over zijn kerkelijke standpunt ook aandacht besteedde aan het aanbod van genade.

De overeenstemming in denken tussen Van Woensel en Steenblok is frappant. Zo leren beiden dat "aanbieden" als voorstellen moet worden opgevat (blz. 111- 112). Steenblok was in het bezit van het uiterst zeldzame werk van Van Woensel.

Rouwental toont echter aan dat Van Woensel geen invloed op zijn gedachtevorming heeft uitgeoefend. Steenblok droeg namelijk vanaf 1949 in de Goudse Kerkbode zijn persoonlijk gevoelen over het aanbod van genade in toenemende mate uit. Pas in januari 1953 citeert hij Van Woensel voor het eerst. Dat betekent dat niet van beïnvloeding gesproken kan worden. Wel ontmoette Steenblok in Van Woensel een directe geestverwant. Er blijven twee vragen over. Hoe was de ontwikkeling van zijn eigen gedachten? Wie heeft Steenblok dan wel beïnvloed?

Naschrift.

In aflevering 1 van deze serie kwam een storende verschrijving voor in paragraaf "De inhoud in hoofdlijnen." Daar wordt gesproken over "een schets van de ontwikkeling van de theologie van Steenblok gezien vanuit de gezichtshoek van de *algemene genade*."

Bedoeld is uiteraard: vanuit de gezichtshoek van *het aanbod van genade*.

Saambinder 22 mei 2003. (3)

Bijzonder boeiend zijn de uitkomsten van het onderzoek van P. L. Rouwendal naar de invloed van de Amerikaanse gereformeerde theoloog H. Hoeksema op C. Steenblok. Hoeksema dacht geheel vanuit de predestinatie. *Christus is niet voor allen gestorven en daarom kan de genade niet aan allen worden aangeboden. Zo'n aanbod is eenvoudig een onmogelijkheid.*

De Dordtse Leerregels spreken weliswaar over het aanbieden van Christus door het evangelie, maar in de Latijnse tekst zou dat betekenen dat Hij wordt voorgesteld of vertoond. Dit is de meest opvallende overeenkomst met Steenblok, die het aanbieden van Christus ook wil opvatten als "*voorstellen*" of *presenteren*.

De invloed van H. Hoeksema

Steenblok kende diverse geschriften van Hoeksema. Daarbij was ook het boek *Een kracht Gods tot zaligheid, of genade geen aanbod* (1931). Rouwendal weet aannemelijk te maken dat Steenblok dit boek reeds bezat voor hij tot de Gereformeerde Gemeenten overkwam. Hij moet het in 1951 aan ouderling H. Bas te leen hebben gegeven.

De schrijver toont met een overtuigende analyse aan, dat Bas enkele passages uit Hoeksema wat omvormde om ze op te nemen in zijn brochure *Ons isolement bewaard* (1951).

Even overtuigend is zijn analyse van het boekje van L. M. P. Scholten, *Leer en leven van dr C. Steenblok*, dat na het heengaan van de Goudse predikant in 1966 verscheen.

Scholten maakte daarbij een uitgebreid gebruik van het werk van Hoeksema, *maar legde Steenblok soms gedachten in de mond, die deze maar gedeeltelijk kan hebben onderschreven* (blz. 117-122). [Zie einde van dit artikel]

In 1955 had Steenblok overigens zelf opgemerkt dat er in het boek van Hoeksema heel wat goeds te vinden was (blz. 109). Bij die ene opmerking is het ook gebeven! Steenblok verwerkte enkele argumenten van Hoeksema op een zelfstandige, kritische wijze in zijn eigen visie. Hij haalde hem echter nooit aan, omdat het geestelijke klimaat waarin Hoeksema ademde het zijne niet was. Ook zal meespreken dat Hoeksema binnen de Gereformeerde Gemeenten zeker niet als een vertegenwoordiger van de oude gereformeerde traditie werd gezien.

Ontwikkelingen bij C. Steenblok

Rouwendal stelt vast dat het niet eenvoudig is om greep te krijgen op Steenbloks mening over het aanbod van genade. De woorden "aanbod" en "voorwaarde" hebben bij hem niet altijd dezelfde betekenis (blz. 59, 67).

Maar ook het woordgebruik van zijn tegenstanders was niet altijd even helder. Meestal werden in publicaties en gesprekken niet gedefinieerde begrippen als "algemeen, welmenend, onvoorwaardelijk aanbod van genade" opgestapeld. Dat leidt dan tot de vraag of men wel over hetzelfde sprak!

C. Graafland, die in *Van Calvijn tot Barth* een eerste, beperkte, poging deed om een wetenschappelijk verantwoorde beschrijving van de theologische problemen van "1953" te geven, legde hier reeds eerder de vinger bij. Hij constateerde: "De strijd om dit aanbod van genade is met grote felheid gevoerd, maar kenmerkt zich tegelijk door grote verwarring en onduidelijkheid" (blz. 107).

In dit licht verdient het werk van Rouwendal veel waardering, omdat hij op een aantal punten echte duidelijkheid weet te scheppen. Zo laat hij op een verrassende wijze zien dat er bij Steenblok sprake is van een duidelijk ontwikkeling in visie op het gebruik van het begrip aanbod van genade (blz. 60, 67, 85, 114.) Deze ontwikkeling verloopt in drie fasen.

a) De Goudse predikant staat onbevangen tegenover het aanbod van genade. Hij publiceerde in 1947 in zijn kerkbode een gedicht, bedoeld als meditatie, over de markt van vrije genade (Jes. 55:1): "Hij noodt tot nemen heel den dag" (blz. 60).

b) Vanaf 1948 wordt Steenblok kritischer. Dat hangt samen met het afwijzen van de opvattingen van ds. R. Kok. Hij pleit dan voor het onderscheid tussen aanbod en belofte en wijst de vereenzelviging daarvan af. Zelf blijft hij het begrip aanbod van genade wel gebruiken.

In 1949 publiceerde Steenblok dertien dogmatische stellingen (blz. 65-66), die gezien kunnen worden als een raamwerk, waarbinnen hij het aanbod van genade een plaats gaf. "Voor de wedergeboorte is er geen zaligmakende aanbieding van genade, noch enige zaligmakende nodiging. De voorstelling dat God in de aanbieding van het evangelie allen genade zou beloven moet als onschriftuurlijk verworpen worden....".

c) De verdere doordenking van het begrip aanbod van genade bracht hem tenslotte tot de algehele afwijzing van de term. De voornaamste oorzaak daarvan was de begripsverwarring die daarmee samenhang (blz. 126).

Zijn visie lag omstreeks 1951 vrijwel vast (blz. 114). Hij werd daarin bevestigd door het lezen van het boek van Van Woensel, dat reeds onze aandacht kreeg. Aanbieden en voorstellen waren voor Steenblok volledig inwisselbaar (blz. 74). Over het aanbod van genade kon alleen gesproken worden als men daaraan de uitleg gaf van "voorstellen".

De inhoud van Steenbloks bezwaren

Kennelijk was er in het theologische denken van Steenblok wel een bepaalde uitleg van het

"aanbod" waarmee hij geen moeite had en dat hij algemeen noemde. "Het evangelie wordt aan allen gepredikt, de persoon van Christus, de zaligheid en de vergeving van zonden worden aan allen voorgesteld. Tot allen komt het bevel te geloven en aan allen wordt verkondigd dat God de zaligheid belooft aan allen die geloven en zich bekeren" (blz. 76).

Het appèl op de verantwoordelijkheid van de mens is daarmee volgens Rouwendal gegeven. Indien de eis van geloof en bekering niet behoort tot de interpretatie die Steenblok aan "aanbieden" geeft, dan is die eis er toch onlosmakelijk mee verbonden (blz. 72).

De lezer wordt ook in de weergave van Rouwendal voortdurend getroffen door het strikt logische karakter van Steenbloks gedachtegang. Als de genade aan iedereen wordt aangeboden in die zin dat de zaligheid voor allen verkrijgbaar is, dan moet die genade er ook voor allen zijn. Maar omdat Christus niet voor allen de genade heeft verworven, kan zij in deze zin niet aan allen worden aangeboden. Roeping en aanbod kunnen dan ook nooit onvoorwaardelijk zijn, maar worden altijd vergezeld van een voorwaarde: *Wie gelooft en zich bekeert, zal zalig worden.*

Het *voorwaardelijke* karakter van de aanbieding of voorstelling was hét thema van Steenblok (blz. 76-77). In zijn artikelen en preken werd de noodzaak van de ellendekennis sterk benadrukt. Dat leidde tot het verwijt dat hij de genade alleen aanbood aan degenen die hun ellende kenden. Rouwendal stelt samenvattend vast dat Steenbloks verzet tegen het "algemeen, welmenend, onvoorwaardelijk aanbod van genade" aan alle hoorders werd gedragen door twee motieven (blz. 127). Het eerste motief had een pastoraal karakter. De voorstanders van dit algemene aanbod stelden door hun manier van preken de mensen op valse gronden gerust. Zij plaatsten volgens Steenblok het aanbod van genade voorop en boden vergeving aan mensen aan die niet wisten dat zij zondaars waren. Dat leidde tot een waangelooft Het tweede motief was leerstellig van aard. Christus en de genade aan alle hoorders aanbieden, zou betekenen dat God al die hoorders onvoorwaardelijk zalig wilde maken, maar dat de mens die wil van God zou kunnen weerstaan. Zo beredeneerd was hier sprake van een "ernstige dwaling", die neerkomt op arminianisme.

Een kernpunt

Hiermede raken we een kernpunt van de problematiek rond "1953."

Het verklaart iets van de felheid van de kerkelijke strijd van die tijd. Volgens Steenblok zou onder anderen ds. A. Verhagen behoren bij degenen die het aanbod van genade misbruikten. "Zij wekten daarmee volgens hem de indruk, dat de onbekeerde hoorders al in een enigszins verzoende verhouding tot God stonden. Ook verweet hij hen de noodzakelijke ontdekking uit de wet over te slaan" (blz. 126). Een man als Verhagen zou over de doodslaat en de ellende van de mens heen springen (blz. 68).

Ds. Verhagen wierp zich in de jaren tussen 1951 en 1953 nadrukkelijk op als verdediger van het onvoorwaardelijke karakter van het aanbod van genade, dat door de uitwendige roeping komt tot allen die onder de bediening van het Woord leven. Hij tekende tegen de opvattingen van dr. Steenblok herhaaldelijk bezwaar aan in brieven, gesprekken en bezwaarschriften. Naar zijn overtuiging week Steenblok op dit punt af van de leer die altijd in de Gereformeerde Gemeenten was gebracht.

Verhagen had slechts een beperkte opleiding ontvangen en formuleerde niet altijd even helder. In zijn positiekeuze tegenover de universitair geschoolde dr. Steenblok kan men hem een zekere moed niet ontzeggen. De vele gedrukte preken van zijn hand maken overigens duidelijk dat Steenblok zijn veroordelende kwalificaties ten onrechte op de inhoud van de prediking van Verhagen toepaste. Verhagen preekte voluit dat de aanbieding van het Evangelie geschiedde met de eis van geloof en bekering. Een zondaar moet uit de wet zijn ellende leren kennen, wil hij een smekeling worden aan de troon der genade.

Volgens het oordeel van de Goudse kerkenraad in 1952 - na een gesprek tussen beide predikanten - *was er geen wezenlijk verschil in opvatting, maar een verschil in terminologie.* De vraag blijft dan open waarom beide mannen elkaar niet hebben kunnen vinden. Het trieste van de scheuring van "1953" wordt door een dergelijke uitspraak onderstreept.

Citaat Drs. P. L. Rouwendal, blz. 117-121

9. Steenblok volgens Scholten

In 1967, een jaar na Steenbloks overlijden, verscheen het boekje *Leven en leer van dr. C. Steenblok*, waarin L.M.P. Scholten een hoofdstuk schreef over de leer van Steenblok. L.M.P. Scholten, 'De leer van dr. C. Steenblok,' in: J.H.R. Verboom en L.M.P. Scholten. Deze beschrijving van Steenbloks leer is vrij uitgebreid, maar mist een serieuze verwijzing naar Steenbloks eigen geschriften. In tegenstelling tot Veenhof deed Scholten zijn best om Steenblok in zo gunstig mogelijk daglicht te stellen. Desondanks komt zijn beschrijving van Steenbloks leer soms behoorlijk overeen met Veenhofs beschuldigingen.

Het is echter wel merkwaardig dat een gereformeerd theoloog als Veenhof dit als een beschuldiging formuleert. In de gereformeerde theologie wordt de zaligheid van de mens doorgaans gezien als een middel waardoor God verheerlijkt wordt en dat daarom aan Gods verheerlijking onderschikt is.

Een eerste voorbeeld daarvan is dat Steenblok ook volgens Scholten het evangelie alleen wilde verkondigen aan hen die schreien om genade. Nu heeft Steenblok wel gezegd dat zulke personen de eigenlijke voorwerpen van het evangelie zijn, omdat zij juist de troost nodig hebben die het evangelie biedt. Ook was hij van mening dat de beloften van het evangelie alleen aan deze personen toegekend moesten worden, maar het was beslist niet de opvatting van Steenblok om de prediking van het evangelie gelijk te stellen aan het toekennen van de beloften.

Ook Scholtens stelling dat Steenblok gemeend zou hebben dat niet alle mensen aangespoord moesten worden om in Christus te geloven, klopt maar ten dele. In zijn prediking spoorde hij weliswaar niet aan tot geloof, maar in zijn theologische geschriften benadrukte hij de algemene eis van geloof.

Scholten slaat dan ook de plank mis als hij Steenbloks interpretatie van het aanbod van genade omschrijft als de aansporing om te geloven. Had Scholten de artikelen van Steenblok gebruikt bij het schrijven, dan zou hij gezien hebben dat Steenblok in vele artikelen weliswaar het onvoorwaardelijk aanbod bestreed, maar tegelijkertijd het algemeen bevel om te geloven naar voren bracht.

Ook Scholtens weergave van Steenbloks wijze van prediken komt niet overeen met de werkelijkheid. Wat hij daarover schreef is reeds behandeld in de derde paragraaf van hoofdstuk acht.

De conclusie van paragraaf twee over Steenbloks verhouding tot Hoeksema, maakt ook het volgende deel van de beschrijving van Steenbloks leer door Scholten bedenkelijk. Scholten heeft namelijk, om de leer van Steenblok te beschrijven, voor een deel van zijn betoog uitgebreid gebruik gemaakt van Hoeksema's *Een kracht Gods tot zaligheid*. Dit wordt eerst aangetoond in een vergelijkend overzicht; daarna zal gezien worden of Scholtens gebruik maken van Hoeksema desondanks een adequate weergave van Steenbloks mening is.

Scholten:

Pag. 77. Wat is een aanbod? Een aanbod behelst altijd de volgende vier elementen:

1. Wie iets aanbiedt, betuigt daarmee dat hij het aangeboden goed geven wil aan ieder, wie hij zijn aanbod doet. Anders zou het geen aanbod, niet oprecht, niet ongeveinsd, niet welmenend zijn.

2. Wie iets aanbiedt, betuigt daarmee, dat hij het aangeboden goed geven kan aan ieder, wie hij zijn aanbod doet. Hij heeft het in zijn bezit en is in staat, om het te geven.

3. Wie iets aanbiedt, betuigt daarmee zijn verlangen, dat ieder, wie hij zijn aanbod doet, het ook

aanvaardt. Dat betekent dus, dat God volgens deze gedachte in de aanbieding de ernstige begeerte zou openbaren, dat alle hoorders zonder onderscheid, hoofd voor hoofd, deze genade, die hun aangeboden wordt, met een levend geloof aannemen en in bezit krijgen en in die weg zalig worden.

4. Wie iets aanbiedt, welmenend aanbiedt, verbindt daar geen enkele voorwaarde aan. Of als hij voorwaarden stelt, zijn het zodanige, waarvan hij weet, dat ieder, wie hij zijn aanbod doet, ze vervullen kan. Dat betekent dus, dat God volgens deze gedachte zou weten, dat alle hoorders zonder onderscheid, hoofd voor hoofd, in staat zijn, om de genade, die hun aangeboden wordt, met een levend geloof aan te nemen, (of, dat is de keerzijde, af te wijzen).

Als van deze vier punten er maar één ontbreekt, kan al niet meer van een echt werkelijk aanbod worden gesproken. En het is duidelijk, dat in deze punten fundamentele Bijbelse waarheden worden omvergestoten.

Vergelijk hiermee de leer van Hoeksema:

Pag. 2

Wat toch is, als we niet met woorden spelen, de idee van een aanbod? Welke elementen liggen in dien term uitgedrukt?

In de eerste plaats zeker wel de oprechte begeerte van den aanbieder, om een zeker persoon of zekere personen iets te schenken. Is er een aanbod van Godswege aan alle mensen, dan houdt dit, zal het iets beteekenen, in, dat er in God de ernstige wil en begeerte is, om aan alle menschen genade te schenken. Is dit niet het geval, willen de voorstanders deze leer ontkennen, dan is het aanbod eenvoudig niet oprecht en eerlijk. (...)

Pag. 3. In de tweede plaats houdt het begrip van een aanbod ook in, zal het iets beteekenen, dat de aanbieder het aangebodene bezit, dat het er is, zoodat het in geval van aanvaarding ook metterdaad geschonken kan worden. Iemand die iets aanbiedt dat hij niet bezit, is onder de menschen gebrandmerkt als een oneerlijke bluffer.

In de derde plaats ligt er in dit aanbod de gedachte, dat het aangebodene voorwerp wordt aangeprezen aan een ander. De aanbieder openbaart zijn ernstige begeerte, dat het aangebodene zal worden aangenomen, en prijst het daartoe aan. Met het oog op ons onderwerp houdt dit in, dat God de ernstige begeerte openbaart, dat alle menschen zullen zalig worden, ieder, hoofd voor hoofd en ziel voor ziel. (...)

Pag. 4 Ten vierde houdt de voorstelling van zulk een algemeen en welgemeend aanbod van genade en zaligheid in, dat de aanbieder het aangebodene onvoorwaardelijk aanbiedt, of ook op voorwaarde, waarvan hij weet, dat zij, tot wie het aanbod komt, er aan kunnen voldoen. Ook dit element behoort wezenlijk bij een welgemeend aanbod. Als ik iemand, die aan handen en voeten stevig is vastgebonden een lekker maal eten voorzet, ik bied het hem aan en spreek mijn ernstige begeerte uit, dat hij zich er aan te goed mag doen, dan spot ik met hem. Toegepast op ons onderwerp houdt dat in het welgemeend aanbod van genade en zaligheid in, dat God weet, dat alle menschen het kunnen aannemen.

Pag. 4/5 Al deze elementen, ieder zal het moeten toestemmen, liggen in de idee van een aanbod. (...) Geen der vier genoemde elementen kan worden uitgeschakeld. (...)

Welnu, zoo verstaan, dan druischt heel de voorstelling van een algemeen welgemeend aanbod van genade op elk punt in tegen de Bijbelsche, Gereformeerde voorstelling van Gods genade.

Scholten, a.w.

Pag. 85 (...) (Mattheüs 11:28) Hoe weinig de Heere Jezus hier een algemene nodiging en aanbieding aan alle hoorders bedoelt, blijkt zeer klaar uit de voorafgaande verzen (25-27). Het was Zijns Vaders welbehagen sommigen te leiden ten eeuwigten leven en anderen te stellen tot vaten

des toorns. Dezen onthield Hij daarom in Zijn soeverein welbehagen de genade die Hij geen schenken wilde.

Pag. 98 Geven we acht op de opdracht die Jesaja kreeg, toen hij geroepen tot de dienst uitgezonden werd van 's Heeren wege, om te prediken. (Jesaja 6:9-11). (...)

Een kind kan zien dat in deze predikopdracht van een algemeen genadeaanbod geen sprake is. God wil niet dat het volk zal zien en horen. God wil hun bekering niet. Hij wil, dat het hart van het volk vet, hun oren zwaar en hun ogen blind worden.

God geeft Zijn Woord, maar Zijn bedoeling met Jesaja's prediking is geen algemeen, welmenend aanbod van genade en zaligheid. Het zal voor het overgrote deel van het volk niet tot bekering strekken. Het zal voor hun hart geen vrucht dragen. Integendeel, het zal hun een prediking der verharding zijn.

Pag. 99 (...) (Lucas 8:9 en 10, vergelijk Marcus 4:10-12 en Mattheüs 13:10-17).

Pag. 100. Ook Johannes haalt Jesaja 6 aan en weer komt dat `opdat' duidelijk uit (Johannes 12:37-41) (...)

Christus had zovele tekenen gedaan tot overtuiging. Sommigen gaven er acht op en geloofden, anderen niet. Dat komt, zegt Johannes (vs. 38) omdat hen de arm des Heeren niet geopenbaard was.

Pag. 102 (...) (2 Korinthe 2:14-17)

Wie is tot deze dingen bekwaam? Was daarom de verzuchting van de apostel. Als hij maar Gode een goede reuk van Christus mocht zijn in hen, die zalig worden en in hen, die verloren gaan. Want zulke dienaars worden door God aangenomen, wat ook de uitslag van hun prediking moge zijn.

Tot zover Scholten

Vergelijk hiermee de leer van Hoeksema, a.w.

Pag. 88 Verder vestigen we de aandacht op een ander woord van den Heiland, dat ge kunt vinden in Matth. 11:25, 26: (...)

Pag. 90 Het was van eeuwigheid Gods welbehagen geweest om sommigen ten eeuwigen leven te voeren, anderen tot vaten des toorns te stellen.

Pag. 84 Allereerst brengen we voor de aandacht der lezers Jes. 6:9-11. Daar lezen we: (...)

Pag. 85 Maar aan de andere kant is het het Gods wil en doel met deze prediking van Jesaja, dat het volk niet verstaat en bemerkt in geestelijken zin. Integendeel. Het woord en de prediking van Jesaja moeten naar Gods bedoeling dienen, om het hart des volks vet te maken, hunne ooren zwaar, opdat het niet zie met zijne ogen, hoore met zijne ooren en versta met zijn hart; en opdat het zich niet bekere en de Heere het niet geneze. Dat is de bedoeling Gods met de prediking van Jesaja tot het volk, waarvan hier sprake is.

Pag. 86 Wij besluiten dat dit gedeelte der Schrift het zeer duidelijk leert, dat naar de bedoeling Gods de prediking van Jesaja geen algemeen en welgemeend aanbod van genade en zaligheid was, maar terwijl zij moest dienen om het overblijfsel te behouden, de Heere toch voornamelijk de anderen er door bedoelde te verharden.

Pag. 87 Niet minder wordt het tegenovergestelde van ds. Keegstra's voorstelling geleerd in Markus 4:11, 12: (...)

Pag. 91 Voorts zouden we willen wijzen op Johannes 12:39,40: (...)

Pag. 91/92 Doch let er op:

1. dat de apostel Johannes hier een verklaring geeft van een zeker feit, dat destijds werd waargenomen. Het feit was, dat de Heiland gepredikt had, dat Hij vele teekenen gedaan had, en

dat toch, niettegenstaande dit alles, velen niet in Hem geloofden. (...)

2. Dat de Evangelist dit eerst zo verklaart, dat dit van den Heere was, en dat er daarom niets was om bezorgd over te zijn (...).

Pag. 95 Het is het bekende woord uit II Cor. 2:14-16: (...)

Door de bediening des Evangelies, zoo schrijft de apostel, zijn zij een reuke van Christus. En altijd zijn zij van Christus een goede reuke Gods, dat is eene reuke, die Gode welbehagelijk is, beide in degenen, die verloren gaan en in degenen die behouden worden.

In deze parafrase van Hoeksema's woorden heeft Scholten de opvatting van Steenblok niet weergegeven. De mening dat hij, die iets aanbiedt, daarmee betuigt dat hij het aangeboden goed geven wil aan ieder, wie hij zijn aanbod doet, omdat het anders geen oprecht aanbod zou zijn is zo niet terug te vinden bij Steenblok. Als Steenblok schreef over een aanbod in letterlijke zin, maakte hij dit bezwaar niet. Zijn bezwaren kwamen dan voort uit de particuliere verzoening. Ook als Steenblok schreef over aanbieden in de zin van voorstellen, gold dit bezwaar niet, evenmin als wanneer het ging om voorwaardelijk aanbieden. Weliswaar bestreed Steenblok dat de algemene roeping of aanbieding wil zeggen dat God alle hoorders genade wil geven, maar dat deed hij bij het behandelen van een zijns inziens verkeerde interpretatie van het woord welmenend. Dat men alleen datgene aan kan bieden wat voorradig is, en dat het aanbod van genade gezien de particuliere verzoening niet algemeen kan zijn, is wel een argument dat Steenblok zelf heeft aangevoerd. Het is zelfs waarschijnlijk dat hij dit argument van Hoeksema heeft overgenomen.

Dat wie iets aanbiedt daarmee het verlangen toont dat de ander het zal aannemen, en dat God in het algemeen aanbod daarom verondersteld wordt te verlangen naar de zaligheid van alle mensen, komt niet op deze wijze bij Steenblok voor. Opnieuw is het zo dat dit probleem verholpen wordt door een voorwaardelijk aanbod. Blijkbaar heeft Scholten niet ingezien dat Hoeksema een voorwaardelijk aanbod nog remonstrantser vond dan een onvoorwaardelijk aanbod, terwijl Steenblok juist een voorwaardelijk aanbod leerde. Dit bezwaar voerde Steenblok alleen aan tegen een onvoorwaardelijk aanbod.

Dat stelt direct het volgende deel van Scholtens betoog als onjuist terzijde. Hoeksema dacht dat wie iets aanbiedt, daaraan geen voorwaarde verbindt, of alleen een zodanige waarvan hij weet dat de ander die vervullen kan, omdat het aanbod anders een spotten met de ander wordt. Maar Steenblok heeft altijd de voorwaardelijkheid van het aanbod benadrukt. Steeds opnieuw schreef hij dat het aanbod gedaan wordt met bevel of onder voorwaarde van bekering en geloof. Hij was er diep van overtuigd dat een mens uit zichzelf niet kon geloven of zich kon bekeren, maar was van mening dat God desondanks geloof en bekering kon eisen, omdat God de mens goed geschapen heeft en deze door eigen schuld onmachtig is aan Gods eis te voldoen. Op dit punt gaat Scholten in zijn zogenaamde weergave van de leer van Steenblok duidelijk mis, en dat heeft gevolgen voor andere delen van zijn beschrijving van Steenbloks leer.

De diverse schriftplaatsen worden gelaten voor wat ze zijn. Het zou te ver voeren om van elke schriftplaats na te gaan of Steenblok daaraan dezelfde interpretatie gaf als Hoeksema en Scholten. Duidelijk is, dat Scholten in een deel van zijn artikel over de leer van Steenblok, geen juiste weergave biedt van diens leer, maar een parafrase van een geschrift van Hoeksema.

Wat Scholten schrijft over de persoonlijke evangelieverkondiging is correct. Steenblok kende de belofte en de troost van het evangelie alleen toe aan degenen die hun ellende kenden en zou nooit aan ieder persoonlijk verkondigen dat de genade voor hen is.

Zijn beschrijving van Gods handelen met de verworpenen is daarentegen weer sterk gekleurd door Hoeksema. Steenblok zou niet ontkennen dat elke daad van God met betrekking tot de verworpenen hen leidt tot de verdoemenis, maar heeft dat nooit zo benadrukt als Hoeksema. Het hoort in een beschrijving van Steenbloks leer daarom feitelijk niet thuis.

Scholtens beschrijving van Steenbloks leer blijkt *slechts op enkele punten geheel correct te zijn*. Er staan een aantal onjuistheden in. Voor een deel zijn die daaruit te verklaren dat Scholten zich in zijn beschrijving van Steenbloks leer niet heeft laten leiden door de woorden van Steenblok, maar door die van Hoeksema.

Ook op punten waarin Steenblok van Hoeksema verschilde, zoals het voorwaardelijk zijn van het aanbod, volgde Scholten Hoeksema's geschrift. Scholtens opmerking dat hij niet uit de geschriften van Steenblok heeft willen citeren omdat hij vooral de Schrift wilde laten spreken, komt wel in een heel merkwaardig licht te staan, nu aangetoond is dat hij zich wel door Hoeksema heeft laten leiden, zelfs in de keuze en bespreking van de schriftplaatsen.

13. Het bevel van geloof

Het ontbreken van het bevel van geloof is een grote inconsistentie tussen Steenbloks theorie over de prediking en zijn prediking zelf. In zijn artikelen legde hij grote nadruk op dit bevel. In zijn dogmatiek schreef hij zelfs dat de uitwendige roeping de mens niet alleen vasthoudt aan Gods bevel, maar dat zij de eis van bekering en geloof nog sterker aandringt, 'met al de zedelijke aanrading van de uitwendige roeping.' 30

Maar van een krachtig beklemtonen van de eis van geloof is in Steenbloks preken niets te bespeuren.

De vraag rijst daarom wat de eis tot geloof bij Steenblok eigenlijk inhield. Steenblok wilde de mensen niet oproepen tot slechts een historisch geloof of een tijdgeloof, maar tot het zaligmakend geloof.³¹

Dat zaligmakend geloof bestaat o.a. in het vertrouwen dat de zonden om Christus wil vergeven zijn. In het geheel van Steenbloks theologie kan niet iedereen worden opgeroepen te vertrouwen dat de zonden om Christus' wil vergeven zijn. Dit vertrouwen kan volgens hem bovendien pas beoefend worden na de ontdekking door de wet. Hier is Steenbloks theologie inconsistent. Enerzijds benadrukte hij dat de hoorders van de prediking geroepen worden met een zaligmakend geloof te komen. Maar anderzijds was het voor Steenblok onmogelijk om het zaligmakend geloof daadwerkelijk van alle hoorders te eisen. Een onderscheid tussen het toevluchtnemend en het verzekerd geloof, zoals dat in hoofdstuk 3 bijvoorbeeld bij Turretini beschreven is, had uitkomst kunnen bieden, maar dat onderscheid ontbreekt in Steenbloks dogmatiek. Het aannemen van Christus is niet geschikt om te dienen als inhoud van de eis tot geloof. Steenblok noemt dit aannemen weliswaar als een kenmerk van het ware geloof, maar niet als de inhoud ervan. 32

De vraag wat in de theologie van Steenblok de inhoud van de eis tot geloof is, blijft derhalve onbeantwoord. Dat is op zijn minst merkwaardig voor een theoloog die zo sterk de nadruk heeft gelegd op de eis of voorwaarde van geloof en bekering. Nog merkwaardiger is het dat die eis tot geloof in zijn preken nooit tot onbekeerden gericht wordt. Wellicht is dat het resultaat van het feit dat Steenblok nooit heeft gedefinieerd wat de inhoud van de eis tot geloof is.

Als hypothetisch antwoord kan gezegd worden dat de eis tot geloof in Steenbloks theologie inhoudt dat ieder mens de plicht heeft om, overtuigd van zonde en schuld, de belofte en Christus aan te grijpen.³³

Het erkennen van eigen zonde en schuld zou dan samenvallen met het aannemen van Christus en de beloften. Maar doorgaans wekt Steenblok de indruk dat de mens eerst van zonde en schuld wordt overtuigd, en daarna pas zicht krijgt op Christus en de beloften.³⁴

Daarbij is niet alleen sprake van een logische orde, maar evenzeer van een chronologische orde. Dat komt overeen met Steenbloks preken, waarin de onbekeerden nooit, maar de bekommerden wel tot geloof worden opgeroepen.

In dat geval kan er in Steenbloks theologie geen sprake zijn van een algemene oproep tot zaligmakend geloof. Zijn theoretische nadruk op de eis van het geloof is dan niet alleen inconsistent met zijn praktijk in de prediking, maar ook met zijn theorie zelf. Als een onbekeerde niet tot geloof in Christus opgeroepen kan worden, heeft hij geen directe verantwoordelijkheid ten opzichte van Christus. Hij kan weliswaar alleen door Christus behouden worden, en dit moet hem ook verkondigd worden, maar zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van Christus is indirect. Eerst moet de zondaar zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de wet zien, alsmede zijn onmacht om de wet te vervullen. Pas als hij daardoor tot kennis van zijn ellende en tot boetvaardigheid gebracht is, heeft hij het recht en de plicht om zich tot Christus te wenden. En pas dan kan de zondaar opgeroepen worden tot geloof.³⁵

Zo beschouwd is niet het ontbreken van het bevel tot geloof in zijn de preken een inconsistentie en anomalie in het geheel van zijn theologie, maar juist de nadruk op dat bevel in zijn artikelen.

Deze problematiek wordt nog versterkt door het gegeven dat Steenblok belofte en geloof in een

gesloten cirkel plaatste. Het geloof richt zich op de belofte, maar de belofte wordt alleen aan de gelovigen gedaan. Een ongelovige heeft geen recht op de belofte, daarom kan niet van hem geëist worden dat hij geloof beoefent.

30 GD, 1626.

31 Zie bijvoorbeeld 00W, 28 en GD, 1842.

32 GD, 1824, 1825, 1828, 1829, 1839, 1845.

33 Vergelijk bijvoorbeeld zijn preek over het pleiten van een wees. Wees, 154-172

34 Vergelijk bijvoorbeeld GD, 183o.

31 Vergelijk bijvoorbeeld BG, 162, 171-172.

Tot zover Rouwendal.

Dienaars van Gods Woord hebben een voorname taak om de Wet te preken als kenbron van zonde en schuld, opdat er plaats zal komen voor Christus als het Lam Gods wat de zonde der wereld wegneemt. Anders krijgt met een oppervlakkig, wetteloos Evangelie. Maar het is droevig dat men het plaatsmakend werk zo inkleedt als we zien wat hierboven gebeurt. Bedrog in het kerkelijk leven is erg, maar bedriegen in de leer der Waarheid onder het motto van 'de zuivere waarheid' om eigen inzichten te verbreiden is een grote zonde. Het komt hierin weer heel duidelijk uit dat Scholtens inzichten gebaseerd waren op de leringen van dr. A. Kuiper, uitgezonderd o.a. de leer van de veronderstelde wedergeboorte. Gods oude volk waarschuwde dat in dit stelsel de eenvoudigheid des geloofs die in Jezus Christus is, ontbreekt, of bijna ontbreekt.

Een dienaar van het Evangelie heeft boven alles de Wet te prediken als een tuchtmeester tot Christus, opdat Christus verheerlijkt wordt en een gestalte krijgt in de ziel. *Ik ben door de wet aan de wet gestorven, opdat Christus in mij leven mag*, zegt Paulus tot de Galaten, die de Heerlijkheid van Christus verduisterden door wettische inmengels.

God de Vader sprak tweemaal uit de hemel de woorden: *Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in Wie Ik een welbehagen heb; hoort Hem!* Christus is het Centrum van het Evangelie, omdat Hij het Centrum is in de Heilige Drie-eenheid. En dit getuigenis werd gehoord van de Apostelen, toen wij met Hem op de heilige Berg waren, schrijft Petrus. Dit getuigenis wordt nu nog gehoord door de prediking waarin alles schade en drek gerekend wordt om de uitnemendheid van Christus. De Vader getuigt door het Woord, de Zoon getuigt van Zijn eeuwige Borgstelling en de Heilige Geest getuigt mede in ons hart; dat de Vader verzoend is in Zijn Zoon.

Het verminderen van de eer en leer van Christus is de grootste zonde onder het Evangelie. De getuigenis van de Drie-enige God wordt daardoor verdonkerd. Dit is een van de grootste rampen die een kerk kan treffen.

Het aanbod van genade en '1953' (4) Saambinder 30 mei 2003.

De belangrijkste en boeiendste gedeelten van het onderzoek van Rouwendal behoort het hoofdstuk over Steenbloks preken. Daarin gaat hij na hoe de theoretische standpunten van de Goudse predikant over de *uitwendige roeping en het aanbod van genade* zijn terug te vinden in zijn preken. Er zijn er vierentwintig beschikbaar. Het is jammer dat de schrijver de inhoud van de preken niet bespreekt in de volgorde van het tijdstip waarop de preken werden gehouden. Dat zal hij niet meer hebben kunnen achterhalen. Het zou het mogelijk gemaakt hebben om na te gaan of de ontwikkeling in het denken over het aanbod van genade, die reeds ter sprake kwam, zich ook in de preken weerspiegelt. In ieder geval is het resultaat van het onderzoek van deze preken ook nu uiterst belangwekkend.

De plaats van de predestinatie

Rouwendal trekt uit zijn onderzoek de conclusie dat de preken van Steenblok niet worden beheerst door de leer van de dubbele predestinatie. Er is slechts één preek met een overwegend dogmatisch karakter waarin de verkiezing enige nadruk krijgt (blz. 89).

Daarmede wijkt Rouwendal af van de opvatting van een kritisch kerkhistoricus als C. Graafland en van een geestverwant van Steenblok als L.M.P. Scholten. Volgens Scholten zou Steenblok van mening zijn dat de prediking haar uitgangspunt dien te nemen in de verkiezing om vervolgens te verkondigen hoe Christus het op zich genomen heeft om de uitverkorenen te verlossen.

Hoewel de vandaag nog beschikbare preken dat niet aangeven, ben ik geneigd om Graafland en Scholten op dit punt bij te vallen. "1953" ligt verder van ons af dan wij wel denken. Er zijn al veel historische gegevens verloren gegaan. Het onderzoek van de vierentwintig preken zegt wel iets, maar niet alles. Dat geldt te meer als de preken niet precies in de tijd kunnen worden geplaatst.

Zoals Scholten over de prediking van Steenblok schrijft, zo werd de prediking van Steenblok ervaren in de gemeente van Stolwijk waar ik opgroeide. Een ouderling van deze gemeente kreeg in de tijd toen de tegenstellingen zich toespitsten een ernstig meningsverschil met Steenblok over het feit dat hij elke preek liet beginnen met de verkiezing. Toen hij de volgende keer - de Goudse predikant was consulent - dat opnieuw deed, weigerde de ouderling hem de hand.

De ellendekennis en de orde van wet en evangelie

In het vorige artikel kwam reeds ter sprake dat Steenblok de noodzaak van de persoonlijke kennis van de ellende sterk accentueerde. Hij waarschuwde steeds tegen het aangrijpen van het evangelie met een waangelooft. Wie echter deze waarschuwing ter harte wil nemen, moet niet alleen de persoonlijke kennis van ellende hebben, maar ook wéten dat hij de "réchte" ellendekennis heeft. Eerst dan kan hij geloof oefenen.

Terecht signaleert Rouwendal dat deze benadering kan leiden tot pastorale nood. Slechts in één preek - een kerstpreek - gaat Steenblok op deze nood in. Dan merkt hij op dat Christus alles bezit wat een (overtuigde) zondaar nodig heeft. Een zondaar behoeft niets anders mee te brengen dan gebrek. Vervolgens zegt hij: "En drukt het u, dat ge ook dat niet bij uzelf vinden kunt, dat Kind brengt alles mee..." (blz. 101).

Een dergelijke zin is echter een uit zondering in de beschikbare preken. De kennis der ellende werd naar onze indruk eenzijdig benadrukt. We ontkomen niet aan de indruk dat de twee-eenheid van wet en evangelie in de preken van Steenblok soms praktisch werd ontkoppeld. Hij gaat in een preek zelfs zover, dat hij de zelfkennis één van de gronden van het geloof noemt (blz. 101).

Hierbij plaats Rouwendal de juiste opmerking dat men dan voor het zaligmakend geloof een grond in de mens zoekt, die weliswaar door God is gewerkt, maar niettemin een grond in de mens blijft (blz. 131-132).

De oproep tot bekering en geloof

Steenblok verbond in zijn dogmatische beschouwingen aan de uitleg van "aanbieden" als "voorstellen" de oproep tot bekering en geloof. Rouwendal heeft dat in zijn studie heel overtuigend aangetoond. Maar in de praktijk van de prediking blijken de dingen toch wat anders te liggen. Slechts in de helft van Steenbloks preken komt een korte, directe oproep tot bekering voor. In de andere preken is die oproep alleen indirect aanwezig, terwijl ze enkele malen ontbreekt, zoals in de preek over Handelingen 2:37-39 over "De roepstem tot bekering op de Pinksterdag."

Daarbij tekent de schrijver aan: "Steenbloks preek over de roepstem tot *bekering* is zelf geen roepstem tot bekering" (blz. 94.)

Nog opvallender is dat de oproep tot *geloof* aan de onbekeerden gehéél ontbreekt, tenzij in aansporingen om God "te zoeken" of Hem "aan te roepen."

De schrijver draagt daarvoor verschillende verklaringen aan, die voor hem geen van alle afdoende zijn. Voor een deel kan het ontbreken van de oproep worden verklaard uit de afkeer van Steenblok tegen het "opdringen" van het geloof, door sommige voorstanders van het algemeen aanbod en zijn vrees voor "zielbedervend" waangelooft.

Een andere reden voor het ontbreken van de oproep tot geloof aan de onbekeerden kan worden gezocht bij de geloofsopvatting van de Goudse predikant. Het vertrouwen behoorde tot het wezen van het geloof en kan daarom als oefening pas plaatsvinden "na de ontdekking uit de wet."

Iemand oproepen tot geloof betekende voor Steenblok hem op te roepen tot het geloof dat zijn zonden vergeven zijn. Hij maakt volgens Rouwendal geen onderscheid tussen de verschillende trappen van het geloof.

Nergens vinden we bij Steenblok een verwijzing naar toevluchtnemend geloof, een onderscheiding die reeds werd gebruikt door oude gereformeerde theologen, zoals Turretini. Ieder kan in hun benadering tot toevluchtnemend geloof opgeroepen worden. De oproep: "Geloof dat Christus voor u gestorven is", kan alleen gedaan worden aan hen die daadwerkelijk de toevlucht tot hem nemen (blz.97-98).

De schrijver van Het aanbod van genade beschouwt het ontbreken van de oproep tot geloof aan onbekeerden als een gebrek aan samenhang in de theologie van Steenblok. Hij formuleert zijn oordeel nogal terughoudend. Misschien is er sprake van een "anomalie", een onregelmatigheid of tegenstrijdigheid (blz. 106).

Dat is echter, naar het mij voorkomt, in het licht van de Schrift zéker het geval. De Heere Jezus predikte in Galiléa bij Zijn optreden tot allen die Hem hoorden: "De tijd is vervuld en het Koninkrijk Gods nabijgekomen; bekeert u en gelooft het Evangelie" (Markus 1:15).

Een verschil in klimaat

Het bovenstaande maakt duidelijk waarom veel tijdgenoten van dr. Steenblok in zijn prediking een zekere eenzijdigheid hebben beluisterd. Hij ademde toch in een wat ander klimaat dan de bekende oude schrijvers, die het aanbod van genade brachten.

Bij wijze van illustratie geef ik een uitspraak uit een vroeger in onze gemeenten veel voor de leesdiensten benutte prekenbundel van Joh. Beukelman (1704-1757). In een preek over Johannes 3:16, waarin hij zich tot de onbekeerden richt, zegt Beukelman: "Ach! Kreegt gij dan nog eens lust om van die wonder liefde Gods voor u ook gebruik te maken? Eer het te laat zal zijn / nu word zij u nog aangeboden. Niemand denke / mijne zonden zijn zoo groot / en mijn misdaden zoo meenigvuldig / zoude God mij zijne liefde en zijnen Zoone ook wel aanbieden? Laten uw zonden zoo groot zijn als ze willen / laten ze tot den Hemel toe op gehoopt zijn / nog grooter is de kracht van Gods oneindige liefde, van Gods eenig geborenen Zoone, en van zijne verdiensten..." (Uitgelezen Keurstoffen II, blz. 240).

Ondanks het beroep dat Steenblok deed op de oude schrijver J.C. Appellius (1715-1798) blijft ook bij Appellius het verschil in klimaat treffend. Appellius omschrijft met Steenblok in *De Hervormde leer* (1769) aanbieden als voorstellen. Deze vooraanstaande Groningse theoloog stelt echter Christus aan de onbekeerden voor met recht, plicht en aandrang om Hem aan te nemen en te gebruiken (blz. 112).

Appellius wees volgens Rouwendal met Steenblok de vereenzelviging van aanbod en belofte af, maar tegelijkertijd merkt hij op dat de aanbieding algemeen en onvoorwaardelijk is. De beloften worden gedaan aan allen die onder het evangelie leven, doch onder voorwaarde van een levend geloof De schrijver tekent hierbij terecht aan: "Als Steenblok gebruik gemaakt

heeft van Appelius, dan heeft hij dat maar ten dele gedaan"(blz. 23-24, 112).
(wordt vervolgd)

Het aanbod van genade en '1953'. (5)

Aan het einde van zijn eerste studie komt Rouwendal tot de conclusie dat de strijd over het aanbod van genade niet mag worden gebruikt als de enige en diepste verklaring van de breuk in 1953. Die strijd moet worden gezien in het kader van de toenmalige situatie van de Gereformeerde Gemeenten. De bladzijden die hij daaraan wijdt, berusten voor een deel op de bestaande schaarse literatuur. Het andere deel is kennelijk gebaseerd op gesprekken met tijdgenoten van dr. Steenblok, hoewel dat niet in het notenmateriaal wordt aangegeven. De schets die Rouwendal biedt op blz. 135-139, geeft, op enkele details na, in het algemeen een goede typering van de situatie rond 1953.

Ontbindende factoren

We zouden ook kunnen zeggen dat 1953 kan worden verklaard uit een complex van factoren. Terecht wijst Rouwendal op de persoonlijke factor, die in de kerkgeschiedenis vaak van groot belang is. Steenblok vervreemde door zijn kritische en nagenoeg compromisloze houding ook mensen van zich die in leerstellig opzicht dicht bij hem stonden (blz. 138).

Dat gebeurde ondermeer door zijn herhaalde kritiek in de Goudse Kerkbode op De Saambinder, die onvoldoende afstand zou nemen van ds. R. Kok na diens schorsing en heengaan in 1950.

De schrijver is zich ook bewust van het verschil in karakter en optreden tussen ds. C. Steenblok en ds. G.H. Kersten (blz. 9-10, 137). De laatste bleef tot het einde van zijn leven gericht op het overbruggen van de tegenstellingen die hij zag groeien.

Kersten overtrof naar mijn mening Steenblok, die zijn gewaardeerde medewerker en beoogde opvolger was als docent, in contactuele eigenschappen, in didactische bekwaamheid, in samenbindend vermogen en in gezag.

Naast deze persoonlijke factor komen ook andere factoren in aanmerking die mede de breuk van 1953 hebben beïnvloed. Ik noem er enkele.

Er bestond reeds geruime tijd veel irritatie over opzet en inhoud van het onderwijs dat dr. Steenblok aan de studenten gaf. Het ongenoegen over de gang van zaken bij de verkiezing van het moderamen voor de synode van 1950, die Kok zou schorsen, werkte nog na. Een groep predikanten had toen op onbroederlijke wijze van te voren vergaderd om afspraken te maken over de samenstelling van het moderamen.

Dr. Steenblok en ouderling H. Bas organiseerden landelijke ouderlingenconferenties en gaven brochures uit met een polariserend karakter. Het een en ander geschiedde niet met toestemming van de kerkelijke vergaderingen.

Enkele factoren op de achtergrond van "1953" - de verhouding tussen Kok en Steenblok en de wijze waarop Steenblok theologiseerde - komen ook in het boek van Rouwendal ter sprake.

Kanttekening bij een hypothese

Hij gaat uit van de hypothese - een nog te bewijzen veronderstelling - dat de verschijning van het *Kort historisch overzicht* (1947) van Ds. G.H. Kersten waarschijnlijk heeft bijgedragen aan de kritische houding van Steenblok tegenover ds. R. Kok sedert 1948 (blz. 114). In dit boekje wees Kersten immers het algemeen aanbod van genade aan alle mensen, zoals dat in de negentiende eeuw bij de Chr. Afscheidenen werd gebracht, af.

Het komt mij voor dat deze veronderstelling niet houdbaar is. De kritische houding van Steenblok is van eerder datum. Kok richtte zich op 20 juni 1944, negen dagen voor de opening van de Generale Synode, in een persoonlijk schrijven tot de leden van de synode met een klacht over de nogal afwijkende opvattingen over de algemene genade, die Steenblok recent had uitgedragen op een vergadering van onderwijzers.

De brief, die uiteraard niet wettig ter tafel was, heeft de verhouding tussen ds. G.H. Kersten, toen preses van de synode, en ds. R. Kok ernstig verstoord. De brief beoogde kennelijk het uitlokken van een discussie over de leer van Steenblok en het blokkeren van diens definitieve benoeming als docent. Dit voorval moet wel geleid hebben tot een kritische houding van Steenblok tegenover Kok.

Actie en reactie

Die kritische benadering zal nog zijn toegenomen door een opvallende reeks publicaties van ds. Kok tussen 1945 en 1948. Daarin beklemtoonde hij de betekenis van "de beloften van het evangelie" en de verantwoordelijkheid van de mens. Het is niet altijd even helder wat de uitdrukking "de beloften van het evangelie" bij Kok inhoudt. Soms bedoelde Kok daarmee zonder meer dat het aanbod van genade tot alle hoorders van het evangelie komt. Soms accentueerde hij heel sterk dat "de beloften van het evangelie" aan élk lid van de gemeente zijn geschonken. Hij maakte dan vaak niet duidelijk of het daarbij gaat om de schenking van de algemene beloften in de aanbieding van de genade óf om de beloften van het verbond, die alleen vermaakt zijn aan degenen die de Vader aan Christus heeft gegeven.

Steenblok heeft uit deze publicaties ongetwijfeld geconcludeerd dat er bij ds. Kok sprake zou zijn van de drieverbondenleer. Hij publiceerde in die jaren in *De Saambinder* twee lange reeksen artikelen: *Af te wijzen verbondsbeschouwingen* (1946) en *Wie behoren wezenlijk tot het genadeverbond?* (1947-1948).

Daarin werd de leer van de drie verbonden en het gevoelen dat de beloften zowel aan de verworpenen als aan de uitverkorenen zouden zijn geschonken, nadrukkelijk afgewezen. De verantwoordelijkheid van de mens werd in deze artikelenreeksen genoemd, maar van een grondige bespreking van deze verantwoordelijkheid, die naar de leeruitspraak van 1931 is het bijzonder wordt vergroot door de ernstige aanbieding van Christus in het evangelie, was nauwelijks sprake. De strikt theoretische benadering van het onderwerp moet bij ds. R. Kok een reactie hebben opgeroepen. Daardoor werd de ontwikkeling van de door hem voorgestane belofteprediking mede bepaald en versneld. De uitwerking daarvan zou steeds meer bezwaren oproepen.

Schaduwzijde

Rouwendal heeft wat te weinig oog voor de schaduwzijde van de scholastieke denkwijze uit de 17e eeuw, waarin Steenblok was gevormd.

Zo onderkent de schrijver niet het tastbare waarheidsgehalte in de kritiek van ds. L. Rijksen op het scholastieke redeneren van Steenblok (blz. 137).

Steenblok was daarin doorkneed door zijn studie van theologen uit de periode van de Gereformeerde Orthodoxie die voor academische doeleinden gebruik maakten van de scholastieke methode. De scholastieke methode verdient waardering als ze dienstbaar is om kennis te ordenen, begrippen te verhelderen en te definiëren. Ze brengt tot nadere conclusievorming door middel van scherpe onderscheidingen. Ze kan echter ook leiden tot verzelfstandiging van het logisch denken en daarmee tot overschatting van de rede en onderschatting van het geloofsgeheimenis.

Steenblok is, uitgaande van een zuivere intentie, naar het mij voorkomt niet geheel ontkomen aan de neiging om ten aanzien van het aanbod van genade aan alle hoorders en Gods verkiezend handelen tot een logisch sluitende gedachtegang te komen. Een zin uit de pen van

Rouwendal illustreert dat: "Geloven en beloven worden (...) door Steenblok in een gesloten cirkel geplaatst" (blz. 98, vgl. blz. 129).

Heel tekenend is ook, om maar iets te noemen, hoe hij met behulp van de logica in de brochure *Afbakening* (blz. 32) de tekst uit 2 Corinthe 5:20 weet dienstbaar te maken aan zijn gedachtegang dat de genade niet wordt aangeboden, maar voorgesteld: "Immers... vervolgensook hier dus...."

Ds. G.H. Kersten had deze tekst in de Korte Lessen over Kort Begrip uitgelegd als een tekst die spreekt over de aanbidding van de genade aan alle hoorders.

De analytische geest van Steenblok kon soms doorredeneren tot het uiterste. Rouwendal geeft daarvan een treffend voorbeeld in een voetnoot (blz. 62). Zo kan men ook een persoon via een aantal denkstappen iets toedichten dat hij noch gezegd heeft, noch voor zijn rekening neemt. Dat kon ook betekenen dat hij iemand als ds. Verhagen al redenerend een positie toekende, die deze predikant niet innam, niet wilde innemen en ook nooit ingenomen had. Daardoor werden de tegenstellingen nodeloos verscherpt.

Overigens hanteert Rouwendal zelf in het slot van zijn studie in het streven om helderheid te scheppen in het gebruik van begrippen als "aanbieden" en "voorwaarden" een vorm van moderne logica, waarbij vragen zijn te stellen.

De taaltheorie van Ludwig Wittgenstein (1889-1951), die uitmondde in de zogenaamde analytische wijsbegeerte, zal hem daartoe wel hebben geïnspireerd (blz. 147, 149, 160). Wordt de gereformeerde theologie echter werkelijk geholpen met het gebruik van onderscheidingen als aanbodsvoorwaarden, aannemingsvoorwaarden, pre-aannemingsvoorwaarden, postaannemingsvoorwaarden... (blz. 169)?

Het pleidooi van Rouwendal voor begripsverheldering is waardevol, maar ook bij hem is het gevaar van een overdosering van termen uit de logica en het vruchteloze doorredeneren niet ondenkbaar. Het komt mij voor dat de theologische bezinning ten dienste van de gemeente méér gediend is met een benadering in de lijn van Calvijn, waarbij de taalkundige inhoud van de Bijbelse kernbegrippen centraal staat.

Afwijking van de hoofdstroom van de gereformeerde traditie

Deze kanttekeningen bij het boek van Rouwendal willen aangeven met hoeveel interesse ik zijn onderzoek heb gelezen. Ze beogen niets af te doen van mijn waardering voor zijn studie. Hij schrijft niet vanuit een partijkeuze, maar vanuit de oprechte intentie om de bronnen te laten spreken en te komen tot een evenwichtige beoordeling.

De schrijver relativeert terecht de betekenis van dr. Steenblok in het licht van de kerkgeschiedenis.

In de Gereformeerde Gemeenten kon Steenblok in zijn tijd door zijn opleiding een vooraanstaande plaats innemen, maar in de Geref. Kerken viel hij niet op. Hij stond als theoloog in de schaduw van mensen als H. Bavinck en viel bij oudere theologen als Calvijn, Voetius en Turretini geheel in het niet (blz. 140). Dat laatste zal waar zijn, maar wie van ons zou zich wél met Calvijn en Voetius durven vergelijken?

Het oordeel van Rouwendal over Steenblok is welwillend, maar tegelijkertijd kritisch. In een vorig artikel kwam het opvallende verschil in klimaat tussen de bekende oude schrijvers als Joh. Beukelman, A. Hellenbroek en A. Comrie ter sprake. Rouwendal duidt dit verschil in klimaat bij Steenblok als een afwijking van de hoofdstroom van de gereformeerde traditie.

Ik geef zijn motivering hier weer.

Als de eerste en meest opvallende aanwijzing noemt hij het ontbreken van een oproep tot geloof aan de onbekeerden. Verder zijn er nogal wat gereformeerde theologen die met Steenblok de beloften van het genadeverbond beperken tot de uitverkorenen. Toch predikten

zij - denk aan Appellius - Christus en de beloften op een zodanige wijze, dat ook een onbekeerde er in zekere zin werkzaam mee kon en moest worden. Tenslotte werd in de gereformeerde traditie als regel niet de indruk gewekt dat een mens eerst moest weten, dat hij een échte overtuiging van zonde en schuld had alvorens door het geloof tot Christus te vluchten (blz. 113). (wordt vervolgd)

Het aanbod van genade en '1953' (6)

De Saambinder, 12 juni 2003

... aanknopingspunt biedt het toch wel *zeer verrassende gegeven dat de door Steenblok en Vergunst gegeven omschrijvingen van het aanbod van genade volgens Rouwendal verregaand met elkaar overeen, zij het dat de eerste het geheel benoemt als 'aanbod van genade' en dr. Steenblok niet"* (blz. 198).

(Tekst niet verder beschikbaar op Digidbron)

Het Evangelie, de schat van de kerk, door Ds. C. Harinck

Reformatorsch Dagblad 2003 juni 21

Wanneer we na vijftig jaar terugzien op de gebeurtenissen uit 1953 ontdekken we, hopelijk aan beide zijden, dat er fouten zijn gemaakt. Voor een werkelijke oplossing is het echter belangrijk om te weten wat de aanleiding tot de breuk is geweest. Natuurlijk was er sprake van een botsing tussen personen en karakters. Er was ook een spraakverwarring over begrippen als "voorstellen" en "aanbieden", "voorwaardelijk" en "onvoorwaardelijk" enzovoorts.

Men mag echter de echte oorzaak daarmee niet zoeken te verbloemen, alsof het slechts om een spraakverwarring ging. De werkelijke oorzaak lag dieper. Dit wordt duidelijk uit het bekende schrijven dat de predikanten en de ouderlingen die voorlopig met het kerkverband van de Gereformeerde Gemeente braken, aan de generale synode van 1953 gericht hebben. Zij stellen daarin met nadruk: "Niet om personen of om persoonlijke geschillen, maar om de waarheid wille hebben wij deze stap overwogen" (blz. 1).

En op blz. 2: "Evenzeer is door ons betoogd, dat wij met alle kracht dit algemeen aanbod van genade voor alle hoorders afwijzen, waar dit naar onze overtuiging terugvoert tot de wortel van het Pelagianisme."

Zij besluiten dan op blz. 5: "Hier loopt de scheidslijn tussen ons, en hier ligt de eenzijdigheid, waarom Ds. Steenblok moest worden verwijderd als docent. Aanbieden van genade aan allen, onvoorwaardelijk aanbieden, het lokken van de hoorder met het Evangelie, het verwisselen van de orde in de prediking, daar ligt de oorzaak en de scheidslijn."

De kern van het geschil was *of er een algemeen, welgemeend en onvoorwaardelijk aanbod van Gods genade in de prediking tot de hoorders gericht moet worden of dat dit aanbod voorwaardelijk moet geschieden.*

Het laatste wil zeggen dat de roeping van het Evangelie of de aanbieding van de genade alleen gericht mag worden tot 'bewuste' zondaren. Dit zijn zondaren die hun ellende uit de wet hebben leren kennen.

Zo was dit door dr. Steenblok in de Goudse kerkbode uitgelegd. De broeders die de synode verlaten hadden, beriepen zich in het genoemde schrijven op deze visie van dr. Steenblok als zijnde hun visie op het aanbod van genade. Dit maakt dus duidelijk waar het om ging.

Ik begrijp dan ook niet hoe drs. P. L. Rouwendal kan zeggen: "Eerlijk gezegd heeft niemand mij nog duidelijk kunnen maken wat het werkelijke verschil is tussen de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland."

Wie de feiten bestudeerd heeft, moet dit toch weten! Ik kan vooral ook de eindconclusie van de studie van Rouwendal niet plaatsen als hij stelt: "De beschrijvingen van ds. Vergunst en dr. Steenblok komen dus verregaand met elkaar overeen, zij het dat ds. Vergunst het geheel benoemt als "aanbod van genade" en dr. Steenblok niet" (blz. 198).

Er zou dus alleen een verschil in benoeming van het aanbod van genade tussen dr. Steenblok en ds. Vergunst bestaan. De gronden voor deze conclusie ontbreken ten enenmale en de feiten bewijzen het tegendeel.

Ik wil op enkele feiten wijzen.

- Ten eerste: wie heeft dr. Steenblok bij het curatorium aangeklaagd over het feit dat deze van Thomas Boston en de gebroeders Erskine zei dat zij door Saumur beïnvloed waren en er een remonstrantse draad door hun opvattingen over het aanbod van genade liep? Dit gebeurde door ds. Vergunst. Het is deze beschuldiging geweest die ten slotte geleid heeft tot het ontheffen van dr. Steenbloks docentschap. Ds. Vergunst en dr. Steenblok stonden wat de leer van het aanbod van genade betreft niet zo dicht

bij elkaar als Rouwendal wil doen vermoeden. Er bestond een diepe kloof tussen het theologisch denken van ds. Vergunst en dr. Steenblok. Dr. Steenblok was wat zijn visie op het aanbod van genade betreft sterk beïnvloed door dr. Hoeksema, terwijl ds. Vergunst zich van harte verenigd wist met Boston, de gebroeders Erskine, Binning, Comrie en Brahé.

- Ten tweede: ds. Vergunst stelt zich in een uiteenzetting over het aanbod van genade met nadruk achter de uitspraak van de Dordtse Leerregels en zegt: "Zonder onderscheid, zo leren ons de Dordtse vaders, moet de belofte van het Evangelie gepredikt worden" ("Neem de wacht des Heeren waar", blz. 103). Dr. Steenblok reserveert de beloften van het Evangelie echter met nadruk voor de reeds ontdekt aan hun schuld en zonden.

Ik begrijp dan ook niet hoe *ds. Golverdingen* deze eindconclusie van Rouwendal kan onderschrijven en dit "een zorgvuldige conclusievorming" noemt. Golverdingen ziet in dit "toch wel zeer verrassende gegeven" een aanknopingspunt waarin beide kerkgenootschappen elkaar zouden kunnen vinden. Ik ben ervoor om waar mogelijk begripsverwarring te voorkomen. Wijlen ds. Vergunst, die aan de scheuring leed, heeft dit ook getracht te doen. Door het woord "voorwaardelijk" te verklaren, trachtte hij duidelijkheid te scheppen in de spraakverwarring. Hij zette vanuit een geschrift van Brahé uiteen dat men het woord "voorwaarde" op een juiste manier kan gebruiken wanneer men daaronder verstaat *dat om de beloofde zegeningen te verkrijgen aan de condities van geloof en bekering moet worden voldaan*. Maar als het om de aanbidding van het heil gaat, mag van geen voorwaarde of geschiktheid aan de zijde van de mens gesproken worden. De aanbidding van Christus moet "zonder onderscheid" en "onvoorwaardelijk" tot allen geschieden die onder het Evangelie leven.

Ds. Vergunst besluit dan zijn uiteenzetting met: "Laten we er goede nota van nemen dat niemand minder dan de door ons zo hooggeachte Comrie er zijn teleurstelling over uitspreekt dat het aanbod slechts nu en dan gedaan wordt; dat het voorwaardelijk geschiedt. Hoe zouden wij ook in onze tijd deze klacht wel de onze willen maken: O hoe troebel zijn dikwijls de wateren van het heiligdom!" (Neem de wacht des Heeren waar, blz. 111).

Laten we de discussie zuiver houden en vooral zorgen het genadige karakter van het Evangelie niet te verliezen. Daar zijn beide kerkgenootschappen mee gediend. Het gaat immers niet om bijzaken, maar om de schat van de kerk. Die schat is, naar het woord van Luther, nog altijd "het hoogheilig Evangelie van onze Heere Jezus Christus."

16. "GG raakten in 1948 in machtsvacuüm"

REF. DAGBLAD, 4 mei 2010. Jan van 't Hul

P. L. Rouwendal schrijft studie over leven en werk dr. Steenblok

KAMPEN - Het overlijden van ds. G. H. Kersten bracht de Gereformeerde Gemeenten in 1948 in een machtsvacuüm. Dat stelt P. L. Rouwendal in zijn vandaag verschenen studie over leven en werk van dr. C. Steenblok.

Ds. Kersten had dr. Steenblok weliswaar op ondubbelzinnige wijze aangewezen als zijn opvolger, maar deze werd door de breedte van het kerkverband niet als zodanig geaccepteerd, stelt Rouwendal.

Na Kerstens overlijden was Steenblok de enige docent aan de predikantenopleiding van de Gereformeerde Gemeenten. Een poging van **ds. A. Verhagen** om op een predikantenconferentie een tweede docent te benoemen, slaagde niet. [bewijs ontbreekt]

'Het giste ondertussen flink', schrijft Rouwendal, redacteur bij uitgeverij De Groot Goudriaan in Kampen.

Er ontstond theologische wrijving tussen ds. R. Kok en dr. Steenblok. Ds. Kok benadrukte de verantwoordelijkheid van de mens en gaf het algemene aanbod van genade een grote plaats in zijn prediking.

Negen dagen voor zijn overlijden schreef **ds. Kersten** een publicatie over het genadeverbond. Het was zijn laatste poging om de partijen met elkaar te verzoenen. Het was ook een correctie van beide. Ds. Kok werd gecorrigeerd in zijn verbondsopvatting. Dr. Steenblok werd gecorrigeerd op het punt van het algemene aanbod van genade. "Het was typerend voor de voorzichtige en samenbindende doch duidelijke wijze waarop Kersten wilde optreden."

Op de eerste (vervroegd bijeengeroepen) synode na het overlijden van ds. Kersten, in 1950, werd ds. Kok geschorst wegens vereenzelviging van aanbod en belofte. Dezelfde synode beëindigde het hoofdredacteurschap van De Saambinder van dr. Steenblok.

Vervolgens werd dr. Steenblok in 1953 geschorst als docent aan de Theologische School, zonder dat het docentschap een agendapunt was. Rouwendal stelt dat deze synode zich onredelijk opstelde ten opzichte van dr. Steenblok. "De vraag die de synode zich stelde, was kennelijk niet: "Is Steenblok eenzijdig in het geven van onderwijs, en zo ja: is dat dan reden tot afzetting?" maar simpelweg: "Zetten we Steenblok af, om welke reden dan ook?"

Een deel van zijn studie wijdt Rouwendal aan de persoonlijkheid en aan de "bijzondere karaktereigenschappen" van dr. Steenblok. "Hij had regelmatig moeite met het op een geschikte wijze reageren en het drong soms niet tot hem door wat in een bepaalde situatie wenselijk of onwenselijk gedrag was."

...

Daarbij was dr. Steenblok volgens Rouwendal beperkt in zijn communicatie. Hij preekte monotoon en had weinig oog voor metaforisch gebruik van bepaalde woorden.

... De boeken in dr. Steenbloks bibliotheek waren uitsluitend geordend op hoogte. Auteurs, titels en genres stonden allemaal door elkaar. Daarbij had dr. Steenblok een obsessieve belangstelling voor bepaalde onderwerpen, zoals de algemene genade en het aanbod van genade. Hij schreef de Goudse kerkbode vrijwel helemaal vol met artikelenseries over het aanbod van genade. Enz.

17. Kennismaking met dr. C. Steenblok

Saambinder 27 mei 2010. Ds. M. Golverdingen

De diepe tragiek van de kerkscheuring in de Gereformeerde Gemeenten in 1953 heeft het lange tijd onmogelijk gemaakt om voldoende afstand in acht te nemen en te komen tot een goede beoordeling. Nu er meer dan een halve eeuw voorbij is gegaan, is het mogelijk geworden om het onderwerp meer objectief te benaderen.

Een belangrijke bijdrage daartoe werd geleverd door P.L. Rouwendal, die in 2002 afstudeerde in de theologie te Utrecht. Zijn doctoraalscriptie over "Het aanbod van genade" verscheen in boekvorm. Het boek werd in een serie artikelen in ons blad besproken in de maanden mei en juni 2003. Tot onze verrassing reikte de heer Rouwendal onlangs een nieuw boek aan over dr. C. Steenblok.

Inleiding tot persoon en werk

De schrijver gebruikt een opzet, die vandaag algemeen gangbaar is voor een beknopte inleiding tot iemands denken: een korte biografie en een aantal teksten. Op een betrekkelijk korte levensbeschrijving, die 67 bladzijden telt, laat Rouwendal een keuze van gedeelten uit het werk van ds. Steenblok volgen onder de titel "Thema's en teksten", voorzien van enig commentaar. Dit gedeelte van 92 bladzijden stelt de lezer in staat ook zelf - enigszins - met de opvattingen van de persoon in kwestie kennis te maken.

Uit de Inleiding wordt duidelijk dat de levensbeschrijving ondermeer geschreven is om de kritiek op een aspect van zijn eerste boek te honoreren. De schrijver was daarin namelijk niet of nauwelijks ingegaan op de bijzondere eigenschappen van het karakter van Steenblok. Daarbij komt dat de beknopte levensschets in het genoemde boek slechts zeven bladzijden telde. Er was bepaald ruimte voor een levensverhaal met een brede opzet.

Een leven in hoofdlijnen

Ds. Cornelis Steenblok, geboren in 1894 in het Zeeuwse Nieuwdorp, werd in 1927 predikant van de Gereformeerde Kerk te Lopik. De verhouding tussen de nieuwe dominee en de kerkenraad liet al spoedig veel te wensen over. Ds. Steenblok preekte en catechetiseerde min of meer als een "Kersteniaan". Dat stond de kerkenraad bepaald niet aan. Daarbij gaven bepaalde eigenaardigheden van de predikant aanstoot, zoals het overbekende parkeren van zijn T-Ford - via de tuindeuren - in de achterkamer van de pastorie. Steenblok, een man met een niet al te gemakkelijk karakter, kon op de lange duur de vele spanningen niet meer aan.

Op 1 februari 1935 vroeg en kreeg hij om gezondheidsredenen eervol emeritaat. Hij vestigde zich te Rotterdam. Daar zette hij zijn studie voort aan bij prof. Valentijn Hepp (1879- 1950) aan de VU te Amsterdam. Hij promoveerde in 1941 op het proefschrift *Voetius en de Sabbat*.

In dat jaar vond ook de eerste ontmoeting met ds. G.H. Kersten plaats tijdens een begrafenis, waarbij ds. Steenblok bij het graf het woord voerde. Er groeide geleidelijk aan een leerstellige en geestelijke verbondenheid tussen de twee mannen.

Op 26 februari 1943 liet de classis Tholen van de Gereformeerde Gemeenten hem 'na langdurige overweging' toe als dienaar des Woords. Op 31 maart 1943 werd hij door ds. Kersten als predikant van de Gereformeerde Gemeente te Poortvliet bevestigd.

In 1945 werd hij tweede predikant te Rotterdam-C en in 1946 verbond hij zich aan de gemeente te Gouda. Omdat de gezondheidstoestand van Kersten te wensen overliet, werd Steenblok reeds in 1944 docent naast Kersten aan de Theologische School.

In 1945 volgde hij de Rotterdamse predikant op als hoofdredacteur van De Saambinder. In 1947 werd hij samen met ds. Kersten redacteur van de nieuwe preken-serie *Uit de schat des*

Woords.

Terecht merkt Rouwendal herhaaldelijk op dat ds. Kersten, die in 1948 overleed, hem door middel van deze drie benoemingen op informele wijze onmiskenbaar aanwees als zijn opvolger. Dat Steenblok als 'nieuwkomer' direct de centrale plaats in het kerkverband innam, wekte uiteraard bij velen bevreemding en weerstand.

In de jaren die volgden was er sprake van toenemende spanningen, die in 1950 leidden tot de schorsing van ds. R. Kok, een uitgesproken tegenstander van de opvattingen van de Goudse predikant over de algemene genade en het aanbod van de genade.

In de zomer van 1953 werd Steenblok door de Generale Synode ontslagen als docent aan de Theologische School 'niet om onrechtzinnigheid, maar vanwege eenzijdigheid in het geven van onderwijs'.

Deze ontheffing van zijn docentschap werd de directe aanleiding tot de breuk van 1953, die resulteerde in de vorming van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Daarin deelde men de leerstellige opvattingen van Steenblok en functioneerde hij opnieuw als docent.

Hij werd echter in 1963 ook van dat docentschap ontheven, omdat hij tegen de zin van het curatorium in Amerika A. Breeman te Paterson in het ambt van predikant bevestigde.

Dr. Steenblok overleed eind 1966 in de leeftijd van 72 jaar.

Licht en schaduw

De biografie draagt een samenvattend karakter. De schrijver reikt nauwelijks nieuwe gegevens aan. Treffend vond ik de gegevens over de bekering van Cornelis Steenblok als jongeman van zeventien jaar, meegedeeld door ds. F. Mallan bij zijn begrafenis.

Nieuw zijn ook enkele gegevens over contacten in Rotterdam met het christelijk gereformeerde gezin Dorsman. Zoon Pieter Jan Dorsman, die later Hervormd predikant was te Schelluinen en te Staphorst, corrigeerde de dissertatie van Steenblok.

De schrijver vereert of idealiseert de beschreven figuur niet, zoals vaak in populaire levensbeschrijvingen het geval is. Rouwendal doet wat een kerkhistoricus behoort te doen. Hij spreekt de lezer niet naar de mond, maar past op evenwichtige wijze hoor en wederhoor toe en laat de historische feiten spreken. De licht- en de schaduwzijden van de mens Steenblok komen daarbij herhaaldelijk aan de orde.

Zo merkt de schrijver naar aanleiding van het conflict met de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk van Lopik op: 'Enerzijds verdedigt Steenblok zijn persoon niet, hoewel hij gedurende zijn leven heel wat persoonlijke kritiek te verduren heeft gekregen. Dat lijkt te wijzen op bescheidenheid. Anderzijds meet Steenblok zich in de praktijk een vrijwel onaantastbare status aan door alle kritiek op zijn persoon en opvattingen te zien als een aanval op de Bijbelse waarheid. Uit zijn geschriften ontstaat niet de indruk dat hij dit bewust gedaan heeft om kritiek te pareren. Feit is wel dat Steenblok een man was die bijzonder sterk overtuigd was van zijn eigen gelijk' (blz. 17).

Aantekeningen

De levensbeschrijving draagt een populair karakter. De lezer wordt bij zijn lectuur niet onderbroken door hinderlijke voetnoten. Tegelijkertijd roept het ontbreken daarvan bij sommige gegevens de vraag op naar de bron waaruit de schrijver heeft geput. Kersten zou Steenblok bijgestuurd hebben ten aanzien van het ontbreken van bevinding in zijn prediking bij zijn overkomst uit de Gereformeerde Kerken in 1943 (blz. 36).

Enige correctie bij een overgang naar een ander kerkverband is zeker mogelijk. Men kan mijns inziens echter niet zeggen dat de bevindelijke inslag voor de overgang naar de Gereformeerde Gemeenten bij ds. Steenblok ontbrak.

Dat wordt overduidelijk aangetoond door de preek over Hosea 14:4c, die hij als Gereformeerd predikant uitgaf bij drukkerij "Laurens Coster" (Hoogewerffstraat 9) te Rotterdam.

Kerngedeelten daaruit zijn in "Thema's en teksten" weergegeven. De preek kenmerkt zich door een indringende tekening van het ontdekkend werk van de Heilige Geest, vertroostend onderwijs voor Gods kinderen en een ernstige waarschuwing aan de onbekeerden. De schrijver voegde op het titelblad aan zijn naam alleen de woorden "Geref. Predikant" toe. Dit betekent dat deze preek met een bevindelijk karakter verscheen vòòr de overgang van de schrijver naar de Gereformeerde Gemeenten en dateert uit de tijd dat hij als emerituspredikant in Rotterdam woonde. Die toelichting had niet mogen ontbreken.

Haast

Aan het einde van de levensbeschrijving speelt een zekere haast de schrijver parten. Daardoor zijn enkele kennelijke onjuistheden de tekst binnengeslopen. Zo spreekt Rouwendal over een *predikantenconferentie* die op 28 en 29 juni 1949 bijeenkwam, maar de Geref. Gemeenten kenden en kennen geen conferenties voor voorgangers van die tijdsduur. Bedoeld is de Generale Synode. Volgens de schrijver die zijn bron niet noemt, zou ds. A. Verhagen tevergeefs een poging gedaan hebben om naast dr. Steenblok een tweede docent te benoemen. Uit de Acta kan alleen worden afgeleid dat de Synode besloot om de plaats van ds. G. H. Kersten, die in 1948 overleed, niet te vervullen.

De passage over de predikantenconferentie en De Saambinder op blz. 58-59 is feitelijk onjuist, zoals een blik in de Acta duidelijk maakt. Het ging om een door de Generale Synode benoemde commissie, bestaande uit alle predikanten, bedoeld om een oplossing aan te dragen voor de problemen in Veenendaal rond ds. R. Kok op de vervolgsynode van 28 september 1949.

Vervolg 3 juni 2010

Kennismaking met dr. C. Steenblok

God biedt zondaren die het Woord horen welmenend Zijn genade in Christus aan. Geestelijk dode zondaren worden alleen levend door het onweerstaanbare werk van de Heilige Geest.

De grote lijnen van de levensbeschrijving "Dr. C. Steenblok", die drs. P.L. Rouwendal publiceerde, kregen reeds de nodige aandacht. Het boek reikt echter ook enkele thema's aan, die om nadere bespreking vragen: het ontslag van Steenblok als docent, zijn visie op de logische denkfunctie, de problematiek rond het aanbod van de genade en de tekening van de persoonlijkheid.

Het ontslag van dr. Steenblok als docent in 1953

Uiteraard gaat Rouwendal niet voorbij aan het ontheffen van Steenblok uit zijn functie als docent aan de Theologische School op 3 juni 1953. Hij stelt daarbij dat het onderwijs van Steenblok niet de werkelijke reden was waarom de synode hem afzetten. Het heeft er alle schijn van, aldus de schrijver, dat er een andere reden was voor zijn ontslag (blz. 61).

In dat verband signaleert hij een aantal fundamentele gebreken in de besluitvorming en een zekere blokvorming voor de synode.

Wij hebben geen moeite om dat te onderschrijven. In de loop van de jaren is door vertegenwoordigers van onze gemeenten herhaaldelijk aangegeven dat er bij het ontheffen van dr. Steenblok uit zijn functie als docent *ernstige kerkrechtelijke fouten* zijn gemaakt.

Dat gebeurde voor het eerst binnenkamers door een commissie in 1966, daarna in 1978 door ds. A. Vergunst, en bij de herdenking van het honderdjarig bestaan in 2007.

Deze erkenning van onze beleidsfouten kreeg officieel gestalte in een uitspraak van de Generale Synode van 2008, die met algemene stemmen werd genomen.

Wij hebben daarbij als gemeenten ons hartelijk leedwezen uitgesproken over de kennelijk

onjuiste wijze waarop dr. Steenblok is behandeld. Dat neemt niet weg dat de suggestie van Rouwendal dat er een ándere reden zou zijn geweest voor het ontslag van dr. Steenblok dan de kwaliteit van het onderwijs bepaald meer onderzoek en onderbouwing vraagt dan hij nu biedt.

Ik wijs in dit verband op twee feitelijke gegevens die zijn positiekeuze weerspreken. Het in het begin van de jaren vijftig zo bediscussieerde punt van de aanbieding van de genade kwam op de dag van het ontslag op de synode geen moment aan de orde. Dat kon ook niet, omdat op 6 januari 1953 de kerkenraden van Gouda en Kampen, de classes Rotterdam en Kampen en de predikanten ds. C. Steenblok en ds. A. Verhagen elkaar gevonden hadden in de formulering: 'De uitwendige roeping komt welmenend tot alle hoorders van het Evangelie, met de eis van geloof en bekering'.

Het tweede feit is dat dr. Steenblok als docent werkelijk niet goed functioneerde. Het leidde bij de studenten van de Theologische School vaak tot een negatief oordeel. Dat was in een vrij brede kring bekend en gaf veel onbehagen. Ds. A. Vergunst sprak daarover uitvoerig in een artikel in "Daniël" van 8 september 1978. Terecht merkt hij op *dat vragen naar het functioneren van een docent op elke synode wettig zijn.*

De logische denkfunctie

Een aantal van de door Rouwendal geselecteerde teksten uit het werk van Steenblok kunnen we hartelijk onderschrijven. Ze laten er geen twijfel over bestaan dat Steenblok een gereformeerd theoloog was met een bevindelijke inslag. Er zijn echter ook teksten bij die vragen oproepen.

Nieuw en boeiend in dit boek is de bespreking van de tiende stelling van het proefschrift van Steenblok: 'Door den val is de logische denkfunctie niet aangetast geworden'.

Sommigen hebben daaraan de conclusie verbonden dat in de visie van Steenblok het denkvermogen niet door de zondeval zou zijn beïnvloed, maar die uitleg is onjuist. De schrijver laat op overtuigende wijze zien dat de stelling moet worden gelezen als een keuze tegen de opvattingen van de aanhangers van de "Wijsbegeerte der wetsidee" - Van Dooyeweerd Vollenhoven – en voor de visie van A. Kuyper en V. Hepp.

Het denkvermogen is wél door de zondeval verduisterd, maar daarmee is de denkfunctie niet verloren gegaan. Mensen kunnen nog steeds logisch nadenken. 'Meer zegt de stelling van Steenblok feitelijk niet' (blz. 79), aldus Rouwendal.

We zijn het met hem eens dat de logica een plaats kan en mag hebben in de theologiebeoefening om kennelijke denkfouten te voorkomen. De schrijver gaat echter niet in op de cruciale vraag of de gevallen mens deze denkfunctie ook verkeerd kan gebruiken. Naar onze overtuiging is dat zeker het geval. Wij, gevallen mensen, kunnen bij de hantering van onze denkfunctie komen tot de overschatting van de rede en de onderschatting van het geloofsgeheimenis.

Het komt mij voor dat Steenblok niet helemaal ontkomen is aan de neiging om ten aanzien van het aanbod van genade aan alle hoorders én Gods verkiezend handelen tot een logisch sluitende gedachtegang te komen. De tekst over 'De bezwaren tegen de onvoorwaardelijke aanbieding' (blz. 156-162) illustreert dat heel duidelijk. Er kán in zijn visie geen aanbieding van het heil aan alle hoorders zijn.

Al redenerend breekt hij de spanning die er is tussen Gods soevereiniteit en de verantwoordelijkheid van de mens. Maar die spanning is in de Schrift tastbaar. Het is en blijft alleen genadige verkiezing als een zondaar zalig wordt. God biedt zondaren die het Woord horen welmenend Zijn genade in Christus aan. Geestelijk dode zondaren worden alleen levend door het onweerstaanbare werk van de Heilige Geest.

De analytische geest van Steenblok kon soms doorredeneren tot het uiterste. Tekenend

daarvoor is b.v. de benadering van 2 Korinthe 5:20 in de brochure *Afbakening* (blz. 32).

Ds. G.H. Kersten had deze tekst in zijn Korte lessen over Kort begrip uitgelegd als een woord, dat spreekt over de aanbidding van de genade aan alle hoorders van het Evangelie.

Steenblok echter weet met behulp van een logische gedachtegang deze tekst dienstbaar te maken aan zijn visie, dat de genade niet wordt aangeboden, maar wordt voorgesteld: 'Immers.... vervolgens.... ook hier dus.... '

Het welmenend aanbod van genade zou in zijn visie onvermijdelijk leiden tot de algemene verzoening. Steenblok week op het punt van het aanbod van de genade af van bekende oude schrijvers als Beukelman, Costerus, Hellenbroek, Tuinman, Comrie en Appelius. Dat maakt duidelijk waarom veel tijdgenoten in de prediking van dr. Steenblok een zekere eenzijdigheid hebben beluisterd. Er was bij hem sprake van een afwijking van de hoofdstroom van de gereformeerde traditie.

Psychologische duiding

Het is bij de oude generatie onder ons nog algemeen bekend dat dr. Steenblok in zijn contacten met mensen soms moeite had met het op een passende wijze reageren. We treffen bij hem nog al eens de wereldvreemdheid van de studeerkamergeleerde aan. Zijn invoelingsvermogen in de situatie van anderen was niet zo groot. Er was duidelijk sprake van zwakke sociale vaardigheden. De tragedie van deze theoloog is geweest dat hij daardoor nogal eens mensen die hem welgezind waren nodeloos van zich vervreemde.

In de hedendaagse opvattingen over het beoefenen van kerkgeschiedenis is ruimte voor een beschrijving van dergelijke psychologische factoren op grond van het bronnenmateriaal. Een geheel andere zaak is of afwijkende gedragingen van een historisch persoon achteraf met behulp van een huidig psychologisch instrumentarium moeten en mogen worden geduid, zoals Rouwendal doet op blz. 46-52. Hij komt op grond van drie bladzijden psychologische criteria tot het vermoeden dat Steenblok de kenmerken vertoonde van het syndroom van Asperger, of iets wat daaraan verwant is. Er zou sprake zijn van 'autiform gedrag.'

De schrijver glijdt hier als kerkhistoricus naar mijn bescheiden mening uit. Hij gedraagt zich als gedragspsycholoog zonder dat te zijn. De aandacht voor de psychologische factor is in dit boek en de reacties erop buitenproportioneel. Een verklaring van een halve bladzijde was voldoende geweest.

Weliswaar beoogt Rouwendal met zijn uitvoerige bespreking allerm minst een smet op Steenblok te werpen, maar begrip te wekken voor zijn persoon en merkwaardigheden (blz. 51-52). Onbedoeld wordt echter de nagedachtenis van deze predikant in het sensationele vlak getrokken. Wie is daarmee nu gediend?

Op de hoogte

De levensbeschrijving van Rouwendal is geschikt voor een eerste kennismaking met leven en werk van dr. Steenblok, al vertoont het boek sporen van haast en is de werkwijze van de auteur niet altijd even doordacht. De schrijver biedt geen of nauwelijks resultaten van nieuw onderzoek, maar hij heeft wel in de biografie alle informatie uit recente publicaties verwerkt. Wie het boek gelezen heeft kan zeggen, dat hij op de hoogte is van de huidige resultaten van het kerkhistorisch onderzoek naar de Goudse predikant.

N.a.v. "Dr. C. Steenblok", door P. L. Rouwendal;
Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen, 2010; 172 blz.

18. Het aanbod van genade (1)

door Ds. P. de Vries, Elspeet

Gereformeerd Weekblad, 8 augustus 2003.

De verhouding tussen de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van de mens en in verband daarmee het karakter van de prediking van het evangelie stelt ons voor vragen die door de één heel anders dan door de ander worden beantwoord.

In een Bijbelse prediking horen we zowel van de soevereiniteit van God als van het appèl tot geloof en bekering.

In de Nederlandse kerkgeschiedenis heeft de kwestie van het aanbod der genade vanaf de negentiende met name de afgescheiden kerken beroerd. Er was de Gelderse richting die in aansluiting bij Schotse schrijvers als de Erskine's een ruim aanbod van genade voorstond.

En de Drentse richting die daarvan niet wilde weten en de geschriften van de gebroeders Erskine met argwaan bezag. De zogenaamde kruisdominees wilden niet van het aanbod van genade weten. Zij achtten dat in strijd met de leer van de doodstaat van de mens.

In het midden van de twintigste eeuw leidde de kwestie van het aanbod van genade in de Gereformeerde Gemeenten tot een kerkscheuring. In 1950 werd ds. R. Kok geschorst *omdat hij het aanbod van genade en van de beloften vereenzelvigde*. In 1953 werd dr. C. Steenblok, een voormalig gereformeerd predikant die in 1943 overgekomen was naar de Gereformeerde Gemeenten en al spoedig docent aan de theologische school van dit kerkgenootschap was geworden, van zijn taak als docent ontheven met als reden dat zijn onderwijs eenzijdig was. Dit synodebesluit leidde tot het ontstaan van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

Onlangs verschenen een tweetal boeken waarin deze kwestie wordt belicht. **Drs. P. Rouwendal**, godsdienstleraar aan een reformatorische scholengemeenschap, gaf een analyse van de theologie van Steenblok en het aanbod van genade onder de titel

Het aanbod der genade. **Ds. C. Harinck**, predikant van de Gereformeerde Gemeenten, schreef een studie met als titel *De prediking van het evangelie. Het aanbod van genade*.

Het grootst deel van deze studie gaat over de strijd om het aanbod van genade die in de jaren veertig van de vorige eeuw de gemoederen in de Gereformeerde Gemeenten verdeelde en in 1953 tot een scheuring leidde die nog steeds niet is geheeld. Degenen die in 1953 uit de Gereformeerde Gemeenten traden hebben zich kerkelijk aan de zogenaamde Goudse Acte gebonden, waarin de inzichten van Steenblok over inwendige en uitwendige roeping zijn vastgelegd.

Het is met een zekere terughoudendheid dat ik er in onze kerkbode over schrijf. Het gaat om dogmatische twisten die de Hervormde Gemeenten nooit rechtstreeks hebben gekend. Echter, daarnaast geldt dat de kerken van de gereformeerde gezindte door een gemeenschappelijke belijdenis aan elkaar zijn verbonden. Het geestelijk en kerkelijk welzijn van anderen, en zeker van hen met wie wij verbonden zijn door de belijdenisgeschriften van onze kerk, moet ons ter harte gaan. Zo heeft destijds ds. L. Vroegindewij in het Gereformeerd Weekblad over deze kwestie geschreven.

Drs. P. Rouwendal wil in zijn studie een wetenschappelijke doorlichting geven van de theologie van Steenblok en zo een lacune vullen. Over Steenblok is in kritische zin geschreven. Scholten heeft als geestverwant Steenblok verdedigd, maar zowel bij de kritiek als de verdediging stelt Rouwendal vragen. Hij laat zien dat Steenblok steeds meer moeite

kreeg met de uitdrukking aanbod van genade om die tenslotte geheel te verwerpen. In plaats daarvan wilde Steenblok over voorstellen van de genade spreken. De vraag is wat met deze andere verwoording wordt beoogd.

Rouwendal laat, evenals trouwens ds. C. Harinck laat zien, dat de discussies die in de Gereformeerde Gemeenten over het aanbod van genade zijn gevoerd, geleden hebben onder *het ontbreken van een duidelijke begripsbepaling*. Mensen hebben langs elkaar heen gepraat.

In de geschriften van Steenblok valt evenwel een duidelijke lijn te ontdekken. Steenblok wilde niet weten van een aanbod van genade, maar in tegenstelling tot Engelse hypercalvinisten als Philpot hield hij wel vast aan het bevel van geloof en bekering. Echter, met name het bevel van geloof heeft in de preken van zijn hand geen plaats.

Rouwendal meent dat hier sprake is van een tegenstelling tussen Steenbloks dogmatische inzichten en zijn prediking.

De analyse van Rouwendal heeft mij evenwel niet overtuigd. Voor Steenblok staat namelijk ***het bevel van geloof en bekering in het kader van het werkverbond***.² Voor de onbekeerden is het enige doel ervan hun van hun schuld te overtuigen. Hij legt geen duidelijke relatie tussen de prediking als bediening van de verzoening en het offer van Christus. Dat maakt hem feitelijk nog extremer dan de Engelse hypercalvinisten. De laatsten hadden geen woord voor de onbekeerden.

Steenblok heeft dat wel, maar hij wil aan onbekeerden het evangelie alleen in de vorm van wet en eis en niet als belofte prediken. Steenblok wil er niet van weten *dat het bevel van geloof en bekering aan zondaren tot wie dit komt het recht geeft om tot Christus te gaan*.

Daarmee miskent hij een wezenlijk element van de klassiek gereformeerde leer van de uitwendige roeping. De discussie over aanbieden of voorstellen wordt los van dit element een woordenspel. De Latijnse woorden die erachter liggen, namelijk "offere" en "proponere", hebben trouwens dezelfde kracht, zoals ook in de Engelse taal het aanbod van genade zowel met de woorden "offer" als "proposal" kan worden beschreven.

De algenoegzaamheid van de verzoening waarover ook in de Dordtse Leerregels wordt gesproken, heeft in de theologie van Steenblok geen plaats. Heel uitdrukkelijk wees hij van de hand dat de algenoegzaamheid van de verzoening de grondslag is voor het aanbod van genade, dat elke hoorder van het evangelie het recht geeft tot Christus te vluchten. Dat maakt duidelijk waarom hij met name zijn reserves had tegen Schotse schrijvers als Gray, Boston en de gebroeders Erskine.

Naar zijn overtuiging loopt er door hun werken een Arminiaanse trek. Steenblok meende ook dat *de in de wedergeboorte gewerkte kennis van ellende de wedergeboren zondaar* het recht gaf tot Christus te gaan. Evenals de Engelse hypercalvinisten veronachtzaamt hij het onderscheid tussen het recht om tot Christus te gaan, dat ons in de nodiging van het evangelie wordt geschonken en de macht om tot Christus te gaan die door de wederbarende werking van Gods Geest in ons wordt gewerkt.

Daar komt nog bij dat Steenblok wat hij ware ellendekennis noemt, nog los van de kennis van Christus, als een bewijs van wedergeboorte ziet. Een mens moet volgens hem namelijk weten ware ellendekennis te bezitten alvorens hij tot Christus mag gaan. Dat houdt in dat een mens

² Steenblok leerde dat de plicht tot geloof en bekering in de wet haar grondslag heeft. Vanzelfsprekend. Maar hoeveel te meer heeft deze plicht haar onwrikbare grondslag in het eeuwig Evangelie van Jezus Christus. DIT IS ZIJN GEBOD DAT GIJ GELOOFT IN HEM DIE DE VADER GEZONDEN HEEFT. De zonde van ongelooft door het niet geloven in Christus, is de grootste zonde tegen de Vader Die Jezus gezonden heeft, tegen Christus Zelf als de Zaligmaker van zondaren en tegen de Heilige Geest, Die van Beide uitgaat en van Hen getuigt in de Schrift, in de sacramenten en in de ziel.

moet weten zalig te zijn vóór hij tot de Zaligmaker mag gaan.

Steenblok blijkt het mogelijk te achten wedergeboorte en geloof van elkaar te scheiden. Daarmee komt hij niet alleen in strijd met de Schrift maar ook met de Dordtse Leerregels III/IV, 13. Daar lezen we: "De wijze van deze werking (namelijk de wederbarende werking van de Heilige Geest; P.d.V) kunnen de gelovigen in dit leven niet volkomenlijk begrijpen; ondertussen stellen zij zich daarin gerust, dat zij weten en gevoelen, dat zij door deze genade Gods met het hart geloven, en hun Zaligmaker liefhebben."

Zowel de Dordtse Leerregels als de Engelse Westminster Confessie leren dat de zondaar door de wederbarende werking van Gods Geest tot Christus vlucht. Zondekennis, zonder een toevlucht nemen tot Christus, is geen zaligmakende en ware zondekennis.

De verdienste van Rouwendal is dat hij uitvoeriger dan tot dusver is geschied Steenbloks theologie heeft beschreven. Een manco is dat hij niet ingaat op de stelling van Steenblok dat ons logisch denkvermogen niet door de zondeval is aangetast. Deze stelling is meer thomistisch dan gereformeerd en wijst op een te optimistische visie om het denkvermogen van de gevallen mens. In tegenstelling tot Rouwendal meen ik, dat de klacht over het rationalistische karakter van Steenbloks theologie dan ook niet ongegrond is.

Dat God ons niet begrip te boven gaat wordt door Steenblok in de doordenking van de verhouding tussen de vrijmacht van God en de verantwoordelijkheid van de mens niet verdisconteert.

Ook de these van Rouwendal dat er een inconsistentie is tussen de prediking en het theologisch onderwijs van Steenblok wordt door zijn eigen onderzoek niet ondersteund. Daarin hebben zowel een geestverwant als Scholten als ds. Exalto, die Steenblok zijn kritiek niet heeft gespaard, Steenblok beter verstaan.

Wie deze studie heeft gelezen, kan zelf tot de conclusie komen dat de synode van de Gereformeerde Gemeenten van 1953 die bij Steenblok eenzijdigheid in onderwijs constateerde, eerder te weinig dan te veel heeft gezegd.

Ik val Rouwendal wel bij als hij stelt dat wij ervoor op moeten passen om aan de term "aanbod van genade" als zodanig teveel waarde toe te kennen. Hij heeft helemaal gelijk als hij stelt dat er genoeg preken zijn gehouden, waarin deze formulering is gebruikt, zonder dat de zaak waarin hij daarom gaat uit de verf kwam en omgekeerd.

De studie van *ds. Harinck* is breder dan die van Rouwendal.

Beginnend bij de Dordtse synode van 1618/1619 wordt aandacht geschonken aan het hypercalvinisme in Engeland en de Marrow-controversy in Schotland rond de geschriften van onder andere Boston en de gebroeders Erskine. Ten aanzien van de negentiende-eeuwse kruisdominees merkt ds. Harinck terecht op, dat die wel zielenherders waren maar geen theologen. Hun gebrek aan theologische kennis is één van de oorzaken geweest dat zij wel vasthielden aan het bevel van geloof en bekering maar niet van een aanbod van genade wilden weten. Zij waren terecht beducht voor een leer die in naam wel gereformeerd was, maar waarin de realiteit van de verdorvenheid van de mens niet werkelijk functioneerde.

Ik val hierin ds. Harinck bij, al merk ik wel op, dat het geestelijk klimaat dat ons uit de geschriften van de kruisdominees tegemoet komt toch wat anders is dan dat van Boston en de gebroeders Erskine's. Het stemt veel meer overeen met dat van Engelse baptisten als Philpot en Warburton, die weliswaar noch van het aanbod van genade noch van een bevel van geloof en bekering wilden weten, maar toch op een zeer warme wijze Christus hebben gepredikt. Philpot zelf was zich ervan bewust dat hij ten aanzien van het aanbod van genade en van het bevel van geloof en bekering andere lijnen trok dan de puriteinen en dan de Dordtse Leerregels. (wordt vervolgd)

Het aanbod van genade (2)

Heel uitvoerig beschrijft ds. Harinck de strijd in de Gereformeerde Gemeenten.

Ds. Kok en dr. Steenblok kwamen daarin steeds meer tegenover elkaar te staan. Daarbij merk ik in aansluiting bij Rouwendal op dat zowel Kok als de andere predikanten van de Gereformeerde Gemeenten qua theologisch niveau zich niet met Steenblok konden meten. Dat heeft heel het verloop van de twist in niet onbelangrijke mate beïnvloed. De predikanten van de Gereformeerde Gemeenten kwamen uit een gezelschapsklimaat. Zij hadden weinig theologische scholing. Er was bij meerderen van hen een zekere voorkeur voor Schotse schrijvers. Steenblok beriep zich echter graag op mannen als Voetius en Turretini, die bij de andere predikanten van de Gereformeerde Gemeenten niet tot nauwelijks bekend waren.

Qua wijze van theologiseren paste Steenblok in het vooroorlogse denkklimaat van de Gereformeerde Kerken al wees hij de daar heersende leer van de vooronderstelde wedergeboorte volstrekt van de hand.

Steenblok was doorkneed in de scholastieke denkmethode. Zeker is dat Kok zich wel eens van merkwaardige uitdrukkingen heeft bediend. Dat neemt niet weg dat hij in de benadering van Steenblok terecht een gevaar voor de kerken zag.

Kok beriep zich graag op de geschriften van de Erskine's. Ik merk daarbij op dat in deze geschriften enerzijds de scherpste van de wet meer naar voren komt dan in de preken van Kok, maar ook dat de zondaar nog nadrukkelijker dan bij Kok het geval is aangespoord wordt om onmiddellijk tot Christus te vluchten. Kok gebruikte uitdrukkingen als *het historisch geloof productief maken ter verkrijging van het zaligmakend geloof en werkzaam worden met de beloften*.

Ds. Kersten, de onbetwiste geestelijke leidsman van de Gereformeerde Gemeenten, kwam steeds meer onder invloed van Steenblok.

Echter, ds. Harinck legt er de vinger bij dat Kersten in 1948 niet lang vóór zijn overlijden het gedeelte over het verbond der genade uit het werk waarin de gebroeders Erskine en J. Fisher de Korte Catechismus van Westminster behandelden, heeft uitgegeven. Hij voorzag dit werk van een voorrede. In de lijn van de uitspraken van 1931 van de synode van de Gereformeerde Gemeenten keerde hij zich in dit voorwoord tegen een zogenaamde drieverbondenleer. Heel nadrukkelijk wordt in het genoemde werkje geleerd *dat het aanbod van genade gebaseerd is op de algenoegzaamheid van het offer van Christus en dat zij, die de beloften van het evangelie horen, daarmee het recht ontvangen deze beloften aan te nemen*.

Kersten vroeg in geursiveerde zinnen aandacht voor deze formuleringen. Blijkbaar was de lijn van Steenblok toch niet het spoor, waarop Kersten de kerken wilde zetten.

Na de dood van Kersten en ds. Fraanje, die evenals Kersten in alle geledingen van de Gereformeerde Gemeenten groot gezag had, kwam het tot een schorsing van Kok en vervolgens in 1953 tot een scheuring. In de wijze waarop Harinck de gronden van de schorsing van Kok bespreekt, klinkt door dat hij deze schorsing betreurt. Kok werd geschorst niet vanwege wat merkwaardige uitspraken, die hij wel eens had gedaan, maar omdat hij het aanbod van genade (? anders uitlegde dan een aantal collega's).

Ds. Harinck zoekt de oplossing in een onderscheid tussen beloften van het evangelie die de zondaar het recht geven tot Christus te gaan en beloften van het genadeverbond die de gelovigen verzekeren dat zij mogen delen in de weldaden van het genadeverbond.

Zijn boek is een appèl om als kerken in de prediking recht te doen aan het belovend spreken van God. De prediking mag niet vrijblijvend de waarheden van het evangelie voorstellen, maar dient klemmend en indringend de nodiging tot Christus te komen te doen uitgaan. Ds. Harinck verwijst hierbij onder andere naar Rutherford, Ryle, MacCheyne en Comrie.

Zowel Rouwendal als ds. Harinck geven meer dan alleen een beschrijving en analyse. Met name bij ds. Harinck is duidelijk dat hij met zijn studie de kerken van nu wil dienen, maar ook bij Rouwendal ontbreekt dit element niet.

Tussen de regels door blijkt dat de laatste uitziet naar heling van de breuk tussen hen die in 1953 de gehoorzaamheid aan de synode van de Gereformeerde Gemeenten opzegden en hen die bleven.

Rouwendal probeert met behulp van taal filosofische inzichten de discussie over het aanbod van genade te verhelderen. Een duidelijke begripsbepaling is noodzakelijk voor een goed gesprek, maar de begripsanalyse van Rouwendal is op zijn best iets voor de academie, maar niet voor de gemeente.

Afgaande op Rouwendals eigen oordeel over Steenblok acht ik een bestudering van of hernieuwde oriëntatie op diens theologie alleen maar tijdverlies.

Terecht geeft Rouwendal namelijk aan dat Steenblok in een aantal opzichten buiten de hoofdstroom van de gereformeerde theologie valt en dat hij qua niveau niet op één lijn gesteld kan worden met Bavinck en in vergelijking met mannen als Voetius, Witsius en de reformatoren zelfs geheel in het niet valt.

Om geestelijk en kerkelijk naar elkaar toe te groeien **is een terugkeer naar de Schrift en naar de gereformeerde belijdenis nodig waarbij juist ook de geloofsbeleving die de belijdenis weerspiegelt voor ogen moet worden gehouden.** Laat bij theologische bezinning de geschriften van reformatoren, nadere reformatoren en puriteinen en mannen als Kohlbrugge en Bavinck onze gids zijn.

Opmerkelijk is dat in De Wachter Sions, het blad van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, herhaaldelijk in lovende zin over de geschriften van Boston en Erskine's is geschreven. Deze betuigden heel nadrukkelijk dat het aanbod van genade allen die het evangelie horen het recht geeft van de beloften van het verbond en al de goederen daarin vervat aan te nemen; een zienswijze die voor de synode van de Gereformeerde Gemeenten van 1950 aanleiding was om Kok te schorsen.

Trouwens via de Mbumazending werken ook de Gereformeerde Gemeenten in Nederland samen met de Schotse Free Presbyterian Church. Iedereen die deze kerken kent, weet dat het aanbod van genade als grond om tot Christus te gaan in de prediking van deze kerken een grote plaats heeft.

Ik noem ook nog het volgende. In de kring van de Gereformeerde Gemeenten is door meerderen met een zekere terughoudendheid gereageerd op de geschriften van Mary Winslow die de laatste jaren in de Nederlandse taal zijn uitgegeven. Zij zouden, met het veel goede dat zij bevatten, te weinig onderscheidend zijn en in te algemene bewoordingen over het geloof en het gaan tot Christus spreken.

Ik acht dat verwijt onterecht. Zeker is wel dat deze geschriften geestelijk en theologisch een heel ander klimaat ademen dan de geschriften van Steenblok.

Echter, dit heeft een buitengewoon lovende bespreking van deze geschriften in De Wachter Sions niet in de weg gestaan. Als men in de kring van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland naar personen in het verleden en in contacten in het buitenland besluiten van 1950 en 1953 zozeer weet te relativiseren, moet dat toch een aanknopingspunt zijn te vragen dit ook in het heden en in eigen land te doen? !

Het zal duidelijk zijn dat het appèl dat ds. Harinck middels zijn boek **De prediking van het evangelie** doet uitgaan om in de prediking het nodig element niet te laten ontbreken mijn hartelijke instemming heeft. Hij beroept zich hierbij terecht op de besluiten van de synode van 1931 van de Gereformeerde Gemeenten. Daarin werd gesproken van de ernstige aanbidding

van Christus en Zijn verbondsweldaden in het evangelie.

Wel heb ik vragen bij *het onderscheid dat hij hanteert tussen beloften van het evangelie en van het verbond*. Zeker is dat er op onderscheidenlijke wijze over de beloften van God moet worden gesproken. De beloften van God als nodigheden tot zondaren zijn de grond om tot Christus te gaan. De beloften zijn ook de volkomen grond van de volharding der heiligen. Dan gaat het om Gods beloften als garanties dat niets de gelovigen van de liefde van Christus kan scheiden.

Echter, noch onze belijdenisgeschriften noch in de Westminster Confession kom ik een onderscheid tegen tussen beloften van het evangelie en van het verbond.

Ik had het ook nooit eerder bij een gereformeerd theoloog gelezen. Wanneer we ervan uitgaan dat God altijd op de wijze van een verbond met de mens handelt, zouden we met het onderscheid van Harinck bij drie verbonden komen, namelijk het werkverbond, het evangelieverbond en het genadeverbond.

Fisher en de Erskines maken in het van hen door Kersten uitgegeven werk een onderscheid tussen het recht van aanneming van de beloften van het verbond dat alle hoorders geldt en het recht van bezit dat alleen toekomt aan de gelovigen.

Het door ds. Harinck gemaakte onderscheid tussen beloften van het evangelie en van het verbond lijkt mij een weinig zinvolle onderscheiding. Immers de tweedeling wet en evangelie correspondeert met die van werkverbond en genadeverbond. Het evangelie komt tot ons in de gestalte van het genadeverbond.

Inhoud van het evangelie is niet alleen dat iedereen die het evangelie hoort welkom is bij Christus als Zaligmaker, maar ook dat niets de gelovigen die naar de voorkennis van God de Vader getrokken zijn uit de duisternis tot het licht, van Gods liefde in Christus kan scheiden. (wordt vervolgd)

Het aanbod van genade (3, slot)

22 augustus 2003.

Een tweede opmerking betreft de synodebesluiten van de Gereformeerde Gemeenten van 1931 met betrekking tot het verbond.

Ds. Harinck voelt zich bij deze synodebesluiten helemaal thuis, terwijl ik er eerlijk gezegd vragen bij heb. In deze synodebesluiten wordt het verband tussen verbond en verkiezing onderstreept. De vrees die daaruit spreekt om van het genadeverbond een soort hersteld werkverbond te maken deel ik. Echter in de gebruikte formuleringen komt naar mijn overtuiging te weinig tot uiting tot de band tussen verbond en verkiezing bedoeld is om de gelovigen te troosten en niet als schaduw over de verkondiging van het evangelie. Een ernstiger bezwaar is dat geen motivering wordt gegeven voor de kinderdoop.

Wie een nauwe relatie legt tussen verbond en verkiezing en toch aan de kinderdoop wil vasthouden, moet zich bezinnen op de gronden daarvan. Kuyper fundeerde de doop op de vooronderstelde wedergeboorte.

De Amerikaanse theoloog Hoeksema op de vooronderstelde verkiezing. De laatste ging er in zijn benadering van de gemeente van uit dat allen uitverkorenen waren.

Kersten relateert de kinderdoop in zijn dogmatiek primair aan het gegeven dat onder de gedoopten uitverkorenen zijn. Dat is eigenlijk dezelfde stellingneming als Hoeksema, zij het dat Kersten anders tegen de gemeente aankijkt als deze Amerikaanse theoloog.

Theologen als Brakel en Hellenbroek uit de Nadere Reformatie en Engelse puriteinen die

allen verbond en verkiezing nauw op elkaar betrokken, bezagen de kinderdoop niet allereerst vanuit het wezen maar vanuit de bediening van het verbond. Vanuit de doop spraken zij degenen die dit teken van het verbond droegen aan op hun plicht zich te bekeren en Christus als Zaligmaker te omhelzen. Zij betuigden dat allen die dit niet deden hun doop ontheiligden.

In dit verband spraken met name de Engelse puriteinen over *het inwilligen van het verbond*. Deze notie wordt in de synodebesluiten van 1931 weliswaar niet afgewezen, maar zij heeft daarin ook geen plaats gekregen. Ik vermoed dat dit één van de redenen is dat de christelijke gereformeerde hoogleraar Wisse zich niet heeft willen mengen in de polemiek over de twee en drie verbonden tussen Van der Schuit en Kersten. Het boekje van Wisse *Uit de verbondschat* dat verscheen in de jaren dat deze polemiek woede, is helemaal in de lijn van Brakel, Hellenbroek en de puriteinen met hun spreken over de inwilliging van het verbond. Verheugend is dat een uitgever uit de kring van de Gereformeerde Gemeenten een aantal jaren geleden juist dit boekje heruitgaf.

Ik wijs er nog op dat Wisse de kwestie van de twee en drie verbonden, al was zijn eigen benadering meer in de lijn van een tweeverbondenleer, los van de noodzaak en betekenis wedergeboorte en persoonlijk geloof en de plaats daarvan in de prediking een academische kwestie achtte. Hij heeft meer dan eens gezegd: "Er gaan er met twee verbonden verloren en met drie en er worden er met twee verbonden behouden en met drie."

Daarin val ik Wisse hartelijk bij. De onduidelijkheid over de grond van de kinderdoop is één van de redenen dat de besluiten van de synode van de Gereformeerde Gemeenten van 1931 voor de gereformeerde gezindte niet de functie van *een formulier van enigheid* kunnen hebben.

Ik acht het dan ook onjuist de gewetens van ambtsdragers en gemeenteleden aan deze besluiten te binden. In de leer van het verbond kunnen we tussen Calvijn en de latere gereformeerde orthodoxie accentverschillen aanwijzen. Calvijn stelde heel nadrukkelijk dat het verbond met de gelovigen en hun natuurlijk zaad is opgericht (een notie die door Kersten uitdrukkelijk is bestreden) om vervolgens over tweeërlei kinderen des verbonds te spreken. De ware verbondskinderen zijn dat krachtens de hun naar Gods verkiezing geschonken genade.

Deze lijn is in hervormd-gereformeerde kring opgepakt door *ds. I. Kievit*. De latere gereformeerde orthodoxie begint bij het wezen van het verbond als een liefdesverhouding tussen God en de ware gelovigen, maar pleegt de kinderdoop allereerst in de ruimere kring van de bediening van het verbond te plaatsen zonder te ontkennen dat God al heel jong Zijn goede werk in de harten van kleine kinderen kan beginnen. Wanneer deze dingen verdisconteerd worden, behoeft het onderscheid tussen twee of drie verbonden niet scheidend te werken.

Wij moeten ons hoeden voor de gedachten dat fijnzinnige theologische formuleringen over verbond en verkiezing het geestelijk leven binnen de kerken kunnen bewaren.

Nodig is dat wij het ons toevertrouwde pand bewaren door de kracht van de Heilige Geest. Die Geest is voor elke generatie een gave van God. Dan denk ik aan een uitdrukking die ik voor het eerst uit de mond van een Amerikaanse gereformeerde baptist hoorde en waarmee ik het als warm voorstander van de kinderdoop van harte eens ben, *namelijk God heeft wel kleine kinderen, maar geen kleinkinderen*.

Elke generatie moet het wonder van het evangelie leren verstaan, het onderscheid en de samenhang van wet en evangelie, eis en belofte. God bevestigt Zijn verbond van kind tot kind. Wie werkelijk in de verbondsweldaden mag delen, heeft met Abraham geleerd te geloven in God Die de goddeloze rechtvaardigt. Dat sluit alle vanzelfsprekendheid en

verbondsautomatisme uit.

In een Bijbelse prediking klinkt zowel het appèl door aan onbekeerde zondaren als wordt betuigd hoe de Heilige Geest een zondaar aan Christus verbindt en uit Christus bedient. Het is niet erg als daarbij accenten niet helemaal gelijk vallen.

Wij kunnen het helemaal met elkaar eens zijn, terwijl de eenheid des Geestes ontbreekt. De eenheid des Geestes kan ook daar zijn waar volledige overeenstemming over theologische formuleringen ontbreekt.

Die wijsheid die de Dordtse vaders op de Dordtse synode sierde heeft gereformeerde belijders in Nederland vanaf de negentiende eeuw vaak al te zeer ontbroken, zeker in afgescheiden kringen. Nooit moeten wij ook vergeten, dat er binnen de kerk altijd kaf en koren blijft en dat in alle geledingen. Het is niet aan ons om daarin een scheiding aan te brengen. Dat mogen we niet en kunnen we niet. Laten wij onszelf als het gaat om het ware geloof ernstig onderzoeken en anderen aansporen opdat er in niemand van ons een boos en ongelovig hart zou zijn om van de levende God af te wijken. De Heere geve dat in Nederland allen die de gereformeerde belijdenis en de religie die daarin is vervat, het goede voor elkaar zoeken tot opbouw van de kerk en opdat zo degenen die buiten staan tot jaloersheid worden verwekt.

N.a.v. *De prediking van het evangelie. Het aanbod van genade* door C. Harinck, uitgave van Den Hertog, pb. 308 blz. En

Het aanbod van genade. Twee studies, door P. Rouwendal, uitgave De Rots Apeldoorn, pb. 209 blz.